

SMJERNICE ZA PRIMJENU KODEKSA O AUDIOVIZUELNIM MEDIJSKIM USLUGAMA I MEDIJSKIM USLUGAMA RADIJA

Revidirana verzija (2021.)

UVOD

Ove smjernice imaju za cilj da pružiocima medijskih usluga u Bosni i Hercegovini detaljnije pojasne pojedinačne odredbe Kodeksa o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija (Kodeks) i pomognu im u njihovoj primjeni.

Primjena

U odnosu na ranije kodekse o emitovanju, koji su uređivali osnovne principe u programima RTV stanica, ovim Kodeksom je područje primjene prošireno na sve pružaoce medijskih usluga, koji pored RTV stanica obuhvataju i pružaoce medijskih usluga na zahtjev.

Pružalac medijskih usluga = televizijska/radijska stanica + pružalac medijske usluge na zahtjev

Šta su audiovizuelna medijska usluga i medijska usluga radija?

Kodeksom se u regulatorni okvir BiH uvode značajne terminološke novine, ali prevashodno i uređuju novi ili relativno novi oblici pružanja medijskog sadržaja gledaocima. Oni su preuzeti iz Direktive Evropske unije o audiovizuelnim medijskim uslugama, s obzirom da je Agencija u procesu stabilizacije i priključivanja BiH Evropskoj uniji bila u obavezi da uskladi sva pravila iz oblasti emitovanja sa evropskim propisima.

Regulacija se sa klasičnog RTV emitovanja proširuje na usluge na zahtjev (*video on-demand*) kako bi se obezbijedio osnovni nivo zajedničkih pravila za sve medijske usluge,

imajući u vidu sve veći obim i značaj usluga na zahtjev koji u sadržajnom i komercijalnom smislu postaju konkurenti klasičnom emitovanju.

Opšti principi direktive su tehnološka neutralnost i dvostepena regulacija. Tehnološka neutralnost znači da Direktiva pokriva sve usluge sa audiovizuelnim medijskim sadržajem bez obzira na tehnologiju kojom se taj sadržaj dostavlja do krajnjih korisnika, te da za sve pružaoce važe jednaki kriteriji. U fokusu regulacije je isključivo sadržaj – jednake usluge se jednako tretiraju bez obzira na platformu prenosa. Ovakav pristup omogućava jasnu i predvidivu regulaciju: pružiocima treba biti unaprijed jasno da li je usluga regulisana, a korisnicima da li mogu očekivati zaštitu regulatora ukoliko smatraju da je određeni sadržaj neprimjeren.

Audiovizuelne medijske usluge se dijele na:

1. TELEVIZIJSKO EMITOVANJE:

- linearna usluga
- namijenjena simultanom gledanju programa od strane više korisnika
- u trenutku kada mu je pružalac usluge nudi
- na osnovu programske šeme

2. AUDIOVIZUELNE MEDIJSKE USLUGE NA ZAHTJEV:

- nelinearna usluga
- namijenjena gledanju od strane pojedinačnog korisnika
- u trenutku u kojem je korisnik odabere
- na osnovu ponuđenog kataloga programa

Pojam „audiovizuelna medijska usluga” označava kompletnu uslugu koju nudi određeni pružalac, bilo da se radi o TV stanici ili pružaoцу usluge na zahtjev.

To je usluga koja:

1. ima **audiovizuelni karakter**, pri čemu se pojam „audiovizuelni“ odnosi na pomične slike sa ili bez zvuka (pa tako npr. obuhvata nijeme filmove ali ne i audio prenos ili usluge radija);
2. ima karakteristike **mas-medija/sredstva javnog informisanja** u njihovoj funkciji informisanja, obrazovanja i zabave opšte javnosti; dakle radi se o usluzi koja je namijenjena i koja bi mogla imati jasan uticaj na znatni dio opšte javnosti;
3. predstavlja **ekonomsku/komercijalnu djelatnost**, tj. ne obuhvata aktivnosti koje su primarno neekonomske i koje ne konkuriraju televizijskom emitovanju, kao što su privatne internetske stranice i usluge koje se sastoje od pružanja ili distribucije audiovizuelnih sadržaja koje su izradili privatni korisnici u svrhu zajedničkog korištenja i razmjene unutar zatvorenih grupa i interesnih zajednica;

4. se pruža putem **elektronskih komunikacijskih mreža** (zemaljska radiodifuzija, kabl, satelit, internet);
5. čija je **primarna namjena pružanje audiovizuelnih programa**, što isključuje usluge gdje je audiovizuelni sadržaj sporedni ili popratni i ne predstavlja primarnu svrhu usluge, npr. internet portali koje sadrže audiovizuelne (video) elemente kao dodatne elemente uz tekstualnu informaciju koja predstavlja primarnu svrhu usluge;
6. je **“slična televiziji”**, odnosno nadmeće se za istu publiku kao i televizijske emisije, a zbog prirode i načina pristupa usluzi korisnik bi opravdano mogao očekivati regulatornu zaštitu. Također, sadrži programe koji su po svom obliku i sadržaju uporedivi sa sadržajem televizijskog emitovanja, pri čemu su programi **uvršteni u odgovarajuću programsku šemu** (u slučaju emitovanja) **ili katalog** (u slučaju medijskih usluga na zahtjev);
7. je pod **uredničkom odgovornošću** pružaoca medijske usluge, tj. pružalac vrši uredničku kontrolu nad odabirom i načinom prezentacije sadržaja.

Samo usluga koja kumulativno ispunjava SVE navedene kriterije može se smatrati audiovizuelnom medijskom uslugom koja kao takva podliježe regulaciji, tj. dobijanju odgovarajuće dozvole ili saglasnosti od strane Agencije.

Gornje se odnosi i na audiovizuelne medijske usluge koje se pružaju putem interneta. Međutim, na internetu možemo naći različite video sadržaje u raznoraznim oblicima, od autentičnih televizijskih programa, stranica na kojima možemo gledati sadržaje koji su već bili emitovani na televiziji, preko video klipova na raznim portalima, do videa kreiranih i postavljenih od strane samih korisnika. Da bi se određena internet stranica sa video sadržajima mogla smatrati audiovizuelnom medijskom uslugom, moraju biti zadovoljeni svi gore navedeni kriteriji. U slučaju da video sadržaji u okviru nekog internet portala zadovoljavaju navedene kriterije, Agencija izdaje saglasnost za pružanje audiovizuelnih medijskih usluga na zahtjev, a pružalac takvih usluga je dužan obezbijediti poštivanje relevantnih pravila Agencije, uključujući i ovaj kodeks. Potrebno je naglasiti da se saglasnost, pa tako i obaveze koje ista sa sobom povlači, odnose isključivo na audiovizuelne medijske usluge i ne na ostali sadržaj portala kao što je tekstualni sadržaj, reklame objavljene na portalu u obliku banera i sl.

Što se tiče **medijskih usluga radija**, iako se Direktiva odnosi isključivo na audiovizuelne medijske usluge te je regulacija radija prepuštena svakoj državi pojedinačno, Agencija je odlučila primijeniti isti princip regulacije i na radio, imajući u vidu dosadašnju praksu jednake (u mjeri u kojoj je to primjenjivo) regulacije televizijskog i radijskog sadržaja, ali i očekivanja slušalaca radija u pogledu regulatorne zaštite. Pored toga, usluge radija na zahtjev su sve raširenija pojava u svijetu, te je za očekivati da će ponuda ove vrste medijske usluge u skorijoj budućnosti postati značajna i na tržištu BiH.

Audiovizuelna medijska usluga =
televizijsko emitovanje + audiovizuelna medijska usluga na zahtjev

Medijska usluga radija =
radijsko emitovanje + medijska usluga radija na zahtjev

Dvostepena regulacija

U gornjem tekstu je već naglašeno da se regulacija sa klasičnog RTV emitovanja proširuje na usluge na zahtjev kako bi se obezbijedio osnovni nivo zajedničkih pravila za sve medijske usluge, imajući u vidu sve veći obim i značaj usluga na zahtjev koji u sadržajnom i komercijalnom smislu postaju konkurenti klasičnom emitovanju. Za audiovizuelne medijske usluge na zahtjev karakteristično je da su „slične televiziji“, odnosno da su namijenjene istoj publici kao i televizijsko emitovanje, te da njihova forma i način prenosa i pristupa kod korisnika stvara očekivanje da postoji zaštita u vidu regulacije koja im je poznata iz tradicionalnog TV miljea. Pored toga, tržište usluga na zahtjev je sve razvijenije, ove usluge imaju sve veći broj gledalaca, i predstavljaju sve značajniji dio marketinškog kolača. Stoga sve audiovizuelne medijske usluge, pa tako i one na zahtjev, imaju određene obaveze u cilju zaštite gledalaca. Međutim, s obzirom da gledaoci imaju veću kontrolu nad odabirom i vremenom gledanja sadržaja, na usluge na zahtjev se primjenjuje samo osnovni nivo regulacije.

Navedeni princip se održava i u regulatornom okviru BiH, pa se tako neke odredbe Kodeksa odnose na sve audiovizuelne medijske usluge i medijske usluge radija (tj. pružaoce audiovizuelnih medijskih usluga i medijskih usluga radija), a neke samo na televizijsko/radijsko emitovanje (tj. televizijske/radijske stanice). Za potrebe tumačenja Kodeksa, važno je naglasiti da se odredbe koje se tiču audiovizuelnog ili radijskog **programa** odnose isključivo na linearne usluge, tj. televizijsko i radijsko emitovanje. Pojam „program“, naime, predstavlja zasebni element (npr. određena emisija, dnevnik, serija, film i sl.) unutar određene programske šeme, a medijske usluge na zahtjev po svojoj prirodi ne podrazumijevaju postojanje programske šeme već katalog pojedinačnih programskih sadržaja.

Radi bolje preglednosti, Agencija je sačinila tabelarni pregled u kojem je jasno naznačeno na koje usluge (linearne, nelinearne) se određeni član ili stav Kodeksa odnosi, a što je istaknuto i u tekstu samih smjernica.

DIO DRUGI – OPĆI PROGRAMSKI PRINCIPI

ČLAN 3.: OSNOVNI PRINCIPI

- (1) *U audiovizuelnim medijskih uslugama i medijskim uslugama radija poštivat će se ljudsko dostojanstvo i osnovna prava drugih, te će se ohrabrivati slobodno oblikovanje mišljenja.*
- (2) *Pružalac medijske usluge u svojim sadržajima će osigurati poštivanje etničkih, kulturnih i vjerskih razlika u Bosni i Hercegovini.*
- (3) *Pružalac medijske usluge neće pružati sadržaje koji uključuju bilo kakvu diskriminaciju ili predrasude na osnovu spola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, posebnih potreba, dobi, seksualne orijentacije, društvenog porijekla, kao i svaki drugi sadržaj koji ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogućiti ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, njegovih prava i sloboda.*
- (4) *Pružalac medijske usluge slobodan je u kreiranju i uređivanju svojih sadržaja, uz poštivanje profesionalnih i općeprihvaćenih vrijednosnih i etičkih standarda.*
- (5) *Pružalac medije usluge će osigurati da se općeprihvaćeni standardi pristojnosti primjenjuju u audiovizuelnim i radijskim programima.*
- (6) *Audiovizuelne medijske usluge i medijske usluge radija neće ni na koji način zlorabiti i/ili manipulirati sujevjerjem, strahovima ili lakovjernošću pojedinaca ili javnosti, niti će podsticati na potencijalno štetna ponašanja.*
- (7) *Pružalac medijske usluge odgovoran je za sve sadržaje bez obzira na njihov izvor, kao i za profesionalne aktivnosti koje poduzimaju njihovi zaposleni. Ovi sadržaji obuhvataju vlastiti, reemitovani i razmijenjeni program, najave programa, SMS i druge poruke publike, kao i komercijalne komunikacije.*
- (8) *Pružalac medijske usluge će posvetiti posebnu pažnju tretmanu ranjivih lica koje se pojavljuju u njegovim sadržajima.*
- (9) *Audiovizuelne medijske usluge i medijske usluge radija neće prenositi jasan i neposredan rizik od uzrokovanja negativnih posljedica koje uključuju, ali se ne ograničavaju na smrt, povrede, štetu nanesenu imovini ili drugu vrstu nasilja, ili ometanje policijskih aktivnosti i medicinskih usluga ili aktivnosti drugih službi za održavanje javnog reda i sigurnosti.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 3. (Osnovni principi)	da	da	da	da

Ovaj član Kodeksa postavlja temeljne principe koje pružaoci medijskih usluga moraju osigurati u svim sadržajima koje pružaju. Opšti principi iz ovog člana podjednako su primjenjivi na audiovizuelne medijske usluge i medijske usluge na zahtjev.

Stav 1) naglašava obavezu pružalaca medijskih usluga da osiguraju da sadržaj usluga koje pružaju ne dovede u pitanje poštivanje ljudskog dostojanstva i ljudskih prava. Ovim je istaknut opšti princip koji se provlači kroz brojne druge odredbe kodeksa kojima se specifično određuju obaveze u pogledu zaštite pojedinačnih prava kao što su sloboda izražavanja, pravo na privatnost, itd. Drugi temeljni princip iz ovog stava je princip koji je u samoj srži djelovanja i regulacije (elektronskih) medija, a to je zaštita i osiguranje slobode izražavanja kao osnovnog ljudskog prava u demokratskim društvima, te naročito slobode primanja informacija i ideja. S jedne strane, pružaoci medijskih usluga u demokratskim društvima imaju dužnost da izvještavaju i informišu javnost o svim relevantnim događajima u društvu, razotkrivaju nesavjesne postupke javnih zvaničnika, omogućće javnosti da bude upoznata s poslovima javne vlasti, održavaju interes gledatelja za javne poslove, promiču etičnost i odgovornost. Međutim, to nikako nije niti bi smjela biti jednosmjerna komunikacija. Zadatak medija je i da ohrabruju slobodno oblikovanje mišljenja kod javnosti te podstiču pluralizam mišljenja u kojem se ne može dozvoliti da prevlada samo jedna „istina“, samo jedan stav. Ovaj princip je ujedno utkan i u kodekse profesionalnog novinarstva. Ovo nipošto ne znači da pružaoci medijskih usluga nemaju slobodu iznošenja vlastitih stavova, u šta npr. spada i ispoljavanje političkih mišljenja i stavova i uvjerenja. Ono što je pri tome bitno je osigurati prepoznatljivost komentara, tj. ličnog mišljenja urednika ili voditelja, i vijesti. Informacije koje se posreduju u obliku vijesti trebaju biti precizne, istinite i zasnovane na činjenicama koje su podložne provjeri. Komentar, s druge strane, može biti zasnovan na subjektivnom mišljenju i sadržavati i vrijednosni sud, sve dok je jasno naznačen kao takav, kako bi gledaoci bili svjesni da se ne radi o činjenici i na osnovu svih raspoloživih informacija mogli oblikovati vlastiti stav o nekom pitanju.

Stav 2) nalaže pružaocima medijskih usluga da u sadržajima koje pružaju obezbijede poštivanje etničkih, kulturnih i vjerskih razlika u Bosni i Hercegovini. Kodeks je u normativnom smislu usaglašen sa domaćim pozitivno-pravnim relevantnim zakonima u smislu postavljanja obaveze pružaocima medijskih usluga da uvažavaju i poštuju razlike među konstitutivnim narodima, ali i svim ostalim zajednicama u BiH. Poznato je da su u Bosni i Hercegovini radio i televizija odigrali izuzetno značajnu ulogu u poticanju međunacionalne mržnje i rata. Zbog ovog iskustva iz nedavne prošlosti naše zemlje, pružaoci medijskih usluga moraju imati u vidu moć medija da probude različite emocije u mnogim ljudima u isto vrijeme. Pored zakonske obaveze, profesionalna je i etička obaveza svih pružalaca medijskih usluga da uređuju svoje programe i sadržaje uz poštivanje ljudskih prava i demokratskih sloboda, tolerancije i razumijevanja među pripadnicima različitih etničkih, kulturnih i vjerskih zajednica u BiH. Poštivanje etničkih, kulturnih i vjerskih različitosti u sadržajima oslikava se putem otvorene i slobodne rasprave o pitanjima od javnog interesa, poštivanja i poticanja pluralizma političkih, religijskih, kulturoloških, ekonomskih, regionalnih i svih drugih ideja, te onemogućavanjem bilo kakve diskriminacije na osnovu etničke, kulturne i vjerske različitosti.

Stav 3) zabranjuje pružanje sadržaja uključuju bilo kakvu diskriminaciju ili predrasude na osnovu spola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, posebnih potreba, dobi, seksualne orijentacije, društvenog porijekla, kao i svaki drugi sadržaj koji ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, njegovih prava i sloboda. Posljedica predrasuda ili stereotipa prema drugom ili drugačijem po bilo kojem osnovu je diskriminacija. Diskriminacija onemogućava ili uzrokuje otežano ostvarivanje određenih ljudskih prava ili sloboda. Zabrana diskriminacije na osnovu ličnih osobina, te popis i definicija ličnih osobina koje ne smiju biti osnova za razlikovanje kada se određuju prava, položaj i mogućnosti pojedinaca, definisani su u nacionalnom i evropskom zakonodavstvu, te u brojnim međunarodnim dokumentima. U skladu s tim, zabrana diskriminacije Kodeksom je postavljena kao opšti princip kojeg se imaju pridržavati svi pružaoci medijskih usluga. Razlog za posebno isticanje ove, Ustavom BiH utemeljene obaveze u Kodeksu je upravo moć medija i njihov uticaj na oblikovanje javnog mnijenja i percepcije o društvenim pojavama. Ukoliko ne postoji profesionalna odgovornost i senzibilitet u vezi sa ovim pitanjem, kreatori sadržaja pružalaca medijskih usluga mogu biti ti koji kreiraju i reprodukuju predrasude i uzrokuju diskriminaciju. Kreiranje i podržavanje obrasca po kojem postoji podjela ili kvalifikacija pojedinaca na osnovu njihovog identiteta, pripadnosti po različitom osnovu, karakteristika ili osobina, dovodi do diskriminacije koja stvara nejednake mogućnosti i formira grupe u društvu koje imaju manje prava od drugih. Radi toga, novinari moraju biti svjesni moći medija sa kreiraju i održavaju u javnosti diskriminacije ili predrasuda i u skladu sa svojom profesionalnom obavezom moraju učiniti sve da preduprije bilo kakvo utemeljenje ovih pojava u svojim sadržajima. Podsticanje diskriminacije u sadržajima može biti eksplicitno (npr. iznošenjem stavova o homoseksualizmu kao bolesti i nastranosti) ili suptilnije, ali ne i manje štetno (npr. kroz podržavanje stereotipa u javnosti da je npr. ženama mjesto u kući). S druge strane, upravo pružaoci medijskih usluga imaju važnu ulogu u razbijanju predrasuda i suzbijanju diskriminacije, te svojim djelovanjem tj. obrađivanjem tema koje se bave različitošću na profesionalan način, te promovišu prihvatanje različitosti, mogu doprinijeti shvatanju i prihvatanju različitosti u društvu.

Stav 4) omogućava svim pružaocima medijskih usluga slobodu u kreiranju i uređivanju svojih sadržaja, ali isto tako postavlja obavezu poštivanja profesionalnih i općeprihvaćenih vrijednosnih i etičkih standarda. Samostalnost i nezavisnost u proizvodnji, uređivanju i emitovanju sadržaja je preduslov za profesionalno funkcionisanje svakog pružaoca medijske usluge. Ukoliko rad pružaoca medijske usluge počiva na ovim principima, utoliko će njegova osnovna zadaća služenju javnosti na odgovoran i profesionalan način rezultirati objektivnim i pravovremenim informisanjem o svim značajnim događanjima i pojavama u društvu. Sloboda u kreiranju i uređivanju sadržaja je osnov za ostvarivanje etičkih standarda i promovisanje općeprihvaćenih društvenih vrijednosti. Kompromitiranje te slobode iz bilo kojih razloga može dovesti u pitanje profesionalno i društveno odgovorno ponašanje pružaoca medijske usluge. Sloboda u kreiranju i uređivanju svojih sadržaja podjednako služi kako samim pružaocima medijskih usluga, koji su, u slučaju njihove stvarne oslobođenosti svih vrsta uticaja i pritisaka (finansijskih, političkih, itd.) slobodni da svoj poziv služenja istini i

javnosti ispune do kraja, ali i cjelokupnoj javnosti koja je, u slučaju stvarne i opipljive nezavisnosti pružalaca medijskih usluga u prilici dobiti nepristrasne i potpune informacije o bilo kojem događaju, te formirati svoj sopstveni sud o istom.

Stav 5) nalaže pružaocima medijskih usluga da u audiovizuelnim i radijskim programima osiguraju primjenu općeprihvaćenih standarda pristojnosti. Kodeks definiše pristojnost na način da ovaj pojam označava standarde ponašanja i govora koji se smatraju prihvatljivim u kontekstu prosječnog gledaoca ili slušaoca. Stoga je veoma važno da kreatori programa imaju u vidu činjenicu da publika, pored djece, uključuje ljude različitih godina, različite kulture i osjetljivosti. Odgovornost pružalaca medijskih usluga ogleda se u razmatranju mogućeg uticaja programa na širu publiku i preuzimanja kontrole u slučajevima kada su potencijalno neprimjereni sadržaji dostupni široj publici. Također je potrebno imati u vidu i da se očekivanja, kao i sam sastav publike razlikuje u zavisnosti da li se radi o radijskom ili televizijskom programu. U smislu gore navedenog je i potrebno tumačiti pojam „općeprihvaćeni standardi“. Suština je u tome da pružaoci medijskih usluga trebaju imati u vidu ko im je publika i kakva su njena očekivanja. Ukratno, potrebno je poznavati svoju publiku, kako onu kojoj se obraća (ciljnu publiku), tako i onu za koju je vjerovatno – imajući u vidu način i platformu prenosa sadržaja, termin emitovanja itd. – da će pratiti programske sadržaje. Na primjer, sadržaj muzičke emisije na radio stanici koja koristi zemaljske frekventne resurse i koja je namijenjena odraslim slušaocima alternativne muzike (za koje je vjerovatno da imaju fleksibilnije shvatanje pojma pristojnosti), a emituje se u dnevnom terminu, nužno mora prilagoditi svoj sadržaj i svoj drugoj potencijanoj publici za koju je vjerovatno da će taj sadržaj moći slušati – uključujući i djecu. Agencija je u svojoj praksi zabilježila primjer u kojem sadržaj muzičke numere alternativnog rock sastava, emitovane u radijskom programu u periodu kada je dostupan najširoj publici, nije bio prihvatljiv sa aspekta standarda pristojnosti („*Pička. Iz pičke želatina ko zgusno more slano. A kurac ko kuhača. Pička ko mrva kruha.*“).

Ova odredba nikako nema za cilj da ulazi u umjetničku i drugu slobodu autora da upotrijebi sadržaj koji može provocirati i podstaći gledaoce na kritičko razmišljanje. Nadalje, ovaj stav nikako ne treba tumačiti u smislu zabrane svega što nije prihvatljivo za najšire gledateljstvo. Agencija je svjesna da se radi o fluidnoj kategoriji koju je nemoguće precizno definisati i odrediti jer se pojam pristojnosti tumači na subjektivnoj osnovi. Granice prihvatljivog, naročito kada je u pitanju jezik, nisu fiksna kategorija i zavise od brojnih faktora uključujući kulturološke i generacijske. Uvredljiv jezik u određenim kontekstima ima svoje mjesto u medijima, npr. u humorističkim ili satiričnim sadržajima. Ipak, upotreba nekog kontroverznog sadržaja mora biti opravdana kontekstom i ne smije preći granice razumnog i umjetnički opravdanog poigravanja sa stereotipima, moralnim i etičkim standardima, vrijeđanja i diskriminacije na osnovu dobi, rase, spola, seksualne orijentacije itd., pomjeranja granica estetskog i slično.

Potencijalno neprimjereni sadržaji sa aspekta općeprihvaćenih standarda pristojnosti nisu ograničeni na određenu vrstu programa kao što su igrani filmovi, kod kojih je granica prihvatljivog možda i najfleksibilnija jer se radi o specifičnoj umjetničkoj formi i kod koje publika možda ima i određena očekivanja u pogledu sadržaja, a zaštita publike od

potencijalno neprimjerenih sadržaja se može obezbijediti npr. odgovarajućim terminom emitovanja. Pored gore navedenog primjera muzičke numere emitovane na radiju, jedan od izrazitih primjera zabilježenih u praksi predstavljaju i tzv. reality programi, gdje se radi o specifičnoj programskoj formi u okviru koje se nerijetko, imajući u vidu koncept programa, dešavaju mnoge nepredviđene situacije i u kontekstu pristojnosti potencijalno problematični dijalozi poput „*Ma nemoj, što jedeš k'o svinja, pičko jedna. Jedem kako mi se jede.... Jebo te Dule. Jedi govna bre, majmune*“.

Agencija je svjesna da postoje i situacije u kojima se ovakvi sadržaji ne mogu predvidjeti i u potpunosti izbjeći, npr. tokom prenosa uživo. Ono što je bitno je da pružaoci poduzmu sve razumne mjere u okviru svojih mogućnosti kako bi se sadržaji koji su u suprotnosti sa općeprihvaćenim standardima pristojnosti izbjegli, kao što je na primjer odgoda „real-time“ emitovanja i sl.

Stav 6) ima za cilj da spriječi nanošenje štete, direktno ili indirektno, prvenstveno po zdravlje i sigurnost ljudi. Pružaoci medijskih usluga moraju biti svjesni da svojim uticajem, iako često nenamjerno, mogu kreirati ili potpirivati već postojeće strahove kod gledalaca, te je jedna od njihovih zadataka kada izvještavaju o osjetljivim temama poput političkih ili zdravstvenih kriza, elementarnih nepogoda i slično, da budu svjesni raspoloženja koje vlada u javnosti u vezi te teme te da primijene standarde koje nalažu postulati profesionalnog i etičkog novinarstva, izbjegavajući senzacionalizam i širenje dezinformacija. Primjer ovoga je zdravstvena kriza uzrokovana pandemijom Covid-19, gdje je značaj profesionalne odgovornosti prilikom izvještavanja o pandemiji bio od ključne važnosti kako bi se izbjeglo prenošenje polovičnih, nepotpunih i neprovjerenih informacija, uputa i mjera. Ovo, između ostalog, podrazumijeva da se u programima obezbijede stručni sagovornici iz relevantnih oblasti kao što su zdravstvo, sigurnost i ekonomija, izbjegavanje špekulacija i nezvaničnih teorija koje mogu izazvati osjećaj nelagode, straha ili panike među stanovništvom, te pozivanje na vjerodostojne izvore i protokole nadležnih organa.

Stav 7) propisuje odgovornost pružalaca medijskih usluga za sve sadržaje koji se prikazuju bez obzira na njihov izvor, kao i za profesionalne aktivnosti koje poduzimaju njihovi zaposleni. Ovi sadržaji obuhvataju vlastiti, reemitovani i razmijenjeni program, najave programa, SMS i druge poruke publike, kao i komercijalne komunikacije koje nisu direktno obuhvaćene Kodeksom o komercijalnim komunikacijama. U praksi se dešavalo da pružaoci medijskih usluga emituju određeni sadržaj koji nisu izvorno proizveli, a koji je sporan sa aspekta poštivanja primjenjivih pravila i propisa Agencije. U takvim slučajevima, pružaoci medijskih usluga se nisu smatrali odgovornim te su upućivali Agenciju da se obrati proizvođaču spornog sadržaja. Agencija ne prihvata ovakva izjašnjenja, s obzirom da su nosioci dozvola ti koji snose uredničku odgovornost za sve vrste sadržaja koje emituju u svojim programima. Ova odgovornost podrazumijeva obavezu nosioca dozvole da prije emitovanja bilo kojeg sadržaja isti pregleda i procijeni da li se radi o sadržaju koji je suprotan primjenjivim kodeksima i pravilima te na osnovu toga donese odluku da li će ga emitovati i u kojem periodu. Nadalje, široko rasprostranjen vid paralelne komunikacije u sadržajima predstavljaju SMS poruke putem koji gledaoci i slušaoci mogu izraziti svoje mišljenje i koje se uobičajeno emituju u krolu paralelno sa

ostalim sadržajem. Pružalac medijske usluge treba pregledati i izvršiti selekciju pristiglih poruka prije emitovanja istih, naročito ukoliko zbog osjetljivosti teme postoji vjerovatnoća da će se ovakav vid komunikacije koristiti za ispoljavanje stavova, ideja i mišljenja kojima se u pitanje dovodi poštivanje primjenjivih odredbi Kodeksa.

Stav 8) nalaže pružiocima medijskih usluga da posvete posebnu pažnju tretmanu ranjivih lica koje se pojavljuju u njihovim sadržajima. Ranjiva lica u kontekstu primjene Kodeksa označavaju socijalno i/ili zdravstveno insuficijentna lica, uključujući, između ostalog, lica s poteškoćama u učenju, zdravstveno-mentalnim problemima, psihičkim oboljenjima ili lica koje pate od gubitka pamćenja, bolesna lica, lica koja su preživjela traumu, žrtve nasilja i porodice nestalih. Iako se odredbe o poštivanju ljudskog dostojanstva i osnovnih prava odnose na sve, pružaoci medijskih usluga imaju dodatnu obavezu da posvete posebnu pažnju tretmanu ranjivih lica i zauzmu pristup kojim će se na odgovarajući način obraditi problemi s kojima se ove kategorije suočavaju (npr. diskriminacija u društvu, kršenje prava, nedovoljna zdravstvena i socijalna zaštita i sl.), te se u isto vrijeme izbjeci daljna stigmatizacija ovih osoba. Potrebno je u svakom pojedinačnom slučaju procijeniti na koji način se ovo može postići, npr. da li je potrebno posebno zaštititi identitet ovih osoba, izbjegavati bilo kakvu dvosmislenost u izjavama, korištenje stereotipa na način koji nije urednički opravdan i sl. U svjetlu ove odredbe, posebno je potrebno imati u vidu nove tehnologije prenosa sadržaja, naročito mogućnost preuzimanja nekog emitovanog sadržaja i njegovog širenja putem društvenih mreža na internetu (facebook, youtube...), često van konteksta i na nedobronamjeren način.

Stav 9) zabranjuje da se audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija prenosi jasan i neposredan rizik od uzrokovanja negativnih posljedica koje uključuju, ali se ne ograničavaju na smrt, povrede, štetu nanесenu imovini ili drugu vrstu nasilja, ili ometanje policijskih aktivnosti i medicinskih usluga ili aktivnosti drugih službi za održavanje javnog reda i sigurnosti. Kada se nađu u situaciji da izvještavaju o događajima koji mogu da uzrokuju negativne posljedice, koje mogu da uključuju ali se ne ograničavaju na smrt, povrede, štetu nanесenu imovini ili drugu vrstu nasilja, poput sukoba, tuča, protesta, od pružalaca medijskih usluga se očekuje da prepoznaju vrste izjava koje bi, ukoliko se prezentiraju emotivno i bez pažljivog razmatranja mogućeg utjecaja na publiku, mogle potaći nasilje, uzrokovati štetu i ugrožavati javni red i mir, te dovesti do gubitka života, npr. provokativne i ostrašćene izjave anonimnih pojedinaca ili organizacija čije izjave ili mišljenja u normalnim okolnostima ne bi bili tretirani kao vijesti. Takve izjave treba prenijeti na način da se prenesu osnovne činjenice, ali uz obezbjeđivanje dodatnog činjeničnog konteksta i prihvatanja tona koji minimizira emotivni naboj provokativne izjave ili optužbe.

Odgovornost novinara i reportera koji neposredno izvještavaju sa mjesta događaja, pogotovo kada je riječ o događajima koji uključuju bilo kakvu vrstu nasilja ili nereda, neupitna je i od ogromne važnosti imajući u vidu moć medija da slikom ili zvukom probude različite emocije u mnogim ljudima istovremeno. U ovakvim situacijama novinari, reporteri i urednici imaju posebnu obavezu da osiguraju da se informacije i mišljenja prezentiraju na način koji u potpunosti umanjuje mogućnost ohrabivanja, odnosno direktnog, indirektnog, eksplicitnog ili implicitnog poticanja nasilja. Pri tome,

nisu samo izjave pojedinaca ili organizacija koje se prenose u medijima te na koje je neophodno obratiti pažnju. Novinari i izvještači treba da se pobrinu da i sami kontrolišu svoje emocije jer je takvo uzdržavanje neophodno prilikom izvještavanja o događajima koji mogu dovesti do negativnih posljedica. Bez prethodnog pažljivog razmatranja mogućeg uticaja na publiku, pružaoci medijskih usluga se mogu naći u situaciji da sami proizvedu paniku kod publike, izjavama koje uzrokuju osjećaj nesigurnosti i straha ili kod nekih pojedinaca čak poticaj za nasilno ponašanje i uzrokovanje neposredne štete uključujući i smrt. Na primjer, ukoliko se tokom izvještavanja o demonstracijama na televiziji prikazuju isključivo najeksplicitniji kadrovi nasilja, požara, ranjenih demonstranata i sl., to može kod javnosti stvoriti nerealnu sliku o razmjerama konkretnih dešavanja. Agencija je u praksi zabilježila slučaj izvještavanja o neredima koji su nastali nakon sukoba navijača tokom fudbalske utakmice, na način da je incident predstavljen kao smišljeni i izrežirani napad navijača gostujućeg tima koji su došli sa namjerom da izazovu neredu i nasilje u gradu u kojem se utakmica održavala, što je slušaoce moglo navesti na to da i sami učestvuju u sukobu.

Nadalje, može se desiti da reporter ohrabruje stanovništvo da se priključi demonstracijama, uz upute o smjeru kretanja što za posljedicu može imati blokadu pristupa službama hitne pomoći ili vatrogasnim službama. Zadatak medija je upravo suprotno, da svojim izvještavanjem doprinese smanjenju panike u javnosti i neometanom radu službi za održavanje javnog reda i sigurnosti.

Odredba iz ovog stava se naslanja i na sadržaj člana 4. (Govor mržnje), tako da su smjernice uz ovaj član u velikoj mjeri primjenjive i na stav (9) člana 3.

ČLAN 4: GOVOR MRŽNJE

- (1) *Audiovizuelne medijske usluge i medijske usluge radija neće ponižavati, zastrašivati ili podsticati na mržnju, nasilje ili diskriminaciju protiv lica ili grupe na osnovu spola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, posebnih potreba, dobi, seksualne orijentacije, društvenog porijekla ili na osnovu bilo koje druge okolnosti koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, njegovih prava i sloboda.*
- (2) *Audiovizuelne medijske usluge i medijske usluge radija neće stvarati jasan i neposredan rizik od podsticanja mržnje, nasilja ili diskriminacije protiv lica ili grupe po osnovama iz stava (1) ovog člana, ili koji od strane publike može biti protumačen kao podsticanje na mržnju, nasilje, nered i nemire, ili koji bi mogao izazvati ili podsticati krivična djela.*
- (3) *Izuzetak od stavova (1) i (2) ovog člana su audiovizuelne medijske usluge i medijske usluge radija koji su dio naučnog, autorskog ili dokumentarnog rada i/ili predstavljaju dio objektivnog novinarskog izvještavanja i objavljeni su bez namjere da se podstiču radnje navedene u st. (1) i (2) ovog člana, odnosno s namjerom da se kritički ukaže na takve radnje.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 4. (Govor mržnje)	da	Da	da	da

Preporuka Vijeća Evrope br. R(97)20 o govoru mržnje prepoznaje **govor mržnje** kao sve oblike izražavanja koji šire, raspiruju, podstiču ili pravdaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, diskriminacije i neprijateljstva prema manjinama i ljudima imigrantskog porijekla.

Govor mržnje je, prije svega, krivično djelo. Krivični zakon Federacije BiH i Krivični zakon RS imaju posebni članove koji se odnose na izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti.

Međutim, govor mržnje u medijima se često posmatra u kontekstu niza drugih pitanja kao što su sloboda govora i medijsko-novinarska etika. Oslanjajući se na slobodu primanja i saopštavanja informacija, u skladu sa članom 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima, mediji su obavezni da informišu građane o svemu, pa i o pojavi govora mržnje. Pravo na slobodu izražavanja štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je iznesen i ne primjenjuje se samo na izražavanja koja se smatraju pohvalnim ili neuvredljivim, nego i na izražavanja koja mogu uvrijediti, ogorčiti ili uznemiriti. Kao što je navedeno u pomenutoj Preporuci Vijeća Evrope: “Nacionalna zakonodavstva i praksa u oblasti govora mržnje treba da uzmu u obzir ulogu medija u prenošenju informacija i ideja koje izlažu, analiziraju i razjašnjavaju karakter konkretnih slučajeva govora mržnje i tu pojavu u cjelini, kao i pravo javnosti da prima takve informacije i ideje.” Primjena novinarske etike i profesionalnih standarda prilikom izvještavanja ili diskusijama o vijestima ili

javnih pitanjima, uključujući demonstracije i kontraverzne izjave zvaničnika je pitanje sa kojim se skoro svakodnevno suočavaju pružaoci medijskih usluga. S jedne strane postoji obaveza medija da izvještavaju javnost, dok s druge strane postoji opasnost da poruke mržnje koje se prenose putem medija još više dobiju na značaju i uzrokuju još veću štetu imajući u vidu da je uticaj medija na javno mnijenje daleko veći od uticaja drugih oblika izražavanja. U obavljanju svojih zadataka, novinari se često nalaze pred dilemom na koji način da donesu etički ispravnu odluku. Veoma je bitno da se ovaj proces odvija na temeljima profesionalnih standarda, pogotovo kada se radi o objavljivanju provokativnih i kontraverznih izjava koje mogu potaći na nasilje, mržnju, netoleranciju i diskriminaciju, odnosno izjava koje se po svom sadržaju mogu svrstati u govor mržnje.

Nadalje, i sama definicija govora mržnje se čini podložna različitim interpretacijama. Ne može se svaki tendenciozan ili stereotipima obojen sadržaj smatrati govorom mržnje, naročito ukoliko se radi o iznošenju kvalifikacija i uvreda na račun pojedinaca, a koje se ne zasnivaju na njihovoj spolnoj, rasnoj, etničkoj i drugoj pripadnosti, već na njihovom ponašanju ili djelima. Neprofesionalno, senzacionalističko izvještavanje i iznošenje vrijednosnih sudova koji mogu biti uvredljivi i pogrđni ne predstavljaju nužno govor mržnje, tj. onaj govor koji zaista jeste huškački i poziva na mržnju, netoleranciju, diskriminaciju i potencijalno dovodi do nasilja i nemira, imajući u vidu kontekst i namjeru objavljivanja.

I Evropski sud za ljudska prava je u svojoj praksi pokazao da ne postoji univerzalno prihvaćena definicija govora mržnje, te da je potrebno razlikovati između pravih i ozbiljnih poziva na ekstremizam, te prava pojedinaca (uključujući novinare i političare) da izražavaju svoje stavove slobodno i na način koji može “uvrijediti, šokirati ili uznemiriti” druge.

Govor mržnje je često baziran na uvredama upućenim ka određenim grupama, uzrokuje strah, dovodi do zastrašivanja i maltretiranja pojedinaca, te često poziva ili ohrabruje nasilje ili diskriminaciju. Istorija je pokazala da je u mnogim slučajevima govor mržnje dovodio do ubistava, pa i genocida onih na koje je bio usmjeren. Upravo opasnost od izazivanja nasilja i uzrokovanja štete kao posljedice širenja ili potpirivanja mržnje na osnovu bilo koje od navedenih odrednica je bitan faktor prilikom utvrđivanja da li se određeni sadržaj može okarakterisati kao govor mržnje.

Odredbe Kodeksa jasno propisuju zabranu govora mržnje u sadržajima pružalaca medijskih usluga.

Stav (1) eksplicitno zabranjuje pružanje sadržaja kojima se ponižava, zastrašuje ili podstiče na nasilje nasilje ili diskriminaciju protiv lica ili grupe na osnovu spola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, posebnih potreba, dobi, seksualne orijentacije, društvenog porijekla ili na osnovu bilo koje druge okolnosti koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogućí ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, njegovih prava i sloboda. **Stav (2)** eksplicitno zabranjuje pružanje sadržaja kojima se stvara jasan i neposredan rizik od podsticanja etničke ili vjerske mržnje u Bosni i Hercegovini, ili koji od strane publike

može biti protumačen kao podsticanje na nasilje, nered i nemire, ili koji bi mogao izazvati ili podsticati krivična djela. Ovim stavom se, dakle, stavlja naglasak na zabranu podsticanja etničke ili vjerske mržnje, imajući u vidu da su upravo mediji bili velikim dijelom zaslužni za raspirivanje mržnje među narodima u BiH tokom proteklog rata.

Odgovornost medija u sprečavanju širenja govora mržnje je ogromna. U svim programima, naročito programima vijesti, drugim oblicima informativnih i političkih programa, otvorenim kontakt programima, intervjuima, reporteri, novinari, urednici programa i direktori pružalaca medijskih usluga moraju posvetiti dužnu pažnju kako bi prepoznali vrste sadržaja ili različito prezentiranih informacija koje bi, ukoliko se prezentiraju emotivno i bez pažljivog razmatranja mogućeg utjecaja na publiku, mogle potaći na nasilje, ohrabriti netoleranciju, mržnju, diskriminaciju ili dovesti do mnogih negativnih posljedica. Pored samog sadržaja i načina prezentacije istog, naročito je potrebno obratiti pažnju na kontekst i trenutak u kojem se sporni sadržaj emituje, npr. ukoliko se emituje tokom vjerskog praznika, za vrijeme dana žalosti koji se obilježava u samo jednom dijelu zemlje, tokom predizborne kampanje i sl., što dodatno ukazuje na namjeru provokacije. Bitan element je svakako i namjena prenošenja ovakvih sadržaja, tj. da li je namjena informisati publiku o pitanjima od javnog interesa, podići svijest o nužnosti borbe protiv netolerancije i slično ili, nasuprot tome, omogućiti platformu za širenje govora mržnje.

Novinari moraju biti svjesni opasnosti od sadržaja kojima se diskriminišu pojedinci ili grupe po osnovu nacionalne, rasne, vjerske, seksualne opredjeljenosti i trebaju učiniti sve da izbjegnu omogućavanje uticaja i namjernog direktnog ili posrednog širenja mržnje ili netolerancije putem medijskog prostora, bilo da se radi o direktnom emitovanju neke izjave ili emitovanju određenih dijelova izjava koje se citiraju u vijestima ili uredničkim komentarima na način da ih sami novinari ili urednici podržavaju. Ovakvi sadržaji posebno dobijaju na intenzitetu ukoliko nisu prepoznati, ili su namjerno prezentirani.

Najveću odgovornost mediji imaju kada njihovi izvještači svjesno, čak namjerno, koriste govor mržnje, čime ga podržavaju i uzrokuju njegovo ponavljanje i učvršćivanje u društvu. Slikovit primjer iz prakse Agencije predstavlja slučaj televizijske stanice koja je emitovala muzički spot iz vlastite produkcije u kom se veliča haški optuženik Radovan Karadžić te se insertuje audio snimak njegovog poznatog ratnohušakačkog govora. U konkretnom slučaju je Agencija zaključila da sadržaj pjesme u kombinaciji sa navedenim audio snimkom smatra prijetećim i prenosi jasan i neposredan rizik od podsticanja etničke mržnje u BiH, s obzirom na ratna dešavanja i činjenicu da su i danas prisutne brojne ratne posljedice. Kontekst emitovanja, tj. činjenica da je sporni sadržaj emitovan za vrijeme predizborne kampanje govori u prilog očiglednoj namjeri produblivanja međunacionalnih podjela.

Druga vrsta odgovornosti je kada treba objaviti informacije koje sadrže govor mržnje, čiji autor nije sama medijska kuća, već npr. neki političar ili druga javna ličnost.

Ovakvi sadržaji uključuju, ali nisu ograničeni na:

- Prijeteće, emotivne, bijesne ili diskriminatorne izjave javnih zvaničnika, partijskih vođa ili drugih pojedinaca, bilo da su date u programu "uživo" ili snimljene, a koje bi neutralni posmatrač mogao protumačiti kao direktni ili indirektni poziv na nasilni protest, nasilje, netoleranciju ili diskriminaciju protiv bilo kojeg pojedinca, grupe, organizacije ili imovine.
- Zahtjeve da se u programu emituje saopštenje bilo koje grupe ili pojedinca koje bi neutralni posmatrač mogao protumačiti kao poziv na netoleranciju, diskriminaciju, nasilje i mržnju, protiv druge grupe ili pojedinca.
- Bijesne, prijeteće ili na drugi način emocijama nabijene komentare učesnika u kontakt-programima, okruglim stolovima ili intervjuima koji bi mogli biti protumačeni kao poziv na nasilje ili provokaciju.
- Senzacionalističke optužbe koje nisu potkrijepljene jasnim i neosporivim činjeničnim dokazima, a koje bi po svojoj prirodi mogle potaći na široko rasprostranjeni bijes, nasilje ili mržnju protiv određenih grupa ili organizacija.

Suočeni sa sadržajima koji imaju navedene elemente, odgovorno osoblje treba da razmotri preduzimanje mjera predostrožnosti kada ima na raspolaganju npr. bijesnu ili emotivnu izjavu koju bi neutralni posmatrač mogao protumačiti kao direktno poticanje na nasilje, mržnju, netolerancije i diskriminaciju.

Ukoliko se radi npr. o snimljenoj izjavi, pružalac medijske usluge može npr. rezimirati izjavu većinom ili u potpunosti svojim riječima i ne koristiti snimljenu izjavu pojedinca ili organizacije. Na taj način se prenosi bit poruke ali se smanjuje emotivni naboj.

Ako se radi o izjavi datoj u toku intervjua, pres-konferencije, diskusije za okruglim stolom ili je čak data u "živom" prenosu događaja, odgovorna osoba treba direktno i neposredno pozvati pojedinca koji daje izjavu da prihvati odgovornost za moguće posljedice. Na primjer, novinar može reći: "*Vaša izjava bi mogla biti protumačena kao (ili je jasan) poziv na nasilnu akciju (ili mržnju, netoleranciju, diskriminaciju). Da li ste zaista to željeli reći? Prihvatate li posljedice ukoliko nevine ljudi budu stradali zbog vaše izjave?*"

Pružaoци medijskih usluga mogu primiti zahtjeve za emitovanje saopštenja i pisanih dokumenata različite sadržine koji mogu sadržavati pozive na nasilje i mržnju, poticanje netolerancije i diskriminacije, u kojem slučaju treba imati na umu moguće posljedice objavljivanja saopštenja, ukoliko bi sadržaj istog mogao na bilo koji način uznemiriti javnost.

Ovakve sadržaji mogu biti vrlo česta pojava u programima „uživo“ sa jednim ili više sagovornika, pogotovo kada se radi o emisijama koje se bave kontroverzama iz javnog i političkog života. Na novinarima, voditeljima i urednicima leži ogromna odgovornost prilikom pripremanja, uređivanja i vođenja ovakvih tipova emisija. Nepristrasno,

dosljedno, profesionalno i odgovorno ponašanje voditelja ili novinara može uticati na krajni ishod emisije na način da ukoliko se novinar/voditelj tokom emisije suoči sa dominantnim sagovornikom koji u emisiji poziva na nasilje, netoleranciju, diskriminaciju ili provokaciju mržnje, novinar zadrži kontrolu tokom vođenja emisije. Nekritičkim prenošenjem takvih stavova mediji samo doprinose izgradnji diskursa mržnje.

U programima u okviru kojih učestvuju birani gosti, obično iz javnog i društvenog života, koji polemisu i iznose svoje stavove na zadane aktuelne teme iz oblasti politike, kulture, ekonomije, može doći do iznošenja kontaverznih stavova na određene teme koji se, po svojoj prirodi i intenciji, mogu shvatiti kao provokativni i motivisani potencijalno senzacionalističkim informacijama. Iako se u pogledu formata emisije ovakvi stavovi isključivo smatraju ličnim mišljenjem, voditelj treba uzeti u obzir kontekst u kojem su ti stavovi prikazani i kratkom reakcijom ili komentarom ukazati na neprimjerenost iznesenih kvalifikacija i ograditi se od istih, tj. dati do znanja da izneseni stavovi nisu uređivačka politika pružaoca medijske usluge.

Nadalje, korisnici dozvola imaju odgovornost i u pogledu ostalog materijala kojeg emituju a koji može sadržati govor mržnje.

Agencija je u svojoj praksi imala slučajeve kada je stanica obrađivala neku kontroverznu temu poput održavanja Queer festivala ili razgovor na temu promjene spola. I dok su same emisije i razgovori sa gostima u studiju vođeni u skladu sa profesionalnim standardima, gledaoci su imali priliku izraziti svoje mišljenje putem SMS poruka koje su se neselektivno prikazivale na ekranu i čiji sadržaj je predstavljao govor mržnje, npr: *„Evo šanse da se svi ujedini i slupamo ove bolesnike“, „Batinama ćemo izbiti pederluk iz svakog od vas. Vidimo se poslije iftara. Horde će da sude“, „ Jedan narod je već uništen zbog iščašenih nagona. Nadam se da će i vas uništiti. Stići će vas i njegova i naša ruka! Smrt pederima!“* Ukoliko se stanica odluči da omogući prikazivanje SMS poruka gledalaca, ona ima obavezu prihvatiti uredničku odgovornost i za ovaj vid sadržaja, odnosno predvidjeti mogućnost da emitovane SMS poruke sadrže neprimjerene sadržaje ili pozivaju na diskriminaciju, mržnju i nasilje, kao što je navedeno u obrazloženju člana 3. stav (7) Kodeksa.

Sličan primjer je slučaj re-emitovanog programa iranske TV Sahar kojeg je korisnik dozvole Agencije emitovao pod nazivom „Žrtvovanje“. Tema emisije je bila posvećena sukobu Palestine i Izraela, u okviru kojeg je emitovan spot sadržaja u trajanju od 5 minuta i 20 sekundi u kojem mladić ukrašava auto za vjenčanje i priprema se na odlazak (očekuju ga njegova majka i buduća supruga), dok se istovremeno prikazuju scene sukoba između Palestinaca i Izraelaca. Mladić vozi u pravcu punktova gdje su izraelski vojnici, zaustavlja se na putu i otvara gepek u kojem se nalazi eksplozivna naprava, aktivira napravu i oko svoje glave stavlja komad platna sa natpisom «Kuds je naš», nakon čega nastavlja vožnju prema vojnom punktu. Vojnici otvaraju vatru, ali mladić nastavlja da vozi prema njima i izraelskoj zastavi sa jasnom namjerom da se ubije i žrtvuje. Slijedeća scena pokazuje uplakanu majku, potom veliku eksploziju i izraelsku zastavu u plamenu. U pozadini spota se čuje arapska pjesma a prevod pjesme se nalazi u dnu ekrana u obliku titla. Dio teksta pjesme uključuje sljedeće: *“Požuri brate, vrijeme je za*

Šehadet, vrijeme je za moje žrtvovanje, vrijeme je za spašavanje domovine. Oružje je moje; moj kamen razbija staklo tame. Moj vrisak kao sjekira siječe korijene noći, Tekbir, o muslimani. Moramo potopiti brod tame kao oluju. Hajde da razbijemo noć. Požuri brate.» Nakon ovog spota, voditelj se obraća gledaocima sa riječima: “*Dragi gledaoci... Uz poštovanje i zahvalnost svim borcima za pravdu širom svijeta, koji se bore da osiguraju reforme u svojim društvima i promijene svjetsku scenu, zahvaljujemo se što se bili s nama tokom ove četiri emisije programa «Žrtvovanje».*”

Ukoliko se radi o programima koji se realizuju „uživo“ i u koju se telefonski uključuju gledaoci ili slušaoci kako bi izrazili svoje mišljenje o nekoj temi, ili se izjave uzimaju na licu mjesta, činjenica je da je ponekad teško reagovati blagovremeno i na odgovarajući način, ali svaka stanica mora imati spremnu reakciju na eventualne nepredviđene događaje bilo prekidom programa, bilo komentarom voditelja ili na bilo koji drugi način koji je odgovarajući datom trenutku, naročito ukoliko se radi o kontroverznoj ili osjetljivoj temi koje se dotiču nacionalne (ne)tolerancije. Ne sporeći pravo na vlastito mišljenje slušalaca i izražavanje istoga, voditelji su u obavezi da reaguju na način koji bi izbjegao ili umanjio prizvuk netolerancije.

Dužnost medija je i da informiše javnost o pojavama govora mržnje.

U određenim slučajevima sam čin davanja „zapaljivih“ izjava ili njihova sadržina mogu predstavljati legitimnu vijest ukoliko su izjave dali zvaničnici, partijske vođe ili istaknuti pojedinci ili organizacije koje su priznate kao sastavni dio zajednice. U ovakvim slučajevima, pružaoci medijskih usluga trebaju postupati u skladu sa svojom dužnosti informisanja javnosti. Međutim, prilikom prenošenja takvih izjava koje bi se mogle okarakterisati kao govor mržnje, pružaoci moraju voditi računa da načinom izvještavanja, eventualnim popratnim komentarima i sl. i sami ne pridodaju značaj tim izjavama. To se npr. može uraditi tako da se prenesu osnovne činjenice, ali uz obezbjeđivanje dodatnog činjeničnog konteksta i prihvatanja tona koji minimizira emotivni naboj provokativne izjave ili optužbe.

Ovo je pokazala i praksa Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *Jersild v. Denmark*, koji se odnosio na novčano kažnjavanje novinara zbog navodnog pomaganja - putem tv intervjua - u širenju rasističkih izjava grupe mladih desničara. Sud je utvrdio povredu slobode izražavanja, obrazloživši, između ostalog: „*Izveštavanje temeljeno na intervjuima, bili oni objavljeni ili ne, predstavlja jedno od najvažnijih sredstava koje omogućuje štampi ispunjavanje njegove bitne uloge javnog psa čuvara. Kažnjavanje novinara zbog pomaganja u širenju izjava drugih osoba posredstvom intervjua, ozbiljno bi omelo štampu u pridonošenju javnoj raspravi o pitanjima od javnog interesa, pa se ne može podržati osim ako za to ne postoje naročito važni razlozi.*“

Pružaoци medijskih usluga imaju slobodu, u skladu sa svojom uređivačkom politikom, da koriste različite novinarske forme kao što su satira, fotomontaže, karikature i sl. Također, pružaoci medijskih usluga imaju i potpuno pravo iznošenja ličnih stavova i mišljenja u autorskim priložima, te slobodu da se pri tome koriste određenim stilom. Međutim, korištenje ove slobode povlači za sobom određene dužnosti i obaveze prema javnosti,

pogotovo ukoliko se radi o javnoj stanici. Radio i televizijske stanice, a naročito javne, imaju posebnu odgovornost u ostvarivanju visokih standarda, upravo zbog jačine poruke koju prenose zvuk i/ili slika, ali i činjenice da se za prenošenje tih poruka koriste javni resursi. Samim tim je i odgovornost svakog novinara da odgovori neizostavnim zahtjevima profesionalnog novinarstva, koji se prije svega odnose na poštovanje opštih načela zaštite etičkih vrijednosti kao i poštovanje dostojanstva i temeljnih prava drugih, veća. Ne sporeći, dakle, ovu slobodu, izuzetno je važno da se izbjegne nepotreban senzacionalizam, tendenciozno izvještavanje i ugrožavanje prava drugih, a u kontekstu odredbi o govoru mržnje naročito i huškačke poruke.

Stav (3) Kodeksa dopušta mogućnost emitovanja materijala koji sadrži ovakve izjave, a čiji se sadržaj koristi kao dio naučnog, autorskog ili dokumentarnog rada i/ili predstavlja dio objektivnog novinarskog izvještaja, i kao takvo mora biti urednički opravdano, npr. prikazivanje snimaka ili citiranje određenih izjava koje se mogu okarakterisati kao govor mržnje u svrhu ilustracije određenih istorijskih događaja, i prezentirano bez namjere podsticanja ovakih stavova. Način prezentacije je također veoma bitan: ukoliko se tokom programa prikazuju scene ili dijalози koji sadrže govor mržnje, a do osnovne poruke programa (osuda ovakvog govora, nužnost tolerancije i suživota...) se dolazi tek na samom kraju, pri čemu ništa u samom programu ne ukazuje na to kakav bi kraj i osnovna poruka mogli biti – to može imati kontraproduktivan efekat.

ČLAN 5: PRAVIČNOST I NEPRISTRASNOST

- (1) *Audiovizuelnim i radijskim programima će se osigurati tačnost iznesenih informacija u svim programima, a posebno u informativno-političkim i programima o tekućim događajima. Sve uočene greške će blagovremeno biti ispravljene.*
- (2) *Audiovizuelnim i radijskim programima će se osigurati da svi programski sadržaji, a naročito informativno-politički i programi o tekućim događajima, budu pravični, nepristrasni i izbalansirani. Pravičnost, nepristrasnost i izbalansiranost postižu se objavljivanjem svih suprotstavljenih stavova, bilo u istom programu ili u nizu drugih programa koji predstavljaju cjelinu u obradi određene tematike.*
- (3) *Audiovizuelnim i radijskim programima neće se tendenciozno promovisati interesi jednog političkog subjekta ili bilo koje grupe ili pojedinca, niti će se dozvoliti da prevlada jedno mišljenje ili stanovište kada se radi o kontroverznim političkim, privrednim i drugim temama od javnog interesa.*
- (4) *Voditelji i reporteri, autori programa, moderatori u informativno-političkim i programima o tekućim događajima, te debatnim programima i diskusijama mogu izraziti lična mišljenja i stanovišta u vezi s kontroverznim političkim, privrednim i drugim temama od javnog interesa. Ova lica, međutim, neće koristiti prednost stalnog pojavljivanja u programima da bi promovisala vlastite stavove i mišljenja na način na koji bi se mogla narušiti neophodna nepristrasnost i izbalansiranost. Lični stavovi i mišljenja ovih lica će biti jasno naznačeni, kako bi ih publika mogla jasno prepoznati kao takve.*
- (5) *Spiker i/ili voditelj programa vijesti će se ograničiti na nepristrasno prenošenje informacija, bez iznošenja ličnih stavova, bilo verbalnom ili neverbalnom komunikacijom.*
- (6) *Komentar će uvijek biti jasno odvojen od vijesti.*
- (7) *Audiovizuelnim i radijskim programima će se osigurati pravičan tretman pojedinaca i organizacija.*
- (8) *Kada se u audiovizuelnim i radijskim programima iznose navodi o nekompetentnosti pojedinaca ili organizacija, ili ako sadrže negativne konotacije na račun bilo kojeg pojedinca ili organizacije, odnosno njihovih postupaka, onima čije se ime spominje će se pružiti prilika da učestvuju u datom programu ili da komentarišu navode. Ukoliko ti pojedinci ili organizacije odbiju učešće u programu ili davanje izjave, zvaničnim službenim zabilješkama će se dokumentovati svaki kontakt ili pokušaj kontakt s njima, a iste će biti arhivirane u periodu od šest sedmica od dana emitovanja programa na koji se odnose. Ova se obaveza ne odnosi na emitovanje informacija koje uslijed hitnosti i/ili javnog interesa ne trpe odlaganje, kada će se s tim pojedincima ili organizacijama stupiti u kontakt čim to okolnosti budu dozvoljavale.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 5. (Pravičnost)	da	ne	da	ne

i nepristrasnost)				

Stav 1) nalaže da pružaoci medijskih usluga moraju osigurati tačnost informacija koje se prenose u programima. Ovaj stav akcentat stavlja na informativno-politički programe i programe o tekućim događajima koji se bave dnevnim politikom jer se polazi od pretpostavke da ovi programi imaju veliku gledanost, da (naročito u kontekstu televizijskog emitovanja) predstavljaju najvažniji izvor informacija o političkim i tekućim temama, te je samim tim i njihova odgovornost da na pravovremen i profesionalan način služe široj javnosti veća. Samo tačne informacije omogućavaju građanima da učestvuju u demokratskom društvu. Tačnost je stoga fundamentalni princip kada je riječ o sadržaju vijesti i programa o tekućim događajima, i koji treba imati prioritet nad brzinom plasiranja sadržaja. Tačnost podrazumijeva i to da informacije koje se objavljuju trebaju biti potkrijepljene dokazima, često iz različitih izvora. Obaveza i cilj pružalaca medijskih usluga jeste da prave programe koji su utemeljeni na tačnim i vjerodostojnim činjenicama, imajući u vidu okolnosti i dostupne informacije za vrijeme emitovanja. Informativni programi trebaju ponuditi gledaocima i slušaocima sadržaje sa dovoljnim brojem činjenica i na uravnotežen način, tako da oni mogu formirati sopstveno mišljenje. Ukoliko se objavi netačna informacija, ili se naknadno ispostavi da je objavljena informacija netačna, treba jasno i otvoreno priznati pričinjenu grešku i pravovremeno je ispraviti, kako bi se otklonila mogućnost nanošenja štete javnosti, bez obzira o kakvim informacijama je riječ. Objavljivanjem ispravki netačnih informacija se gradi kredibilitet, jer pružaoci medijskih usluga moraju uvijek paziti da zadrže povjerenje koje im je publika povjerila. Održanje kredibiliteta i poštovanja publike ne zaslužuje ništa manje, čak i kada je u pitanju jednostavna i naizgled bezopasna greška kao što je pogrešno ime ili datum. Emitovanje ispravke greške govori publici da poštuju nju i njeno pravo na tačnu informaciju. U principu, ispravku je potrebno objaviti u što kraćem roku i na način koji će najbolje osigurati da ispravka dostigne istu publiku kao i prvobitno objavljena netačna informacija.

U kontekstu ove odredbe, posebnu pažnju je potrebno posvetiti objavljivanju informacija sa društvenih mreža poput Facebook-a ili Twitter-a. Društvene mreže predstavljaju brz, raznolik i lako dostupan izvor informacija, koji je bez sumnje od neprocjenjivog značaja u današnje vrijeme. Međutim, prenošenje ovih informacija je potrebno vršiti kritički, imajući na umu da se gledaoci još uvijek oslanjaju na televiziju kao glavni izvor informacija te kao medij kojem se najviše vjeruje. Stoga je i odgovornost televizijskih stanica da pristupi informacijama sa društvenih mreža na način da se osiguraju osnovni principi tačnosti (*Da li su objavljene informacije vjerodostojne? Da li su iz prve ruke/autentične? Da li je potrebno provjeriti tačnost ovih informacija?*). Također, potrebno je procijeniti da li njihovo objavljivanje predstavlja kršenje primjenjivih odredbi Kodeksa, kao što je nepristrasnost, narušavanje privatnosti i slično.

Stav 2) ukazuje na neophodnost obezbjeđenja pravičnih, nepristrasnih i izbalansiranih programa, naročito informativno-političkih i programa o tekućim događajima. Poštivanje principa pravičnosti i nepristrasnosti u programima pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga predstavljaju suštinu profesionalnog pristupa u izvještavanju i kreiranju sadržaja koji se pružaju publici. Potrebno je napomenuti da Agencija nikako ne ulazi u sam izbor i

način prezentacije sadržaja u programima: dakle, stanice su slobodne da biraju teme koje će obrađivati i o kojima će izvještavati, kao i da ih interpretiraju u skladu sa svojom uređivačkom politikom, sve dok je osigurano poštivanje Kodeksa.

Ovu odredbu nikako ne treba tumačiti na način da se stvara „vještačka” izbalansiranost, tj. predstavljaju stavovi koji nisu relevantni za neku temu samo za potrebe postizanja izbalansiranosti. Jedinствена formula za postizanje balansa ne postoji, ona zavisi od svih relevantnih činjenica, uključujući i način izvještavanja, eventualno postojanje suprotstavljenih stavova o nekoj temi i sl. U slučaju da nije moguće pribaviti suprotno mišljenje (npr. ako pojedinac ili organizacija odbije dati izjavu), potrebno se je poslužiti drugim tehnikama kako bi se postigao balans. Na primjer, stanica može potražiti drugačije mišljenje iz niza drugih izvora, dati jasno do znanja da drugačija mišljenja postoje (ne pretpostavljati da je publika apriori svjesna toga), dati do znanja da je stanica pokušala doći do njih, rezimirati ih, odraziti ih kroz pitanja koja voditelj postavlja gostima u studiju, te se kritički postaviti prema stavovima koji se u programu iznose.

Nepristrasnost ne znači apsolutnu neutralnost o svakom medijskom sadržaju, niti je nužno svakom mišljenju plasiranom u programu suprotstaviti drugačije mišljenje. Također, ona ne podrazumijeva da se moraju predstaviti sva moguća mišljenja u vezi neke teme, niti da im se mora posvetiti jednako vremena, već da se ona predstave na način koji je urednički nezavisan i kojim se ne prejudicira nikakav konačni stav. Posebno je potrebno biti oprezan kod donošenja definitivnih zaključaka ili izjava u vezi kontroverznih i osjetljivih tema, kao i tema koje su slojevite i podložne različitim tumačenjima. Nepristrasnost zahtijeva od novinara da tretira različite ličnosti i stavove fer i dosljedno, na ljubazan ili na dosljedno strog način (u zavisnosti od ličnog stila), ali u svakom slučaju dosljedan kako ne bi slao signale koji izgledaju kao da govore publici šta da misli i čemu da vjeruje. U skladu s principima transparentnosti i odgovornog postupanja u javnom interesu, pozadina na osnovu koje se iznose određene tvrdnje treba biti transparentna, dostupna i podložna provjeri. Senzacionalizam u iznošenju navoda ozbiljno narušava poverenje u medije kao profesionalan i nepristrasan izvor informacija. Što je navod senzacionalniji, to se više rada očekuje od stanice i njenih novinara kako bi se potvrdila istina (ili ustanovila lažnost) navoda.

Ovim stavom je, dalje, pojašnjeno da se pravičnost, nepristrasnost i izbalansiranost postižu objavljivanjem svih suprotstavljenih stavova bilo u istom programu ili u nizu drugih programa koji predstavljaju cjelinu u obradi određene tematike. Pri tome je vrlo važno uzeti u obzir sve okolnosti i kontekst; npr. ako se radi o aktuelnoj temi koja u narednom izdanju emisije neće biti relevantna, bitno je da se relevantni stavovi predstave u istom programu. Ukoliko se tema obrađuje u više serijala, ili tokom nekoliko dana u programima vijesti, suprotan stav je moguće predstaviti i u nekom o narednih izdanja, s tim da gledaocima treba biti jasno iz načina obrade i prezentacije teme (npr. najavom voditelja) da će imati priliku čuti i suprotno mišljenje.

Stav 3) zabranjuje tendenciozno promovisanje interesa jedne strane u audiovizuelnim i radijskim programima, na primjer, kroz selektivan pristup izvještavanju, konstantno tretiranje favoriziranih ljudi i grupa u pozitivnom kontekstu, kroz unaprijed dogovoreni

sadržaj intervjua, "mekana" pitanja koja reporter/voditelj postavlja, ili kroz blagi i popustljiv stav reportera/voditelja – dok se istovremeno ostali tretiraju konstantno u negativnom kontekstu, što se održava kroz npr. skeptična ili ironična pitanja, izraze lica ili ton glasa. Tendenciozno izvještavanje se može postići čak i ako je obezbijeđena izbalansiranost u smislu zastupljenosti različitih stavova ili vremenu posvećenom suprotstavljenim stranama, što znači da su od presudnog značaja upravo kontekst i način izvještavanja. Ukoliko se stavovi jedne strane kontinuirano iznose na afirmativan način, u pozitivnom ili čak i neutralnom kontekstu bez ikakvog kritičkog osvrt, dok se o drugoj strani izvještava kritički i u negativnom kontekstu sa popratnim komentarima i slično, jasno je da se radi o tendencioznom izvještavanju pod krinkom objektivnog novinarstva.

Naročito se ne smije dozvoliti da prevlada jedno mišljenje ili stanovište kada se radi o kontroverznom političkim, privrednim i drugim temama od javnog interesa. To ne znači da je za potrebe postizanja balansa potrebno podjednako predstaviti sva mišljenja ili stanovišta. Relevantnost stavova, mišljenja i izjava u vezi neke kontroverzne teme je potrebno procijeniti u svakom konkretnom slučaju, kao i da li ona zaista jesu od javnog interesa. Prilikom izvještavanja o ovim temama, te naročito u emisijama o tekućim događajima sa gostima u studiju koje se bave ovakvim temama, postoji očekivanje da će doći do izjava koje su nabijene emocijama, kontroverzne, često i dramatične, što ne znači da su takve izjave i relevantne. Nadalje, stanice su slobodne, u skladu sa svojom uređivačkom politikom, zauzeti kritički stav prema određenom pitanju, npr. vezano za postupke vlade ili neke institucije, što ne znači da time iskazuje svoju pristrasnost. Naprotiv, u duhu je profesionalnog i odgovornog novinarstva da propituje i istražuje, pa i zauzima stav čak i ako je taj stav izrazito oštar. Međutim, pri tome se mora voditi računa o zastupljenosti i drugih mišljenja i stavova, na način i u mjeri u kojoj je to relevantno imajući u vidu koncept programa, način izvještavanja, ciljnu publiku i očekivanja gledalaca.

Tendenciozno izvještavanje se može ogledati i u načinu prezentacije, na primjer montažama u kojima se, namjernim skraćivanjem ili uklanjanjem ključnih dijelova snimka, te manipulisanjem slikom ili tonom, iskrivljuje osnovni smisao saopštenog.

Stav 4) omogućava voditeljima, reporterima, autorima programa, moderatorima u informativno-političkim i programima o tekućim događajima, te debatnim programima i diskusijama da izraze lična mišljenja i stanovišta u vezi sa određenim pojavama, događajima, postupcima pojedinaca, državnih organa, političkih partija, kontroverznom političkim, privrednim i drugim temama od javnog interesa, kao i da to rade na karakterističan način, sa određenim prepoznatljivim stilom. Lica koja na bilo koji način učestvuju u programima imaju veliku slobodu izražavanja ličnog mišljenja, koje nije nužno istovjetno uredničkoj politici, ali se u takvim situacijama jasno mora naznačiti da se radi o ličnom mišljenju povodom određene teme. Publika mora imati mogućnost da takav stav ili mišljenje prepozna, kako ne bi došlo do narušavanja neophodne nepristrasnosti i izbalansiranosti. Pravo na iznošenje vlastitih stavova ne poništava obavezu predstavljanja drugih stavova i mišljenja na profesionalan način, dakle ukoliko se predstavljaju mišljenja ili stavovi koji su suprotni ličnim stavovima voditelja, to ne bi trebalo činiti na način koji ih apriori odbacuje, ili ih koristiti isključivo u svrhu

potvrđivanja ispravnosti vlastitih mišljenja. Također, nije dozvoljena zloupotreba ove slobode kako bi se konsistentno promovirali određeni stavovi u korist/protiv određene ideje, grupe ili pojedinaca, ukoliko to nije opravdano kontekstom ili javnim interesom.

U skladu sa dobrom praksom samoregulacije, preporučljivo je postojanje internih procedura ili pravila u okviru etičkog kodeksa prema kojima su novinari, reporteri ili urednici dužni prijaviti rukovodstvu stanice svaki konflikt interesa, bilo lični, profesionalni, finansijski itd.

Za razliku od prethodnog, **stav 5)** nalaže prenošenje informacija u programima vijesti na nepristrasan način, bez iznošenja ličnih stavova bilo verbalnom ili neverbalnom komunikacijom. Programi vijesti trebaju ponuditi publici potpun pregled aktuelnih događanja, upoznati ih sa svim dostupnim relevantnim činjenicama kako bi mogli formirati lični stav. Za oblikovanje vlastitog mišljenja ili stvaranje potpune slike o nekom događaju (npr. istorijskom ili političkom) neophodno je da informacije budu tačne i potpune, bez namjernog izvrtanja činjenica ili čak izostavljanja činjenica koje su bitne za shvatanje prirode tog događaja. Nadalje, u skladu sa profesionalnim standardima koji se tiču prezetiranja vijesti od strane spikera, odnosno voditelja, a imajući u vidu osnovni cilj pružanja objektivne i izbalansirane informacije javnosti, način prezentacije vijesti mora biti ograničen na nepristrasno iznošenje informacija. Spikeri i/ili voditelji svojom, bilo verbalnom ili neverbalnom komunikacijom (na primjer korištenjem određenog tona ili izraza lica), mogu doprinijeti načinu na koji će određena informacija biti shvaćena i prihvaćena od strane publike. U centralnim informativnim se često koristi format koji sadrži elemente intervjua kojeg vodi spiker sa gostom u studiju, a vezano za temu o kojoj se izvještava u vijestima. U ovim slučajevima je opravdano pitati gosta u studiju za njegovo mišljenje.

Stav 6) nalaže da u programima mora postojati jasna razlika između komentara i vijesti, Ovo je potrebno kako bi gledaoci mogli slobodno formirati vlastito mišljenje na osnovu objektivnih, potpunih i tačnih informacija. Potrebno je, dakle razgraničiti između predstavljanja činjenica (koje su podložne provjeri) i ličnih stavova, mišljenja i komentara tj. vrijednosnih sudova. Kad su sve relevantne činjenice tačno i nepristrasno utvrđene, autor može izraziti profesionalnu procjenu događaja. U slučajevima kada je program kreiran tako da nudi lično mišljenje specifične osobe ili skupine, tada priroda tog programa mora biti unaprijed objašnjena publici.

Stav 7) obezbjeđuje pravičan tretman pojedinaca i organizacija u audiovizuelnim i radijskim programima u svim programima. Ilustracije radi, primjeri pravičnog tretmana mogu uključivati sljedeće:

- osobe čiji identitet je potrebno zaštititi trebaju biti upoznate sa prirodom programa, tj. unaprijed informisane o tome kako će njihov identitet biti zaštićen;
- osobe koje su pozvane da učestvuju u programima trebaju biti okvirno upoznate sa temom razgovora, kao i formatom emisije (da li će ići uživo, da li će se vršiti montaža i sl.), odnosno biti u mogućnosti da donesu odluku o pristanku na učešće na osnovu prave informacije o temi i načinu razgovora. Ovo nikako ne znači da je pružalac medijske usluge u obavezi upoznati sugovornika o svim pitanjima koja mu namjerava postaviti,

kao i da mu nije dopušteno postavljati provokativna pitanja ili iznositi kritiku u pitanjima od javnog interesa;

- u opravdanim slučajevima, stanica treba uvažiti zahtjev učesnika u programu da svoju izjavu ili dio intervjua povuku prije emitovanja. Opravdanost ovog zahtjeva je potrebno dobro razmotriti s aspekta eventualnih novih informacija koje u trenutku intervjua nisu postojale ili s aspekta preovladavajućeg javnog interesa;

- u montaži se neće izvrtati kontekst ili značenje izvornog intervjua i sl.

Ovaj princip je proširen **stavom 8)** koji se fokusira na programe u kojima se iznose navodi o nekompetentnosti pojedinaca ili organizacija ili ako sadrže negativne konotacije na račun bilo kojeg pojedinca ili organizacije. Princip je da se svi programi trebaju temeljiti na načelima pravičnosti. Prema učesnicima u programima se treba odnositi iskreno i profesionalno, te svim stranama pružiti mogućnost da u polemici učestvuju na ravnopravan način. Urednici i/ili voditelji obavezni su svoje sagovornike i goste emisija prethodno upoznati sa prirodom, ciljevima i namjerama razgovora, odnosno emisije. Svaki pojedinac ili organizacija ima pravo odbiti da učestvuje u programu. Ali, kada je publici nejasno zašto se učesnik ili predstavnici organizacije nisu pojavili, ako će se njihovo nepojavljivanje odraziti na debatu, ili ako su stavovi koje oni zastupaju relevantni za neku temu, razlozi njihovog izostanka trebaju biti objašnjeni. U skladu s principom izbalansiranosti, urednici ili voditelji su dužni pojasniti da postoje i drugačiji stavovi iako planirani sugovornici nisu pristali da učestvuju u emisiji. U ovakvim slučajevima pružalac medijske usluge mora dokumentovati svaki kontakt ili pokušaj da se stupi u kontakt sa ovim pojedincima putem zvanične službene zabilješke. Poželjno je da se ove službene zabilješke arhiviraju u periodu od šest sedmica od dana emitovanja programa na koji se odnose, a koliko traje i obaveza čuvanja snimaka programa. U slučaju prigovora na emitovani sadržaj, zvanična službena zabilješka može biti dostavljena Agenciji kao dokaz o kontaktu ili pokušaju stupanja u kontakt sa zainteresovanim licem. S obzirom da nepristrasnost ne zahtijeva obavezno davanje istog vremena različitim pogledima o nekom pitanju, te da zahtijeva davanje barem tačnog i emocija lišenog sadržaja činjenica ili stavova koji su za priču bitni, ma kako nepopularni oni mogli biti, u slučajevima kada je zbog hitnosti ili javnog interesa potrebno objaviti određenu informaciju u kontekstu stava 8), dokaz o stupanju u kontakt sa tim licima može biti pribavljen kad to okolnosti budu dozvoljavale.

ČLAN 6.:PRAVO NA ODGOVOR

- (1) *Svako fizičko ili pravno lice ima pravo podnijeti zahtjev za objavu odgovora na informaciju objavljenu u audiovizuelnom ili radijskom programu kojim su bila povrijeđena njegova prava ili interesi.*
- (2) *Odgovor će biti dostavljen pružaocu medijske usluge u pisanoj formi putem pošte, telefaksa ili elektronske pošte u roku od 14 dana od objave informacije. Odgovor će biti naslovljen na pružaoca medijske usluge koji je emitovao predmetni program, imati u naslovu referencu na zahtjev za objavu odgovora/ispravke, bit će obrazložen i potpisan od strane fizičkog ili pravnog lica na koje se odnosi objavljena informacija, te biti ograničen na ispravke navoda iz objavljenog programa.*
- (3) *Odgovor ili dio odgovora koji se odnosi na ispravljanje netačnih ili nepotpunih informacija će biti objavljen u prvom narednom izdanju programa u kojem je objavljena informacija na koju se daje odgovor. Ukoliko to nije moguće, odgovor će biti objavljen u vremenski najbližem i tematski najrodnijem programu.*
- (4) *Objava odgovora ili dijela odgovora neće biti popraćena protuodgovorom ili dodatnim komentarom, pogotovo ako je riječ o informativno-političkim programima. Ovo ograničenje se ne odnosi na pripremu i objavljivanje dodatnih informacija u vezi s temom na koju se odgovor odnosi, s tim da te informacije neće ugroziti samu svrhu odgovora.*
- (5) *Izuzetno od stava (3) ovog člana, objava odgovora se može odbiti u sljedećim slučajevima:*
 - a) *ukoliko odgovor predstavlja ili je u vezi s protupravnom radnjom;*
 - b) *ukoliko odgovor otvara mogućnost pokretanja građanske parnice protiv onog kome je podnesen zahtjev za odgovor;*
 - c) *ukoliko bi objava odgovora predstavljala kršenje odredbi ovog kodeksa.*
- (6) *Pružalac medijske usluge će, u slučaju odbijanja objave odgovora, pismeno obavijestiti podnosioca zahtjeva o razlozima takve odluke.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 6. (Pravo na odgovor)	da	ne	da	ne

Pravo na slobodu izražavanja uključuje i slobodu primanja i davanja informacija, ali sa sobom povlači i odgovornosti posebno u vezi sa zaštitom prava i interesa drugih. Izveštavanje koje nadilazi potrebe javnosti o primanju informacija i javni interes, može zadrijeti u zaštićeno područje prava drugih čime dolazi do povrede tih prava i interesa fizičkih i pravnih lica.

Pravo na odgovor je pravno sredstvo i adekvatan način zaštite od objavljivanja informacija koje uključuju netačne činjenice o fizičkom ili pravnom licu, uključujući

činjenice i mišljenja koja čine narušavanje privatnog života ili napad na njegovo dostojanstvo, i iznimno je važno za zdrave odnose između medija i javnosti. Ovo je zapravo jedan od osnovnih principa pored slobode izražavanja koji bi se, bez izuzetka, treba primijeniti. Važnost mehanizma zaštite pojedinca ili organizacije putem prava na odgovor je veoma značajna, jer se na taj način, pored zaštite zainteresovanih lica od objavljivanja netačnih informacija, jača kredibilitet medija i povjerenje u njih. Osim Kodeksa, odredba kojom se reguliše pravo na odgovor sadržana je i zakonima o Javnim RTV servisima, te zakonima o zaštiti od klevete FBiH i RS.

U skladu sa navedenim, **stav 1)** propisuje da svako fizičko ili pravno lice ima pravo podnijeti zahtjev za objavu odgovora na informaciju objavljenu u audiovizuelnom ili radijskom programu za koju smatra da je netačna i kojim su bila povrijeđena njegova prava ili interesi. Ovom odredbom se omogućava svakom fizičkom ili pravnom licu, koje je spomenuto u programu poimenice ili na način da je nedvosmisleno jasno o kojoj osobi ili pravnom licu je riječ, da uputi zahtjev za objavu odgovora na informaciju čijom objavom je došlo do povrede prava ili interesa tog fizičkog ili pravnog lica. Ako je osoba na koju se odnosi informacija umrla, pravo odgovora mogu tražiti njezina djeca, posvojenici, bračni drug, roditelji, posvojitelji, braća i sestre, ili pravna osoba ako se informacija odnosi na djelatnost pokojnika u vezi s tom pravnom osobom.

Stav 2) propisuje vremenski period i formu upućivanja zahtjeva za odgovor. Rok za dostavljanje odgovora je 14 dana od dana objave informacije, što se smatra razumnim vremenskim periodom u okviru kojeg zainteresovano fizičko ili pravno lice treba dostaviti pružaocu medijske usluge zahtjev za odgovor. Ukoliko se zahtjev za objavu odgovora dostavi mimo predviđenog roka iz objektivnih razloga, za što postoje određeni dokazi koje obezbjeđuje fizičko ili pravno lice, odgovor se ima objaviti kao da je dostavljen u roku. Ukoliko se fizičko ili pravno lice, po objavi informacije obrati nosiocu dozvole, a nije upoznato sa načinom upućivanja prava na odgovor, pružalac medijske usluge je dužan informisati na koji način fizičko ili pravno lice može ostvariti svoje pravo na odgovor. Bitno je napomenuti da odgovor koji se upućuje na objavu mora biti sveden na ispravljanje netačnih ili nepotpunih informacija. Ukoliko odgovor sadrži određene informacije koje nisu u direktnoj vezi sa informacijama na koje se upućuje odgovor, pružalac medijske usluge nije u obavezi iste objaviti. Također, odgovor ne bi trebao biti duži od prvobitne informacije, odnosno od dijela informacije na koji se odnosi. Ukoliko jeste, urednik ima mogućnost skratiti odgovor pod uslovom da se ne ugrozi njegova svrha. Kako bi pružalac medijske usluge bio uvjeren u autentičnost odgovora, potrebno je da se odgovor dostavi u pisanoj formi, te da sadrži obrazloženje, odnosno podatke o nazivu programa u okviru kojeg je sporna informacija objavljena i potpis fizičkog ili pravnog lica na koje se odnosi objavljena informacija.

Stav 3) određuje da će se odgovor, bez naknade, objaviti u prvom narednom izdanju programa u kojem je objavljena informacija na koju se daje odgovor, odnosno po primitku. Također, ukoliko to nije moguće, odgovor će biti objavljen u vremenski najbližem i tematski najsrodnijem programu. Na primjer, ako fizičko ili pravno lice zatraži objavu odgovora na informaciju koja je objavljena u informativnom programu, odgovor bi trebao biti objavljen u programu istog formata. Važnost objave odgovora u

prvom narednom izdanju programa u kojem je objavljena informacija na koju se daje odgovor ili u vremenski najbližem i tematski najsirođnim programu je bitna sa aspekta postizanja svrhe samog prava na odgovor, a to je da se omogući ispravljanje netačnih ili nepotpunih navoda kako bi javnost bila pravovremeno obaviještena o tačnim i potpunim informacijama, te kako bi se postiglo da je ispravku čula ista ona publika koja je čula i prvobitno objavljenu informaciju, u mjeri u kojoj je to moguće postići. Pružalac medijske usluge nije dužan objaviti odgovor, ukoliko je prije prijema zahtjeva za odgovor već sam objavio ispravak iste informacije. Ako podnosilac zahtjeva za ispravak smatra da pružalac medijske usluge nije na odgovarajuć način objavio ispravak, može zahtijevati ostvarenje svoga prava u skladu sa ovim članom. Svrha prava na odgovor ne može biti postignuta ako se odgovor objavi nakon mjesec dana ili duže.

Praksa je pokazala da u pojedinim slučajevima pružaoci medijskih usluga nakon objave odgovora emituju protuodgovor ili dodatni komentar („*Idemo sad odgovoriti malo na ovaj demantij.*“), što također narušava svrhu prava na odgovor. **Stav (4)** nalaže da odgovor neće biti popraćen protuodgovorom ili dodatnim komentarom, pogotovo ako je riječ o informativno-političkim programima. Međutim, ovo ograničenje se ne odnosi na pripremu i objavljivanje dodatnih informacija u vezi s temom na koju se odgovor odnosi, s tim da te informacije ne smiju ugroziti samu svrhu odgovora.

Stav 5) eksplicitno navodi u kojim se slučajevima objava odgovora ili dijela odgovora može odbiti, odnosno ukoliko odgovor predstavlja ili je u vezi s protupravnom radnjom; ukoliko odgovor otvara mogućnost pokretanja građanske parnice protiv onog kome je podnesen zahtjev za odgovor i ukoliko bi objava odgovora predstavljala kršenje odredbi ovog kodeksa. U svim ostalim slučajevima pružaoci medijskih usluga imaju obavezu da objave odgovor na način propisan članom Kodeksa koji se tiče prava na odgovor.

Stav 6) propisuje obavezu pružiocima medijskih usluga da u slučaju odbijanja objave odgovora imaju obavijestiti podnosioca zahtjeva za objavu odgovora o razlozima takve odluke pismenim putem. Na primjer, ako pružalac medijske usluge zaključi da bi objava odgovora mogla biti u vezi ili predstavlja protupravnu radnju, dužan je o tome pismeno obavijestiti podnosioca zahtjeva. U tom slučaju pružalac medijske usluge nije obavezan objaviti odgovor.

ČLAN 7.:LAŽNI ILI ZAVARAVAJUĆI AUDIOVIZUELNI I RADIJSKI PROGRAMI

- (1) *Audiovizuelni i radijski programi neće nuditi bilo kakav sadržaj za kojeg se zna ili se može utvrditi da je lažan ili zavaravajući na osnovu zdravog razuma ili rutinskom provjerom, ili za kojeg postoji opravdana pretpostavka da je lažan ili zavaravajući.*
- (2) *Ako se za audiovizuelni i radijski program naknadno ispostavi da je lažan ili zavaravajući, objavit će se ispravka u najkraćem roku.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 7. (Lažni ili zavaravajući audiovizuelni i radijski programi)	da	ne	da	ne

U skladu sa općim principima, pružaoci medijskih usluga direktno snose odgovornost za emitovanje bilo koje vrste sadržaja koji emituju u programima, što uključuje vlastiti, reemitovani i razmijenjeni program. U skladu sa **stavom 1)** emitovanje sadržaja za koji se na osnovu zdravog razuma ili rutinskom provjerom može utvrditi da je lažan ili zavaravajući nije dozvoljeno. Ovdje se ne radi nužno o sadržaju koji je netačan, već prvenstveno o onome koji je urađen ili emitovan s namjerom da pruži lažnu ili zavaravajuću informaciju, čime može direktno uzrokovati značajnu štetu po javnost ili pojedince. Urednici i novinari moraju unaprijed razmotriti o kakvoj se vrsti sadržaja radi, te kako bi eventualno emitovanje istog uticalo na javnost. Ovo podrazumijeva da je pružalac dužan biti upoznat sa svakim sadržajem kojeg objavljuje, pa i onim kojeg preuzima od drugih proizvođača. U ovom kontekstu ponovo skrećemo pažnju na sadržaj koji se širi društvenim mrežama, čije porijeklo i istinitost često nije moguće utvrditi, te se prema takvom sadržaju potrebno odnositi sa naročitom pažnjom, naročito ukoliko postoji vjerovatnoća da će emitovanjem istog biti nanešena šteta. Ukoliko se radi o snimcima za koje se lako može utvrditi da su lažni, odnosno da je lako uočiti da je riječ o montiranim snimcima, pružalac medijskih usluga je obavezan prethodno razmotriti na koji način će ovi uticati na publiku. Ukoliko pružalac medijskih usluga u svom programu prikaže sadržaj koji je lažan ili zavaravajući, bez obzira da li je prethodno bio svjestan ove činjenice, pružalac je dužan u skladu sa **stavom 2)** ovog člana objaviti ispravku. Zavaravajućim sadržajima u smislu ovog člana se mogu podrazumijevati sadržaji kojima se namjerno, na zavaravajući način manipuliše javnost i nanosi šteta.

ČLAN 8.:NASILJE I DRUGA ŠTETNA PONAŠANJA

- (1) *Prikazivanje scena nasilja i posljedica nasilja, nasilnog ponašanja, te zvučni ili vizuelni opisi nasilja bit će opravdani kontekstom i neće se pretjerano naglašavati u sadržajima pružaoca medijskih usluga.*
- (2) *U sadržajima pružaoca medijskih usluga neće se, uzimajući u obzir kontekst, podsticati, ohrabrivati ili veličati nasilje, antisocijalno ponašanje, ponašanje koje je štetno za zdravlje ili sigurnost, a naročito ukoliko se publika ohrabruje da imitira takvo ponašanje.*
- (3) *Prilikom prikazivanja rekonstrukcije krivičnih djela, nasilja i drugog štetnog ponašanja, pružalac medijse usluge će osigurati vizuelno upozorenje da se radi o rekonstrukciji tokom cijelog trajanja takvog sadržaja.*
- (4) *Zloupotreba alkohola i opojnih droga neće ni na koji način biti predstavljena kao prihvatljivo ponašanje, niti će se ohrabrivati ili opravdavati u sadržajima pružaoca medijske usluge.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 8. (Nasilje i druga štetna ponašanja)	da	da	da	da

U **stavu 1)** propisano je da prikazivanje scena nasilja i posljedica nasilja, nasilnog ponašanja, te zvučni ili vizuelni opisi nasilja moraju biti opravdani kontekstom i neće se pretjerano naglašavati u sadržajima pružaoca medijskih usluga. Brojne su studije o negativnom uticaju izloženosti scenama nasilja i posljedica nasilja koje se prikazuje u sadržajima pružalaca medijskih usluga na razvoj i ponašanje svake individue, naročito djece i maloljetnika. Kako bi pomogla pružaocima medijskih usluga da prodube svoje znanje u smislu mogućeg uticaja sadržaja u kojima se prikazuju scene nasilja i posljedica nasilja na djecu i maloljetnike, Agencija je inicirala izradu dva dokumenta od strane stručnjaka psihološke struke, a koja se bave uticajem televizije na djecu i maloljetnike, i to stručni elaborat na temu „Utjecaj televizije na djecu i maloljetnike” te „Smjernice za klasifikaciju televizijskih sadržaja“. Navedeni dokumenti čitateljima nude dublji uvid u način na koji maloljetnici doživljavaju televizijske sadržaj u različitim fazama razvoja djeteta i mlade osobe, te koji uticaj mogu imati na njihov razvoj, i mogu se naći na službenoj web stranici Agencije. U dijelu ovog dokumenta koji se odnosi na član 21 Kodeksa se nalaze detaljnije smjernice vezano za prikazivanje scena nasilja, u kontekstu zaštite maloljetnika.

Prikazivanje scena nasilja i posljedica nasilja te nasilnog ponašanja u sadržajima namijenjenim široj publici mora biti opravdano kontekstom i ne smije biti prenaplašeno. Kontekst podrazumijeva više faktora koje je potrebno uzeti u obzir, kao što su: način i vrijeme primanja sadržaja (slobodan ili uslovljeni pristup, linearna ili nelinearna usluga, prikazivanje u prime time-u...), vrijeme prikazivanja, vrstu programskog sadržaja u okviru kojeg su scene prikazane (informativni, filmski, dokumentarni program, dječiji

program, zabavni program, reality show...), o kojoj vrsti nasilja se radi (fizičko, seksualno, emotivno, verbalno, prijatno...), način prikazivanja i trajanje/učestalost (npr. nepotrebno duge scene nasilja, posebno mučni i detaljni prikazi i sl.), svrha predstavljanja nasilja (informativna, edukativna, podizanje svijesti, umjetnički izraz, zabava, senzacionalizam, nenamjerno), stepen realističnosti scena (npr. da li se radi o sirovom materijalu), i okolnosti pod kojim je nasilje učinjeno (npr. da li je nasilje počinjeno u svrhu rješavanja nekog problema ili u svrhu samoodbrane, da li je nasilje počinio heroj ili antiheroj...). Na primjer, opravdanost prikazivanja naročito dugačkih i učestalih prikaza brutalnog nasilja veća je u akcionom filmu koji se prikazuje u kasnim večernjim satima nego u dokumentarnom ili zabavnom programu koji se prikazuje u snevnom terminu. Kontekst u smislu intenziteta scena nasilja i posljedica nasilja, kadriranje i stepen realističnosti utiču na to koliko će se scene nasilja i posljedica nasilja smatrati naglašenim unutar sadržaja.

Ova odredba se odnosi i na programe vijesti u okviru kojih se prikazuju brutalne, nasilne i uznemirujuće scene. Pored obaveze da prethodno upozori gledaoce na scene koje slijede (vidi član 9.), stanica treba da procijeni da li je javni interes, odnosno, da li je pravo građanina da zna istinu preovlađujuće nad efektom koji slika može da proizvede. Na primjer, prikazivanje scena pogubljenja zarobljenika terorističke organizacije, može biti opravdano u informativnoj emisiji ukoliko se radi o prvom prikazivanju, u cilju informisanja javnosti o počinjenom djelu – pa i tada je potrebno na odgovarajući način upozoriti publiku na scene koje slijede te se pobrinuti da ne dođe do neopravdanog uznemiravanja gledalaca npr. nepotrebno dugačkim prikazima i sl. Nakon ove prvobitne objave u svhu informisanja javnosti, potrebno je dobro procijeniti opravdanost objavljivanja ovih snimaka u naknadnim izdanjima, npr. u emisijama o tekućim događajima ili najavama emisije koja obrađuje ovu temu. Svrha informisanja se u ovim naknadnim objavama u nekim slučajevima može postići i emitovanjem dijelova snimaka u kojima se ne vidi egzekucija.

Iako se nasilje kasnije pominje u kontekstu zaštite maloljetnika, ova konkretna odredba se odnosi na sav sadržaj i zaštitu svih kategorija gledalaca, ali i očuvanja funkcije medija. Odredbe Kodeksa u pogledu nasilja i štetnih ponašanja nikako ne idu u smjeru zabrane prikazivanja ovakvih sadržaja. Nasilje u različitim oblicima je dio svakodnevnog života i gledaoci imaju pravo da budu informisani o njemu, kao i da stvore vlastiti sud i stav spram nasilja. Pored toga, prikazivanje nasilja može i treba imati druge, pozitivne svrhe: podizanje svijesti o štetnosti nasilja, edukativnu, dokumentarističku, pa i zabavnu svrhu. Cilj ove odredbe je da osigura da nasilje ne dobije centralnu ili preovlađujuću ulogu koja nije opravdana kontekstom, tj. da nasilje ne bude samo sebi svrha. Pored toga, nasilje se u medijima isto tako često trivijalizira pa čak i veliča u svrhu podizanja gledanosti (npr. u reality show-ovima). Kontekstom neopravdano isticanje i pretjerano naglašavanje nasilja, može imati velike i ozbiljne posljedice, ne samo u smislu nepotrebno uznemiravanja publike i uticaja na maloljetnike koji nisu u stanju procesuirati i razumjeti prikazane scene, već i u smislu desenzitivacije na patnju i bol, stvaranja osjećaja nesigurnosti i nepovjerenja, te pojačane otvorenosti prema nasilju kao načinu za rješavanje problema.

Stav 2) propisuje obavezu pružaocima medijskih usluga koji neće, uzimajući u obzir kontekst, podsticati, ohrabrivati ili veličati nasilje, antisocijalno ponašanje, ponašanje koje je štetno za zdravlje ili sigurnost, a naročito ukoliko se publika ohrabruje da imitira takvo ponašanje. Ova odredba se naslanja na prethodni stav, pa ju je u tom smislu potrebno i tumačiti, sa posebnim naglaskom na štetna i antisocijalna ponašanja. Ova odredba odražava zabrinutost vezano za mogući uticaj scena koje prikazuju npr. čin samoubistva, samopovređivanja ili drugih oblika samodestruktivnog ponašanja na osjetljive kategorije gledalaca kao što su psihički bolesnici.

Stav 3) nalaže pružaocima medijskih usluga da prilikom prikazivanja rekonstrukcije krivičnih djela, nasilja i drugog štetnog ponašanja, pružaoci osiguraju vizuelno upozorenje da se radi o rekonstrukciji tokom cijelog trajanja. Sadržaji u kojima se prikazuju rekonstrukcije krivičnih djela, nasilja ili drugog štetnog ponašanja obično nisu namijenjeni široj publici. U takvim sadržajima se krivična djela, nasilje i druga štetna ponašanja rekonstruišu na način da se kontekst pod kojim je učinjeno djelo i čin samog krivičnog djela (npr. ubistvo) vjerno prikaže. Protagonisti su uglavnom amaterski glumci koji odgovarajućim dijalogom i akcijom rekonstruišu krivično djelo koje se desilo u stvarnosti, uključujući i sam čin krivičnog djela. Obično su to rekonstrukcije, ubistava, porodičnog nasilja, itd. sa eksplicitnim scenama ubistva i posljedica nasilja. Kako bi javnost jasno razlučila da se ne radi o stvarnim snimcima počinjenog nasilja, imajući u vidu i da je tehnika snimanja u dosta slučajeva amaterska, potrebno je obezbijediti vizuelno upozorenje za publiku na osnovu kojeg će biti jasno da se ne radi o stvarnom događaju, već o rekonstrukciji.

Nadalje, pružaoci medijskih usluga dužni su obratiti pažnju na kontekst i opravdanost štetnog ponašanja, kao što je zloupotreba alkohola i opojnih droga u sadržajima koje pružaju. Pružaoci medijskih usluga svojim sadržajima doprinose konstruiranju stvarnosti. Način na koji se određena ponašanja, stavovi i vrijedosti u društvu prikazuju u sadržajima pružalaca medijskih usluga, uključujući i određena štetna ponašanja, utiče na percepciju publike u smislu stvaranja privida o tome u kakvom svijetu živimo i šta je to što ne može i jeste biti prihvatljivo kao koncept ponašanja u društvu. **Stav 4)** stoga propisuje da zloupotreba alkohola i opojnih droga neće ni na koji način biti predstavljena kao prihvatljivo ponašanje, niti će se ohrabrivati ili opravdavati u sadržajima pružaoca medijskih usluga. Ovo znači da se u sadržajima koji su namijenjeni široj publici, prikazivanje zloupotrebe alkohola ili opojnih droga ne smije biti predstavljeno kao prihvatljivo ponašanje, odnosno ne smije se promovisati na način kao da konzumiranje alkohola i opojnih droga doprinosi rješavanju ili je izlaz iz određenih životnih problema. Izloženost publike sadržajima u kojima se prikazuje ovakvo ponašanje, naročito maloljetnika, svakako može negativno uticati na njihovu percepciju u smislu opravdanosti konzumiranja alkohola i opojnih droga, te potaknuti neželjena ponašanja.

ČLAN 9.: UPOZORENJA ZA PUBLIKU

Audiovizuelni i radijski programi, uključujući i priloge u informativno-političkim i programima o tekućim događajima koji mogu uznemiriti publiku (npr. scene nasilja, posljedice nasilja ili prirodnih katastrofa, snimci žrtava nesreće, prizora nakon nesreće i sl.), najavit će se odgovarajućim upozorenjem.

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 9. (Upozorenja za publiku)	da	ne	da	ne

Pružaoци audiovizuelnih medijskih usluga su u skladu sa navedenom odredbom dužni na odgovarajući način upozoriti publiku o prirodi scena ili sadržaja koji se prikazuju unutar programa na osnovu razumne procjene o mogućem djelovanju takvih scena na publiku. Ova odredba se odnosi na radijske i audiovizuelne programe koji su namijenjeni široj publici, a sadrže, na primjer scene nasilja, posljedice nasilja ili prirodnih katastrofa, snimci žrtava nesreće, prizora nakon nesreće i sl. Naročito naglasak je stavljen na informativne programe i programe o tekućim događajima, s obzirom da se radi o centralnim programskim sadržajima koji imaju najveći broj publike svih dobnih skupina, fizičke spremnosti, osjetljivosti, itd. Način najave samog upozorenja u ovakvim programima nije određen Kodeksom, i pružaoци medijskih usluga sami odlučuju u kojoj formi ovo upozorenje može biti najavljeno publici. Na primjer, ukoliko se radi o uzmenirujućim sadržajima, scenama posljedica nasilja ili prirodnih katastrofa koji se prikazuju unutar priloga u informativnim programima, spiker/voditelj programa prije samog početka prikazivanja programa treba da upozori publiku o prirodi scena koje slijede, na primjer: „Snimci koji slijede sadrže prikaze koji vas mogu uznemiriti / mogu imati negativan efekat na djecu i osobe slabijeg zdravstvenog stanja, te se stoga preporučuje oprez“ i slično.

ČLAN 10.: REALITY PROGRAMI I PSEUDOREALITY PROGRAMI

Reality programi i pseudoreality programi će biti emitovani samo u periodu između 24:00 i 06:00 sati. Ovo ograničenje se ne primjenjuje na sadržaje koji se prikazuju uz tehničku zaštitu, kao ni na audiovizuelne medijske usluge na zahtjev.

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 10.(Reality programi i pseudoreality programi)	da	ne	da	ne

Propisano ograničenje u pogledu termina emitovanja i/ili primjene tehničke zaštite primjenjuje se samo na reality programe obuhvaćene definicijom iz člana 2. Kodeksa: **reality program** označava televizijski žanr, obično bez detaljno razrađenog scenarija, u kojem se prikazuje život grupe učesnika u izolovanom prostoru koji se stalno nalaze u kadru video kamere i u zoni mikrofona, a koji pokušavaju pobijediti i osvojiti nagradu. Dakle, radi se isključivo o tzv. reality programima “prisilnog okruženja” poput Velikog brata, Farme, Zadruga, Parova i slično, i ne o ostalim formatima ovog žanra kao što su razna takmičenja u pjevanju i plesanju, “talent” emisije, kulinarske emisije i ostali formati u kojima također nastupaju stvarne osobe i u kojima se eprikazuju dijelovi njihovog stvarnog života. Nadalje, odredba iz člana 10. se primjenjuje i na tzv. **pseudoreality programe** koji, prema definiciji iz Kodeksa, označavaju programe koji prikazuju određene autentične ili izmišljene životne situacije, čiji je fokus na dramatizaciji i konfliktima, prema unaprijed utvrđenom scenariju, npr. rekonstrukcije događaja koje mogu da uključuju ali nisu ograničene na bračne prevare, krivična djela, teške životne situacije. Primjeri ovih programa uključuju emisije poput „Preljubnika“ i „DNK“.

ČLAN 11.: PROZELITIZAM

Audiovizuelni i radijski programi neće vršiti utjecaj na publiku da pristupi određenoj crkvi ili vjerskoj zajednici ili da promijeni svoju vjeru.

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 11. (Prozelitizam)	da	ne	da	ne

Ovom odredbom se ponovo ukazuje na važnost poštivanja ljudskih prava, imajući u vidu da međunarodni i domaći pravni instrumenti propisuju slobodu mišljenja savjesti i vjeroispovijesti. To pravo uključuje slobodu da se promijeni vjeroispovijest, ili uvjerenje i slobodu da se, pojedinačno ili u zajednici sa drugima, javno ili privatno iskazuje vjeroispovijest ili uvjerenje bogoslužjenjem, poučavanjem, praktičnim vršenjima i obredima. Ovo pravo dakle treba ostati u sferi pojedinca, bez uticaja bilo kroz pozive da se priključe određenoj vjerskoj zajednici ili kroz programe u kojima se ističu prednosti jednog religijskog učenja nad drugim ili slično. Pri tome je bitno naglasiti da se u mnogim vjerskim programima upravo ističe pozitivna priroda određene vjere, što se u smislu Kodeksa ne smatra kršenjem. Kodeksom su zabranjeni direktni pozivi gledaocima da zbog određenih pozitivnih aspekata ili prednosti neke vjere, vjerske zajednice, ubjeđenja itd., istoj i pristupe. Ovaj član se ne odnosi isključivo na vjerske programe nego i na sve druge sadržaje.

ČLAN 12.: PARANORMALNE I PARAPSIHOLOŠKE POJAVE

- (1) *Svi sadržaji koji se bave paranormalnim i parapsihološkim pojavama će biti posebno izbalansirani u smislu upoređivanja naučnih i vannaučnih postavki vezanih za ove fenomene.*
- (2) *Svi sadržaji koji se bave promocijom paranormalnih i parapsiholoških pojava i sličnih pojava kao metode rješavanja zdravstvenih i drugih životnih problema, naročito oni u kojima se daju individualni savjeti publici, će biti emitovani samo u periodu između 24:00 – 06:00 sati. Ova ograničenja se ne primjenjuju na sadržaje koji se prikazuju uz tehničku zaštitu, kao ni na medijske usluge na zahtjev.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 12. (Paranormalne i parapsihološke pojave)	da	ne	da	ne

Prema definiciji, paranormalne pojave označavaju fenomene koji se bave doživljajima izvan ranga normalnih doživljaja koji se mogu naučno dokazati, dok parapsihologija označava pseudonauku koja se bavi naučno neobjašnjivim pojavama i obuhvata područje izvan medicinsko-psihološke stvarnosti koje nije naučno dokazivo. Također, pojedine prakse koje nude rješenje životnih i zdravstvenih problema ne spadaju ni u alternativnu medicinu, niti u nadriljekarstvo, već se mogu svrstati pod paranormalne pojave, odnosno fenomene iz područja parapsihologije, npr. hiromantija, proricanje, spiritizam, egzorcizam, okultizam, telepatija, vidovitost, telekineza. Ovakvi sadržaji nisu namijenjeni široj publici i mogu se svrstati u sadržaje za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički i moralni razvoj maloljetnika, te uznemiriti određene kategorije društva (kao što su penzioneri, duševni bolesnici, osjetljive osobe, osobe koje traže rješenja za teške životne probleme, itd).

Stav 1) određuje da je prilikom prikazivanja ovakvih sadržaja potrebno obezbijediti izbalansiranost u smislu upoređivanja naučnih i vannaučnih postavki vezanih za ove fenomene. S obzirom da se radi o fenomenima izvan područja medicinsko-psihološki objašnjivih nauka, ukoliko se u programu govori o određenoj pojavi ili praksi koja se može svrstati u domen paranormalnog ili parapsihološkog, potrebno je u takvim sadržajima pružiti dodatna objašnjenja publici koja su utemeljena na naučnim ili racionalno objašnjivim postavkama. Samo na temelju potpunih informacija će publika moći donijeti vlastiti sud o ovakvim pojavama, te će se izbjeći nanošenje štete u smislu iskorištavanja lakovjernosti i ranjivosti jednog dijela publike.

Stav 2) propisuje da ukoliko se ovakvi sadržaji bave promocijom paranormalnim i parapsiholoških pojava, kao na primjer sadržaji u kojima se daju individualni savjeti, proricanje sudbine iz tarot karata, određivanje ličnih profila na osnovu astroloških znakova, datuma rođenja, itd, isti se mogu emitovati isključivo u periodu između 24:00-

06:00 sati. Isto tako bitno je napomenuti da ovakvi programi ni na koji način ne smiju zloupotrijebiti lakovjernost, neobaviještenost ili neznanje publike u smislu da isti predlažu rješenje određenih životnih ili zdravstvenih problema na način da podstaknu publiku na potencijalno štetna ponašanja. Slikovit primjer podsticanja na potencijalno štetna ponašanja u smislu ove odredbe predstavlja sljedeći savjet dat osobi koja je ostala bez posla, i traži pomoć na osnovu proricanja iz tarot karata: „*Ponesite pištolj, odite u preduzeće i obračunajte se sa šefom*“.

Ovaj stav nije primjenjiv na medijske usluge na zahtjev u smislu ograničenja u terminu emitovanja sadržaja koji se bave promocijom paranormalnih i parapsiholoških pojava naročito u kojima se daju savjeti publici, imajući u vidu prirodu usluga na zahtjev, koje su korisniku dostupne isključivo na osnovu ličnog izbora i u vrijeme kada on to želi, te samo ograničenje u terminu emitovanja nije smisljeno.

ČLAN 13.: ALTERNATIVNA MEDICINA

Svi sadržaji koji se bave alternativnom medicinom sadržavat će jasne i nedvosmislene naznake da se radi o načinima liječenja koji nisu zasnovani na važećoj medicinskoj doktrini, te neće takve načine liječenja propagirati kao jedine ili najbolje. U ovim sadržajima poželjno je osigurati mišljenje ili učešće ovlaštenog stručnjaka iz područja medicine.

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 13. (Alternativna medicina)	da	da	da	da

Prema definiciji, alternativna medicina označava one komplementarne i alternativne metode i postupke dijagnostike, liječenja i rehabilitacije koje su na odgovarajući način regulisane primjenjivim propisima iz oblasti zdravstvene zaštite. Da bi se moglo odrediti da li određena usluga odgovara navedenoj definiciji, potrebno je znati da je pitanje alternativne medicine u BiH regulisano Zakonom o zdravstvenoj zaštiti Republike Srpske, odnosno Zakonom o zdravstvenoj zaštiti Federacije BiH. Zakonom su dozvoljene samo one metode i postupci alternativne medicine koji ne štete zdravlju korisnika, odnosno pacijenta ne odvrćaju od upotrebe za njega korisnih zdravstvenih usluga i koji se izvode u skladu sa priznatim standardima alternativne medicine. Metode i postupke alternativne medicine mogu obavljati zdravstveni radnici koji imaju dozvolu za obavljanje metoda i postupaka alternativne medicine od nadležnog kantonalnog ministarstva zdravstva i nadležne komore (za FBiH), odnosno nadležnost ministarstva Republike Srpske.

Kako je određeno Kodeksom, prilikom prikazivanja sadržaja koji se bave alternativnom medicinom, isti moraju sadržavati jasne informacije za publiku da se radi o načinima liječenja koji nisu zasnovani na važećoj medicinskoj doktrini. Sadržaji koji se bave alternativnom medicinom ne smiju takve načine i postupke liječenja propagirati kao

jedine i najbolje. Stoga je poželjno u sadržajima koji se bave alternativnom medicinom obezbijediti mišljenje ili učešće ovlaštenog medicinskog radnika iz grane medicine najbliže alternativnom načinu liječenja koji je predmet samog sadržaja. Sadržajima koji se bave alternativnom medicinom, ni na koji način ne smiju sadržavati savjete/upute na način da publici obećavaju „ozdravljenje“ korištenjem alternativne medicine. Na primjer, sadržaj koji se bavi alternativnom medicinom u kojem učestvuje osoba koja se bavi bioenergijom i sl., ne može davati savjete publici u smislu da osobe oboljele od neke teške bolesti (karcinom, leukemija, i sl.) svojom energijom može izliječiti „preko fotografije“ oboljele osobe i sl. Ovakav sadržaj ne spada u sadržaj koji se bavi alternativnom medicinom, već nadriljekarstvom, što je zakonski zabranjeno. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga moraju prije emitovanja takvog sadržaja provjeriti da li se radi metodama i postupcima alternativne medicine u skladu sa odredbom postavljenom u članu 13.

ČLAN 14.: NADRILJEKARSTVO

Neće se pružati sadržaji koji se bave nadriljekarstvom, osim ukoliko se ne ukazuje na štetne posljedice istog.

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 14. (Nadriljekarstvo)	da	da	da	da

Nadriljekarstvo označava bavljenje liječenjem ili bilo kojom drugom zdravstvenom djelatnošću bez posjedovanja propisane stručne spreme. Nadriljekarstvo je dakle neovlašteno pružanje medicinskih usluga i u zakonodavstvu BiH se smatra krivičnim djelom, te je kao takvo zabranjeno i stoga je odgovornost pružalaca medijskih usluga da ne emituju bilo kakav sadržaj koji se bavi nadriljekarstvom ili uslugom u vezi sa nadriljekarstvom, osim ukoliko se takvim sadržajem ne ukazuje na štetne posljedice istog. Pružalac audiovizuelne medijske usluge može pružiti sadržaj koji ukazuje na štetne posljedice nadriljekarstva.

ČLAN 15.: IZVJEŠTAVANJE O SUDSKIM PROCESIMA

- (1) *Pružalac medijske usluge će objektivno i tačno izvještavati o sudskim procesima. Ovo izvještavanje podrazumijeva i objavljivanje informacija o sudskim i tužilačkim odlukama, uključujući oslobađajuće presude, odluke o neprovođenju istrage i obustave istrage.*
- (2) *Pružalac medijske usluge će poštivati pretpostavku nevinosti do donošenja pravosnažne sudske odluke.*
- (3) *Pružalac medijske usluge će, u toku trajanja sudskog postupka, poštivati pravo na privatnost svih lica uključenih u taj postupak u bilo kojem svojstvu. Posebna zaštita će biti pružena maloljetnim i drugim ranjivim licima, kao i žrtvama, svjedocima i porodicama osumnjičenih, optuženih i osuđenih lica.*

- (4) U slučajevima u kojima su primjenjive zakonske zabrane ili ograničenja otkrivanja identiteta svjedoka, pružalac medijske usluge će naročito obratiti pažnju da ne objavljuje informacije koje bi mogle otkriti ili uputiti na trag koji bi mogao dovesti do identifikacije svjedoka. Također, posebna pažnja će se obratiti pri objavljivanju informacija koje bi, u kombinaciji s informacijama objavljenim drugdje, mogle dovesti do otkrivanja identiteta svjedoka.
- (5) Identitet žrtava seksualnih napada neće biti otkriven direktno, niti indirektno objavljivanjem materijala koji bi mogli dovesti do otkrivanja identiteta takvih žrtava, osim ukoliko žrtve same ne pristanu ili u slučaju prethodno pribavljenog odobrenja nadležnog organa.
- (6) Prilikom izvještavanja iz sudnica ili snimanja u sudnicama koje je prethodno dozvolio nadležni organi, moraju se poštivati odredbe st. (1) do (5) ovog člana.

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 15. (Izveštavanje o sudskim procesima)	da	ne	da	ne

Stav 1) nalaže objektivno i tačno izvještavanje o sudskim procesima što podrazumijeva da objavljene informacije budu zasnovane na iznesenim činjenicama, a ne isključivo ili najvećim dijelom na mišljenjima i procesima osoba koje ne učestvuju u konkretnom sudskom postupku. Ukoliko se u emitovanim sadržajima izvještava o početku i/ili toku određenog sudskog postupka, objektivno novinarstvo nalaže i iznošenje informacija o konačnom ishodu ovih postupaka odnosno o sudskim i tužilačkim odlukama, bilo da je riječ o presudama kojima se optuženi proglašava krivim ili se radi o oslobađajućim presudama. U slučaju emitovanja sadržaja kojima se ukazivalo na moguće sprovođenje istrage ili pokretanje sudskog postupka koji je na kraju rezultirao odlukom o neprovođenju ili obustavi istrage očekuje se jednaka objektivnost i pružanje informacija i o odbacivanju optužbe i/li prekidu suđenja, pogotovo ako su prije toga u svojim objavljenim izvještajima već imenovali osumnjičenu i/li optuženu osobu za krivična djela ili je identifikovali na bilo koji drugi način na koji bi mogla biti prepoznata od javnosti.

Stav 2) ukazuje na važnost poštivanja pretpostavke nevinosti do donošenja pravosnažne sudske odluke. Presumpcija nevinosti predstavlja pravnu odrednicu da je svaka osoba nevina sve dok sud ne dokaže krivicu i donese pravosnažnu odluku, a u najužoj je vezi sa temeljnim ljudskim pravima koja se tiču poštivanja ljudskog dostojanstva i pravednog suđenja. Od medija se očekuje da osumnjičene i okrivljene osobe koje učestvuju u sudskim postupcima ne tretiraju kao već osuđene sve dok sud ne dokaže krivicu i donese pravosnažnu odluku, čak i ako je sama osoba priznala učinjeno djelo i/li u slučajevima kada javnost smatra da je optuženi ili osumnjičeni kriv i prije donošenja pravosnažne presude. Često se ovakve osobe i prije donošenja pravosnažne sudske odluke nazivaju

kriminalcima, zločincima i slično, sa prejudiciranim prikazima i navodima bez osnova što dovodi do narušavanja ustavno zagwarantovanih ljudskih prava, koja se odnose na optužene i/li osumnjičene za krivična djela. Prikazivanje ličnosti na način da se prejudicira njen karakter, kao i optužbe na njegov/njen račun narušavaju ustavni princip zaštite ljudskih prava, i to pravilo takođe važi za one koji mogu biti proglašeni kriminalcima. Cilj izvještavanja iz sudnice ne smije biti da se okrivljeni kazni sa društvenog aspekta, tako što će mediji biti korišćeni kao "stub srama".

Stav 3) govori o nepovredivosti prava na privatnost i potrebi njegovog poštivanja u toku trajanja krivičnog postupka. Sadržaji koji se odnose na tok sudskog postupka trebali bi biti ograničeni samo na informacije samog sudskog postupka, bez ulaženja u sferu privatnosti osoba koje na bilo koji način učestvuju u postupku. U sadržajima koji se tiču sudskog postupka generalno bi trebalo izbjegavati objavljivanje identiteta rođaka ili prijatelja optuženih ili osuđenih osoba, čime se nastoji izbjeći da ove osobe bezrazložno budu izložene eventualnom društvenom anatemisanju.

Stav 4) nalaže da se u sadržajima posebno vodi računa o zaštiti identiteta svjedoka, a posebno zaštititi svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka. Svjedok pod prijetnjom je onaj svjedok čija je lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u postupku, kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su u vezi sa njegovim svjedočenjem ili je to svjedok koji smatra da postoji razumna osnova za bojazan da bi takva opasnost vjerovatno proistekla kao posljedica njegovog svjedočenja. Ugroženi svjedok je onaj svjedok koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatiziran okolnostima pod kojima je izvršeno kazneno djelo ili koji pati od ozbiljnih fizičkih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim. Nakon okončanja krivičnog postupka ili nakon što ugroženi svjedok da svoju izjavu, ne znači da se potreba za njegovom zaštitom tog momenta i završava, te bi ovu činjenicu trebali imati u vidu prilikom objavljivanja sadržaja i nakon okončanja sudskog postupka. Svjedoci u sudskim postupcima se mogu imenovati u slučaju kad svjedok da prethodnu saglasnost ili kad je otkrivanje identiteta svjedoka od javnog interesa ili kad je svjedočenje već bilo javno.

Stav 5) u uskoj je vezi sa stavom 4) jer se radi o zaštiti identiteta osoba koje učestvuju u postupku, s tim da se stav 5) ograničava na žrtve seksualnog napada. Seksualno nasilje je posebno ozbiljan vid krivičnog djela koji na žrtve ostavlja brojne posljedice, prije svega na psihičko i fizičko zdravlje žrtve. Seksualna viktimizacija može dovesti do promjena u razvoju slike o sebi, pogotovo u kritičnim godinama razvoja. Kod osoba koje su preživjele seksualno nasilje rizik od depresije i posttraumatskog stres sindroma prisutan je u daleko većoj mjeri, te stoga ovakve osobe moraju biti posebno zaštićene u smislu da se izbjegavaju emitovati bilo kakve informacije koje bi mogle uticati na pogoršanje njihovog stanja. Objavljivanje identiteta žrtava seksualnog nasilja moguća je samo u slučaju kad žrtve same na to pristanu ili ukoliko postoji prethodno pribavljeno mišljenje nadležnog organa.

Stav 6) upućuje na obavezu pribavljanja dozvole nadležnog organa za direktno izvještavanje ili snimanje iz sudnice. Izvještavanje o postupcima čini funkciju sudova vidljivim, te osigurava javnosti uvid u rad pravosudnog sistema. Javnost ima pravo dobiti pravovaljanu informaciju o aktivnostima sudova, stoga mediji imaju značajnu ulogu u pružanju ovih informacija, ali uz obavezno poštivanje odluka nadležnog organa u vezi sa dozvolom snimanja.

ČLAN 16.: UČEŠĆE PUBLIKE U AUDIOVIZUELNIM I RADIJSKIM PROGRAMIMA

- (1) *Audiovizuelni i radijski programi u kojima publika ima mogućnost učestvovanja putem pozivanja, slanja poruka, te korištenjem drugih načina komunikacije, će sadržavati jasne informacije i uslove za učešće u istim.*
- (2) *Ukoliko se učešće publike u audiovizuelni i radijskim programima ostvaruje putem usluge dodatne vrijednosti, gledaocu/slušaoцу koji učestvuje u programu, uključujući gledaoce/slušaoce na čekanju, naplatit će se cijena po pozivu, a ne po vremenu trajanja poziva.*
- (3) *Broj putem kojeg se ostvaruje učešće publike i cijena usluge, uključujući cijenu PDV-a i druge podatke vezane za pozivanje, bit će jasno istaknuti na ekranu na način da veličina istaknute cijene usluge, uključujući cijenu PDV-a i druge podatke vezane za pozivanje, neće biti manja od 2/3 veličine istaknutog broja.*
- (4) *Ukoliko audiovizuelni i radijski programi ne podrazumijevaju direktno uključenje gledalaca/slušalaca, nego druge oblike učešća putem pozivanja istaknutog broja na ekranu, naplatit će se cijena po pozivu, a ne po vremenu trajanja poziva.*
- (5) *Na početku programa u kojima se publici pruža mogućnost ostvarivanja novčanih dobitaka, nagrada ili usluga kroz takmičenja, objavit će se nedvosmislena pravila o sadržaju, te novčanim dobitcima, robama, pravima ili uslugama koje se mogu ostvariti.*
- (6) *Audiovizuelni i radijski programi neće obmanjivati publiku netačnostima, dvosmislenostima, pretjerivanjima, nerealnim produžavanjem ili odgađanjem pružanja odgovora ili na bilo koji drugi način prikrivati pravu prirodu ovih sadržaja.*
- (7) *Nagradna pitanja ili zadaci u ovakvim programima neće biti takvi da je nemoguće ili krajnje nerealno očekivati da ciljana publika na njih može odgovoriti.*
- (8) *U audiovizuelnim i radijskim programima koji uključuju glasanje publike, učešće u anketama i sl., svaki će se put kod objave rezultata objaviti i ukupan broj pristiglih glasova.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 16. (Učešće publike u	da	ne	da	ne

audiovizuelnim i radijskim programima)				

Svrha ovog člana je da se spriječi obmana i nanošenje štete gledaocima/slušaoocima. Prije svega, publika koja učestvuje u programu može biti direktno finansijski oštećena ukoliko se ne obezbijedi poštivanje odredbi ovog člana. Drugo, bez obzira na finansijske implikacije, potrebno je spriječiti zloupotrebu povjerenja koju publika ima u medijske usluge. Naglašava se također da je pružalac medijske usluge u potpunosti odgovoran za sve sadržaje koje pruža, pa tako i za sadržaje poput kvizova, takmičenja i sl. koje ne producira sam, te je prije emitovanja takvog sadržaja u obavezi pobrinuti se da je obezbijeđeno poštivanje svih promjenjivih odredbi. Konačno, pružaoci su dužni uzeti u obzir i vlastite tehničke kapacitete, na primjer prilikom realizacije televotinga ili poziva u programima uživo, jer tehnički nedostaci ne mogu biti opravdanje za nepoštivanje Kodeksa.

Stav 1) nalaže da programi u kojima publika ima mogućnost učestvovanja putem pozivanja, slanja poruka ili putem korištenja drugih elektronskih komunikacijskih mreža, moraju sadržavati jasne informacije za učestvovanje u istim. Ove informacije odnose se kako na sam poziv (broj telefona, tačnu cijenu poziva za korisnike svih telekom operatera, iznos PDV-a), tako i na informacije koje se odnose na pravila za učešće u nagradnoj igri (ko može učestvovati, jasna i precizna metodologija rješavanja zadatka i sl.), te visinu nagrade. Najčešći vid ovakvih sadržaja jesu kviz programi koncipirani na način da se u okviru trajanja kviza prezentiraju različiti zadaci i pitanja na koja gledaoci imaju priliku dati odgovor putem poziva na određene brojeve koji trebaju biti istaknuti na ekranu. Ukoliko je za uslov uključenja u program radi pružanja odgovora potrebno prethodno odgovoriti na eventualno kvalifikaciono pitanje, gledatelji o tome trebaju biti obaviješteni, a u slučaju da pored tačnog odgovora postoje još neka pravila za učešće koje postavi autor, voditelj programa prije postavljanja zadatka, o tome treba da informiše gledatelje.

Potrebno je skrenuti pažnju i na odredbe člana 18., stav (2) Kodeksa, kojim je propisana obaveza označavanja repriza ovih programa, kako bi gledaocima bilo jasno da tokom reprize nemaju mogućnost učešća u programu putem pozivanja, slanja poruka ili korištenja drugih elektronskih komunikacijskih mreža. Pored obaveznog označavanja tokom cijelog trajanja reprize, poželjno je poduzeti i dodatne korake da bi se spriječilo nanošenje – prvenstveno novčane – štete publici, kao na primjer zatvaranje telefonskih linija po isteku perioda predviđenog za glasanje, uklanjanje ili zamagljivanje broja na ekranu tokom reprize i slično.

Stav 2) propisuje da će se publici za ostvarivanje učešća u programima u kojima se pruža mogućnost ostvarivanja novčanih dobitaka, nagrada ili usluga kroz takmičenja ili neke druge oblike učešća putem usluge dodatne vrijednosti, naplatiti isključivo CIJENA JEDNOG POZIVA. To znači da, bez obzira na trajanje poziva, da li je gledac/slušalac stavljen na čekanje prije uključenja na program, da li će gledac/slušalac koji je na čekanju biti uopšte uključen u program itd., ima se naplatiti samo cijena tog poziva. Isti princip, odnosno naplata po cijeni poziva, a ne po njegovom trajanju, se primjenjuje i u

programima u kojima se gledaocima/slušaoocima ne nudi mogućnost direktnog učešća u programu već neki drugi oblici učešća putem pozivanja istaknutog broja na ekranu, a što je definisano **stavom 4**). Ovakvi programi podrazumijevaju, ali nisu ograničeni na programe poput kvizova, pitalica, takmičenja, i sl. Praksa koja je ranije uočena kod emitovanja ovakvih sadržaja je uključivala naplatu poziva po trajanju, pa je to skupa sa zabranjenim oblicima obuhvaćenim stavom 2) ovog člana (netačnosti, dvosmislenosti, pretjerivanjima, nerealnim produžavanjima ili odgađanjima pružanja odgovora) rezultiralo velikim finansijskim troškovima za gledatelje koji su željeli učestvovati u igri.

Stav 3) nalaže da broj putem kojeg se ostvaruje učešće publike u ovakvim programima i cijena usluge, uključujući i cijenu PDV-a i sl., moraju biti jasno istaknuti na ekranu, što podrazumijeva odgovarajuću veličinu ispisane cijene i razumljiv i čitak font. Kodeksom nije propisana potrebna veličina i font, ali oni moraju biti istaknuti na način da su jasni i razumljivi prosječnom gledaocu sa razumne udaljenosti od ekrana. Izuzetno je važno osigurati da publika u svakom trenutku bude obaviještena o cijeni usluge, uključujući i PDV. Ukoliko je PDV uračunat u cijenu poziva, to također treba biti jasno istaknuto na ekranu. Nadalje, telefonski broj na koji publika može pozvati radi učešća ne može veličinom biti prenaplašen u odnosu na cijenu poziva i PDV-a, zbog čega je propisano da cijena usluge/poziva, uključujući i cijenu PDV-a i sl., ne smije biti manja od 2/3 veličine istaknutog telefonskog broja.

Stav 5) nalaže da se u audiovizuelnim i radijskim programima u kojima se publici pruža mogućnost ostvarivanja novčanih dobitaka, nagrada ili usluga kroz takmičenja ili neke druge oblike učešća, moraju objaviti nedvosmislena pravila o sadržaju, te novčanim dobitcima, robama, pravima ili uslugama koje se mogu ostvariti, kao i da će se ta pravila pravedno provoditi. Informacije o načinu učešća u ovakvim programima u smislu pravila o sadržaju, metodologiji igre, novčanim dobitcima i sl. moraju biti objavljene publici unutar samog programa, odnosno na početku programa. Osim toga, informacije o pravilima i dobitcima moraju biti objavljene na internet stranicama ukoliko postoje, teletekstu ili na drugi odgovarajući način koji je dostupan široj javnosti. Ukoliko su na teletekstu, web stranici i slično objavljena detaljnija pravila, voditelj je dužan informisati gledaoce, po mogućnosti i više puta tokom emisije, gdje se mogu pročitati detaljna pravila igre. Pružalac medijske usluge snosi apsolutnu odgovornost u smislu informisanja javnosti o propozicijama učešća u ovim programima, bez obzira da li se radi o sadržaju koji je sam producirao, kupio ili nabavio.

Stav 6) nalaže da audiovizuelni i radijski programi neće obmanjivati publiku netačnostima, dvosmislenostima, pretjerivanjima, nerealnim produžavanjem ili odgađanjem pružanja odgovora ili na bilo koji drugi način prikrivati pravu prirodu ovih sadržaja. Publici treba biti jasno o kakvom je sadržaju riječ, a pružalac medijske usluge je dužan primijeniti pravičan princip kako u postavljanju zadataka tako i u mogućnosti davanja prilike publici da odgovori. Pitanja i zadaci u ovakvim programima moraju biti jasno i nedvosmisleno postavljeni i ne smiju djelovati zavaravajuće u smislu prikrivanja prave prirode sadržaja koji se prikazuje. Na primjer, ukoliko je zadatak postavljen tako da postoji više mogućih rješenja, konkretan odgovor koji se traži mora biti određen

unaprijed (dakle prije započinjanja same igre), a pružalac usluge neće mijenjati odgovor tokom samog programa kako bi spriječio da zadatak bude prerano riješen. Također, uz obezbjeđenje fer uslova za učešće, voditelji ne bi trebali upućivati publiku davanjem informacija s ciljem udaljavanja od eventualnog tačnog odgovora, tvrdnjama da je zadatak lagan ako je zapravo komplikovan i zamršen, i slično. Primjer kršenja ove odredbe predstavljaju kviz emisije u kojima se traži odgovor na neki pojam čija su prva slova ispisana na ekranu, a voditeljica pomaganjem tj. asocijacijama pokušava navesti gledatelje na tačan odgovor. Na početku se gledatelji uključuju u program, ali od trenutka kada voditeljica da toliko asocijacija da gotovo odgovori na postavljeno pitanje, gledatelji se više ne uključuju u program, dok istovremeno voditeljica stalno poziva gledatelje da zovu na ponuđene brojeve i uključe se u nagradnu igru. Na taj način se stiče dojam da nema zainteresovanih gledalaca i da su telefonske linije slobodne, te da će se prvi gledalac koji pozove uključiti u program i lako osvojiti nagradu. Tek pred sami istek programa, gledatelji se uključe u program i da im se mogućnost da odgovore na postavljene zadatke. Ovo je klasičan primjer nerealnog produžavanja ili odgađanja pružanja odgovora čime se gledateljima ne daje mogućnost da se uključe u program i daju odgovor na postavljeno pitanje.

Stav 7) nalaže da nagradna pitanja ili zadaci u ovakvim programima neće biti takvi da je nemoguće ili krajnje nerealno očekivati da ciljana publika na njih može odgovoriti. Pružalac medijske usluge sam određuje način na koji će nagradna pitanja ili zadaci u određenim programskim sadržajima biti koncipirani i formulisani ukoliko je riječ o programu koji spada u vlastitu produkciju. Nerijetko su ovakvi programi licencirani sadržaji koje ne producira sam pružalac usluge, već se naručuju ili nabavljaju od produkcijskih kuća. Pružalac medijske usluge koji nabavlja ovakve programe dužan je obavijestiti produkcijsku kuću koja formatira ove sadržaje o odredbama ovog člana. U nagradna pitanja ili zadatke na koje je nemoguće ili je krajnje nerealno očekivati da publika odgovori su na primjer zadaci poput $28+(4 \times 3)-7+38+12+2 \times (7 \times 0)=?$, koji se nalaze na ekranu, a u krajnji rezultat se moraju ubrojati i rimski brojevi sadržani u slovima imena poznate ličnosti čija slika je prikazana pored zadatka. Ovakvi primjeri se svrstavaju u pitanja i zadatke koji su namjerno postavljeni na način da je realno nemoguće odgovoriti na njih. Ovim se dovodi u pitanje ostvarivanje bilo kakve nagrade u programima čiji su zadaci i pitanja koncipirani na ovaj način, pri čemu je izvjesno da publika u većini ovakvih programa može učestvovati isključivo putem poziva na broj telefona koji se naplaćuje kod operatera, dakle izlaže se finansijskom trošku.

Stav 8) nalaže pružaocima medijskih usluga da u audiovizuelnim i radijskim programima koji uključuju glasanje publike, učešće u anketama i sl., svaki put kod objave rezultata objave i ukupan broj pristiglih glasova, kako bi publika bila uvjerena u autentičnost procesa glasanja u različitim vrstama programa u kojima se nudi ovakva mogućnost, poput anketa i sličnih sadržaja, te kako se rezultatima takvih glasanja ne bi uticalo na publiku i njene stavove. Tako pružalac medijskih usluga pokazuje kredibilitet, a publika biva zaštićena od mogućnosti manipulacije rezultatima, naročito u slučajevima kada se radi o anketama koje se bave pitanjima koje se mogu okvalifikovati kao pitanjima od javnog interesa (npr. ankete u kojima građani glasaju kojem od ponuđenih političara više vjeruju itd.).

ČLAN 17.: ZAŠTITA PRIVATNOSTI

- (1) *Svako narušavanje privatnosti mora biti opravdano dokazivim javnim interesom, a naročito kada se radi o maloljetnicima i licima koje ne obavljaju javne funkcije i inače nisu eksponirane u javnosti. Objavljivanje činjenica iz privatnog života pojedinca, bez njegovog znanja i saglasnosti, moguće je samo u slučaju javnog interesa.*
- (2) *Informacije kojima se otkriva lokacija privatnog posjeda lica ili njegove porodice neće biti objavljene bez dozvole tog lica ili njegove porodice, izuzev u slučaju javnog interesa.*
- (3) *Kod prikazivanja scena nasilja, posljedica nasilja ili prirodnih katastrofa, nastojat će se napraviti ravnoteža između informisanja javnosti i pokazivanja saosjećanja i rizika od senzacionalizma koji bi izazvao bol ili mogućnost neopravdanog ometanja privatnosti.*
- (4) *Ukoliko se u informativnim sadržajima izvještava o nesrećama ili porodičnim tragedijama, poštivat će se pravo na privatnost žrtava i drugih lica koja su pogođena tim događajima. Ovo se odnosi na sadržaje u kojima se direktno izvještava o događaju, kao i sadržaje u kojima se ovaj događaj naknadno spominje.*
- (5) *Osobe u stanju boli ili šoka neće biti izložene pritisku da daju intervjuje ili učestvuju u sadržajima pružaoca medijske usluge.*
- (6) *Identitet i lični podaci maloljetnika, te pojedinosti iz privatnog života i porodičnih odnosa neće se objavljivati u slučajevima u kojima bi objavljivanje ovih informacija dovelo do ugrožavanja dobrobiti i dostojanstva maloljetnika.*
- (7) *Maloljetnici i ranjiva lica koja nisu u stanju starati se sami o sebi neće biti ispitivani o privatnim stvarima bez odobrenja roditelja, staratelja ili drugog lica koje ima zakonsku odgovornost za njih. U sadržajima u kojima se ukazuje na njihov težak položaj, a čiji je prvenstveni cilj animiranje javnosti u svrhu osiguranja pomoći, bit će jasno naznačen način na koji se pomoć može uputiti. Njihov identitet i lični podaci neće biti otkriveni u slučajevima kada postoji opravdana sumnja da bi objavljivanje ovih informacija moglo dovesti do ugrožavanja njihove dobrobiti i dostojanstva.*
- (8) *Snimci telefonskih razgovora pružaoca medijske usluge sa pojedincima će se u audiovizuelnim i radijskim programima objavljivati uz prethodno odobrenje sagovornika, koji će biti upoznat s razlozima poziva i obaviješten da se razgovor snima, izuzev u slučaju javnog interesa.*
- (9) *Za prikazivanje snimaka slučajnih prolaznika, odnosno anonimnih lica, a iz kojih se jasno vidi da su slučajno snimljeni, nije potrebna saglasnost tih lica.*
- (10) *Ukoliko se na javnim mjestima snimaju i kontaktiraju slučajni prolaznici u uličnim anketama, „skrivenim kamerama“ i slično, bit će prikazani snimci samo onih lica koja su dala svoju saglasnost.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev

Član 17.(Zaštita privatnosti)	da	stavovi (6) i (7)	da	stavovi (6) i (7)

Pravo na privatnost je osnovno ljudsko pravo i kao takvo je zagarantovano međunarodnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava, kao i Ustavom BiH. Svaka osoba ima pravo na zaštitu privatnosti. Pružaoci medijskih usluga su dužni da u najvećoj mogućoj mjeri zaštite privatnost pojedinaca o kojima se izvještava. Narušavanje privatnosti dozvoljeno je samo u izuzetnim slučajevima.

Stav (1) ovog člana propisuje da svako narušavanje privatnosti mora biti opravdano dokazivim javnim interesom, a naročito kada se radi o maloljetnicima i licima koja ne obavljaju javne funkcije i inače nisu eksponirane u javnosti. Objavljivanje činjenica iz privatnog života pojedinca bez njegovog znanja i saglasnosti moguće je samo u slučaju nedvosmislenog postojanja javnog interesa, kojeg pružaoci medijskih usluga moraju moći obrazložiti i dokazati. Pri tome je u Kodeksu javni interes definisan na sljedeći način:

„Javni interes označava interes javnosti da raspolaže informacijama o pitanjima i događajima od općeg društvenog značaja, uključujući, ali ne ograničavajući se na zaštitu javnog zdravlja i sigurnosti, otkrivanje ili objelodanjivanje krivičnih djela, sprečavanje obmanjivanja javnosti, razotkrivanje nekompetentnosti ili korupcije u javnoj službi i sl.“

Kod pitanja od javnog interesa, a koja ulaze u domen privatnosti, vrlo je bitno da pružaoci medijskih usluga postupaju u skladu sa profesionalnim standardima, jer je moć medija ogromna, stoga ju je vrlo važno ne zloupotrebjavati, već koristiti na način da se zadovolji javni interes. Postojanje javnog interesa se utvrđuje u svakom pojedinačnom slučaju, na osnovu konteksta i svih činjenica koje su relevantne za taj slučaj, te uzimajući u obzir sljedeće elemente: prevashodni javni interes, istinitost ili opravdani razlog da se povjeruje u istinitost, te dokaz da je pružalac medijskih usluga postupao u dobroj vjeri. Veoma je bitno da li je pojedinac čija privatnost se narušava javna osoba: u pravilu, javne ličnosti, posebno izabrani dužnosnici, trebaju imati veći prag tolerancije kada je u pitanju narušavanje prava na privatnost jer je javni interes upravo najveći u slučaju osoba koje obnašaju javne funkcije (funkcioneri, političari, predstavnici organizacija...), te drugih osoba koje su eksponirane u javnosti (medijske ličnosti, estardne ličnosti itd.). Prilikom izvještavanja o temama koje su u interesu javnosti, što između ostalog, jeste dužnost i obaveza medija u demokratskom društvu, često se može desiti da su zbog težine i odgovornosti koju imaju u obavljanju određene funkcije javne ličnosti izloženi pritisku medija. Pluralistička demokratija i sloboda političke debate zahtijevaju da javnost bude informisana o pitanjima od javnog značaja, što podrazumijeva pravo medija na pronošnje negativnih informacija i kritičkih mišljenja o javnih službenicima, kao i pravo javnosti da ih sazna. Javni službenici moraju prihvatiti da će biti predmet javnog nadzora i kritike, posebno kroz medije, zbog načina na koji su obavljali ili na koji obavljaju svoje funkcije, jer je ovo neophodno za osiguravanje transparentnosti i odgovornog obavljanja funkcija. Nadalje, smatra se da su javnim ličnostima mnogo dostupnije različite mogućnosti da sebe zaštite (lakši pristup medijima, demanti, organizovanje press konferencija i sl....).

Narušavanje privatnosti lica koje ne obavlja javne funkcije i inače nije eksponirano u javnosti, usljed dokazivog javnog interesa, ne smije biti povod i opravdanje za narušavanje privatnosti i dostojanstva te osobe. Javni interes ne smije biti alibi za snimanje ili intervjuisanje osobe u situacijama koje narušavaju njegovo/njeno dostojanstvo i privatnost. Na primjer, Agencija je u jednom slučaju utvrdila da je počinjeno kršenje Kodeksa jer je stanica objavila prilog o fizičkom napadu na snimatelja od strane nepoznate osobe, uključujući i snimak napada na kojem je jasno vidljiv identitet napadača. Agencija je zaključila da stanica nije dokazala postojanje javnog interesa koji bi opravdao narušavanje privatnosti, tj. nije prihvaćen argument stanice da je objavljivanje informacije o osobi koja neosnovano prijeti televizijskoj ekipi od javnog interesa.

Kad je riječ o narušavanju privatnosti maloljetnika, član 16. Konvencije o pravima djeteta kaže da *“nijedno dijete neće biti izloženo proizvoljnom ili nezakonitom miješanju u njegovu privatnost, porodicu, dom ili prepisku, niti nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled.”* Pružaoci medijskih usluga dužni su voditi računa o zaštiti interesa, fizičke, psihičke i emotivne dobrobiti i dostojanstva maloljetnika i na svaki mogući način spriječiti narušavanje njihove privatnosti, koje je dozvoljeno samo u izuzetnim slučajevima.

Kada je narušavanje privatnosti neizbježno, kao što je slučaj prilikom izvještavanja o pitanjima od javnog interesa, treba se ograničiti na izvještavanje o onim detaljima koji su od suštinskog značaja za informativnu vrijednost događaja. Narušavanje privatnosti ne treba da izlazi iz okvira legitimnog javnog interesa.

Nadalje, prilikom procjene opravdanosti zadiranja u privatnost potrebno je uzeti u obzir mjesto na kojem je nastao sporni snimak kojim se narušava privatnost. Ako se radi o javnom prostoru, očekivanja o zaštiti privatnosti su naravno manja, ali procjenu je potrebno napraviti i u zavisnosti od ostalih okolnosti.

Stav (2) propisuje da se informacije kojima se otkriva lokacija privatnog posjeda lica ili njegove porodice neće objaviti bez dozvole tog lica ili njegove porodice, ukoliko nije opravdano javnim interesom. Objavljivanje informacije o lokaciji privatnog posjeda podrazumijeva ne samo objavljivanje adrese, nego i vizuelno prikazivanje objekta, ili objavu drugih informacija i orijentira na osnovu kojih se sa sigurnošću utvrditi može lokacija objekta.

Stav (3) nalaže da će se u audiovizuelnim i radijskim programima koji sadrže scene nasilja, posljedice nasilja ili prirodnih katastrofa, nastojati napraviti ravnoteža između informisanja javnosti i pokazivanja saosjećanja i rizika od senzacionalizma koji bi izazvao bol ili mogućnost neopravdanog ometanja privatnosti.

Žrtve nasilja i katastrofa moraju biti posebno zaštićene. Ponekad se narušava privatnost žrtava iz namjere da se izazove saosjećanje kod gledatelja i tako pomogne unesrećnim ili poveća njihov senzibilitet za određene teme kao što su nasilje u porodici, maloljetnička delikvencija i sl. Prihvatljiva granica, prilikom izvještavanja o nesrećama i prirodnim

katastrofama, jeste ona koja znači poštovanje prema patnji žrtava i osjećanjima članova njihovih porodica. Prikazivanjem žrtava i unesrećenih ne smije se manipulirati ljudskom patnjom i učiniti da žrtve, nastradali i njihove porodice ponovo budu izloženi patnji. Ova obaveza se ne odnosi na umjetničke, dokumentarne, naučne, igrane i slične programe sa ovakvim sadržajima.

Stav (4) ovog člana odnosi se na zaštitu privatnosti prilikom izvještavanja o nesrećama ili porodičnim tragedijama. Ukoliko se u informativnim programima izvještava o nesrećama ili porodičnim tragedijama, mora se poštovati pravo na privatnost žrtava i drugih lica koja su pogođena tim događajima. Ovo se odnosi na sadržaje u kojima se direktno izvještava o događaju, kao i sadržaje u kojima se ovaj događaj naknadno spominje.

Ukoliko se prilikom emitovanja programa koristi arhivski materijal koji sadrži podatke o ličnostima, nesrećama, nasilju, psihičkim posljedicama nasilja, smrti, i sl., pružaoci medijskih usluga dužni su voditi računa o mogućem uznemiravanju preživjelih ili porodice žrtava u slučajevima kada se određene scene događaja (nesreća, ozbiljni incidenti, sahrane i sl.) koriste kao ilustracije u programu.

Stav (5) nalaže da se osobe u stanju boli ili šoka ne smiju izlagati pritisku da daju intervju ili da učestvuju u audiovizuelnim i radijskim programima. Prilikom uzimanja izjava ili snimanja osoba u stanju boli ili šoka potrebno je uzeti u obzir stanje u kojoj se osoba nalazi kao i stepen uračunljivosti. Zaštita dostojanstva takvih osoba treba da bude na prvom mjestu.

Također je potrebno postupati obazrivo ukoliko se uzimaju izjave od članova porodice i drugih osoba koje imaju bilo kakvu emotivnu vezu sa žrtvom tragedije. Uplakani ljudi koji govore o smrti ili tragediji svojih bližnjih izazivaju snažne emocije kod gledalaca i zbog toga se često insistira na uzimanju takvih izjava. Međutim, važno je znati da su ovi ljudi ranjivi i često nesvjesni svojih radnji.

Da bi se izbjegla manipulacija i narušavanje privatnosti i dostojanstva osoba koje su ili žrtve neke tragedije ili njihovi bližnji, dakle osobe koje su u stanju šoka ili boli, potrebno je najprije se uvjeriti se u njihovu sposobnost rasuđivanja, uvjeriti se da su shvatili da će razgovor biti objavljen tj. emitovan, ne preterivati u insistiranju na izjavama, naročito ne zloupotrebljavati bijes i tugu da bi se dobile dramatične izjave, pažljivo postavljati pitanja i ne insistirati na detaljima ukoliko to nije potrebno, trajanje razgovora svesti na minimum i sl. Naročito nije prihvatljivo emitovanje snimaka nečijeg odbijanja da da izjavu, ili tajno snimanih kadrova.

Agencija je u svojoj praksi zabilježila slučaj kada je televizijska stanica izvještavala o pokušaju atentata na osobu koja je obnašala istaknutu javnu funkciju, kojom prilikom je ta osoba teško ranjena. Izvještavanje je bilo popraćeno snimcima iz bolničke sobe u trenutku dok se ta osoba nalazila u vidno teškom zdravstvenom stanju. Na pitanja reportera žrtva je vrlo otežano, tiho i isprekidano uspjela izgovoriti nekoliko riječi, dok je kamera zumirala njeno lice, a u pozadini su se čuli otkucaji srca na aparatu. U konkretnom slučaju Agencija je procijenila da je stanica prekršila Kodeks, uvažavajući

postojanje javnog interesa da se ukaže na pogoršanje sigurnosne situacije u zemlji. Međutim, bez obzira na to, kao i činjenicu da je dotična osoba sama dala saglasnost za pomenuti intervju, Agencija je zaključila da stanica u predmetnom slučaju nije uspjela na zadovoljavajući način pronaći traženi balans između želje da služi istini i želje da pokaže suosjećanje, već je upotrijebila senzacionalistički pristup izloživši osobu u veoma teškom zdravstvenom stanju nepotrebnom pritisku. Cilj programa se mogao postići bez prikazivanja predmetnog razgovora, pogotovo imajući u vidu da je stanica u samoj najavi prezentirala sve neophodne informacije, kao i činjenice vezane za pokušaj atentata.

Stav (6) ovog člana nalaže da se ne smiju objavljivati podaci o maloljetnicima u slučajevima kada bi objavljivanje takvih podataka dovelo do ugrožavanja njihove dobrobiti i dostojanstva, dok **stav (7)** propisuje da se zabranu ispitivanja maloljetnika i ranjivih lica koja nisu u stanju starati se sama o sebi o privatnim stvarima bez pismenog odobrenja roditelja, staratelja ili drugog lica koje ima zakonsku odgovornost za njih. Izuzetak predstavljaju sadržaji kojima se ukazuje na njihov težak položaj, a čiji je prvenstveni cilj animiranje javnosti u svrhu osiguranja pomoći. U takvim sadržajima treba jasno naznačiti način na koji se pomoć može uputiti, a njihov identitet i lični podaci ne trebaju biti otkriveni u slučajevima kada postoji opravdana sumnja da bi objavljivanje ovih informacija moglo dovesti do ugrožavanja njihove dobrobiti i dostojanstva. Pri tome se u smislu ovog Kodeksa pod ranjivim licima smatraju socijalno i/ili zdravstveno insuficijentna lica, uključujući, između ostalog, lica s poteškoćama u učenju, zdravstveno-mentalnim problemima, psihičkim oboljenjima ili lica koje pate od gubitka pamćenja, bolesna lica, lica koja su preživjela traumu, žrtve nasilja i porodice nestalih.

Često se iz namjere da se animira javnost da osigura pomoć maloljetnicima objavljuju i lični podaci i informacije koje nisu nužne, a koje mogu dovesti do narušavanja dobrobiti maloljetnika. U takvim situacijama zaštita dobrobiti maloljetnika mora biti na prvom mjestu, te se ne trebaju objavljivati podaci koji nisu neophodni za svrhu prikupljanja pomoći. Također, stanica treba da vodi računa o zaštiti identiteta osoba preko kojih bi se indirektno mogao otkriti identitet maloljetnika, kao što su roditelji i drugi srodnici, komšije i sl.

U slučajevima kada pružalac medijskih usluga emituje sadržaje čiji je prvenstveni cilj animiranje javnosti u svrhu osiguranja pomoći maloljetnim ili ranjivim licima, a postoji opravdana sumnja da bi objavljivanje ovih informacija moglo dovesti do ugrožavanja njihove fizičke, psihičke ili emotivne dobrobiti i dostojanstva, potrebno je da se identitet maloljetnika ili drugih ranjivih lica zaštiti na najbolji mogući način, s ciljem neprepoznavanja i nemogućnosti identifikacije osobe. Pri tome pružaocima medijskih usluga na raspolaganju stoje brojna tehnička sredstva kao što su grafičko zamaglivanje lika, snimanje sagovornika s leđa, snimanje sagovornika en face, gde se u kontrastu svjetla dobija tamna silueta, kompjuterska izmjena boje glasa ili korištenje glasa druge osobe i slično. Korištenje odgovarajuće tehnike će ovisiti od specifične situacije, na primjer izvore nekih informacija potrebno je zaštititi u potpunosti, stoga neće biti dovoljno samo im zamagliti izgled, ako je njihov glas ostao prirodan. I pored zamaglivanja lika i izmjene boje glasa, u tim slučajevima je potrebno zaštititi i ostale

informacije na osnovu kojih bi se mogao otkriti njihov identitet, npr. snimak kuće, automobila i sl.

U skladu sa **stavom (8)** pružaoci medijskih usluga dužni su prije emitovanja telefonskih razgovora sa pojedincima pribaviti njihovu saglasnost za emitovanje. Prilikom pozivanja sagovornika pružaoci medijskih usluga bi se trebali jasno identifikovati, te objasniti povod pozivanja i namjeru emitovanja razgovora, kao i tražiti za to izričitu saglasnost. Ukoliko razgovor bude snimljen bez navedenog, pružaoci medijskih usluga dužni su naknadno kontaktirati sagovornike kako bi pribavili njihovu saglasnost prije emitovanja razgovora. Izuzetak se odnosi na programe koje se bave temama od nedvosmislenog javnog interesa, pri čemu pružaoci medijskih usluga moraju jasno dokazati postojanje javnog interesa na način kako je definisan ovim Kodeksom.

Stav (9) propisuje da za prikazivanje ilustrativnih snimaka slučajnih prolaznika, odnosno anonimnih lica (npr. šetača, gostiju restorana ili hotela, učesnika u saobraćaju, putnika na auerodromima, željezničkim stanicama i sl.), a iz kojih se jasno vidi da su slučajno snimljeni, nije potrebna saglasnost tih lica. Ipak, pružaoci trebaju obratiti posebnu pažnju kada se snima u prostorijama u kojima bi i usputno prikazivanje anonimnih lica moglo predstavljati narušavanje privatnosti kao što su ambulante, bolnice, zatvori i sl.

Stav (10) nalaže da se kada se na javnim mjestima snimaju i kontaktiraju slučajni prolaznici u uličnim anketama, „skrivenim kamerama“ i slično, mogu biti prikazani snimci samo onih lica koja su dala svoju saglasnost.

ČLAN 18.: OZNAČAVANJE REPRIZA, SNIMAKA I ARHIVSKOG MATERIJALA

- (1) *Reprize programa i snimke sportskih prenosa će se označiti kao takve tokom cjelokupnog trajanja.*
- (2) *Reprize koje u sebi sadrže elemente interakcije s gledaocima/slušaoциma (reality show i druga takmičenja s pozivom na glasanje, interaktivni kvizovi, rasprava o političkim i/ili društvenim temama i sl.) bit će označene kao takve tokom cjelokupnog trajanja.*
- (3) *Arhivski materijali će se označiti kao takvi tokom cjelokupnog trajanja, izuzev u slučajevima kada se koriste arhivski materijali u svrhu ilustrativnih prikaza.*
- (4) *Reprize, snimke i arhivski materijal u radijskim programima će biti označeni na početku, nakon svakog reklamnog bloka, te na kraju programa na odgovarajući način.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 18. (Označavanje repriza, snimaka i arhivskog materijala)	da	ne	da	ne

Raširena je praksa pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga i medijskih usluga radija da pojedine programe (filmove, serije, intervjuje, kolaž programe, i sl.) ili prenose određenih događaja (sportske događaje i takmičenja, festivale, itd.) ponovno emituju, odnosno repriziraju u okviru svog programa.

Stav (1) postavlja obavezu označavanja repriznih programa i snimaka sportskih prenosa tokom cjelokupnog trajanja. Kako bi gledaoci/slušaoци takvih programa imali pravovremenu informaciju o tome da se ne radi o programu/prenosu uživo već o reprizi tog programa, potrebno je takve programe označiti kao „repriza“ tokom cijelokupnog trajanja. Također je prihvatljivo, imajući u vidu da Kodeksom nije striktno određeno, tokom cijelog trajanja staviti oznaku „R“ ili sličnu karakterističnu oznaku, a koja će publici nedvosmisleno staviti do znanja da se radi o repriznom programu.

Princip označavanja ovakvih programa naročito je važan ako se radi o reprizama programa koji u sebi sadrže elemente interakcije s gledaocima/slušaoциma (reality show, razna takmičenja s pozivom na glasanje, interaktivni kvizovi, rasprave o političkim i/ili društvenim temama i sl. **Stav (2)** zasebno tretira ovakve programe, imajući u vidu da ukoliko stanica reprizira program poput npr. interaktivnog kviza u kojem se putem pozivanja na određene brojeve telefona gledaocima nude nagrade i sl., sama činjenica da program nije naznačen kao repriza pogrešno navodi gledaoce/slušaoce u pogledu prirode takvog programa ili kod njih stvara pogrešna ili lažna očekivanja. Osim toga, gledaoci/slušaoци koji se odluče da pozovu određene brojeve telefona radi učešća misleći da se radi o programu uživo, samim tim mogu biti novčano oštećeni, te je iz tog razloga neophodno jasno naznačiti da se radi o repriznom programu.

Stav (3) propisuje obavezu označavanja arhivskog materijala, osim u slučajevima kada se isti koriste u svrhu ilustrativnog prikaza. Na primjer, ukoliko stanica u okviru informativnog programa emituje prilog u kojem se govori o zaključcima sa sjednice vlade, a pri tom kao vizuelnu podlogu koristi arhivski snimak zgrade vlade, takvu vrstu arhivskog materijala nije potrebno označavati, imajući u vidu da se radi o ilustrativnom prikazu. Isti slučaj je i sa snimcima gužve u saobraćaju, ulica i parkova i slično. S druge strane, ukoliko se arhivski materijal prije svega koristi kao izvor informacije koji se prezentira, npr. radi usporedbe sa prijašnjim događajima ili činjenicama u okviru informativnih ili dokumentarnih programa, programa o tekućim događajima i sl., tada se isti ima označiti kao arhivski materijal, kako se na osnovu njega ne bi stekao pogrešan dojam te izvukli netačni zaključci. Oznaka treba stajati na ekranu tokom cijelog trajanja prikazivanja arhivskog snimka.

Pored označavanja, pružaoci medijskih usluga trebaju obratiti pažnju i da se objavljivanjem arhivskih snimaka ne prekrše postulati profesionalnog i etičkog novinarstva, te ne ugroze prava drugih, na primjer korištenjem snimka prepoznatljivog događaja da bi se ilustrovao neki drugi događaj ili slike pojedinca koji nije uključen u aferu o kojoj se govori. Na primjer, ukoliko se u programu o tekućem događaju povlači paralela sa ranijom političkom ili privrednom aferom, te se pri tome prikazuju stari snimci na kojima su prikazane i osobe koje nisu uključene u trenutnu aferu, veoma je

važno naznačiti da se radi o arhivskom materijalu kako ne bi bila nanesena šteta dotičnim osobama.

Obaveza označavanja repriznog programa, snimaka i arhivskog materijala jednako važi i za radijske programe. **Stav (4)** propisuje da, ukoliko se radi o repriznim programima, snimcima prenosa ili korištenju arhivskog materijala, isti na odgovarajući način, na početku, nakon svakog reklamnog bloka, te na kraju programa moraju biti označeni. U smislu obezbjeđenja pravovremenog obavještenja da se radi o reprizi, snimku ili arhivskom materijalu u radijskom programu može se koristiti unaprijed snimljeno audio upozorenje ili obavještenje spikera.

DIO TREĆI – ZAŠTITA MALOLJETNIKA

ČLAN 19.: SADRŽAJI PRUŽALACA MEDIJSKIH USLUGA NAMIJENJENI MALOLJETNICIMA

(1) *Konzumacija duhana i duhanskih proizvoda, alkohola i opojnih droga neće biti prikazivani u sadržajima prvenstveno namijenjenim maloljetnicima, osim ukoliko se takvim sadržajima ne ukazuje na njihovu štetnost.*

(2) *Svi oblici nasilja ili opasnog ponašanja koje bi maloljetnici lako mogli oponašati neće biti prikazivani u sadržajima prvenstveno namijenjenim maloljetnicima, osim ukoliko se takvim sadržajima ne ukazuje na njihovu štetnost.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 19. (Sadržaji pružalaca medijskih usluga namijenjeni maloljetnicima)	da	da	da	da

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta garantuje pravo na informaciju prikladnu za dijete, istovremeno ističući potrebu za zaštitom djeteta od informacija i materijala štetnih po njegovo dobro, te definiše informacije i materijale od društvenog i kulturnog interesa za dijete. Postoje brojni dokumenti koji na toj osnovi daju preporuke o tome šta trebaju sadržavati programi namijenjeni djeci, te dokumenti koji daju preporuke o tome šta programi namijenjeni djeci ne trebaju sadržavati. Ovim članom se postavljaju ograničenja prikazivanja određenih sadržaja u programima koji su namijenjeni maloljetnicima, kao i najavama tih programa. Sadržaji namijenjeni maloljetnicima su oni koji se obraćaju maloljetnicima kao ciljnoj publici: dječiji filmovi, obrazovne i zabavne emisije, kvizovi i sl.

Utjecaj sadržaja pružalaca medijskih usluga na fizički, psihički i moralni razvoj maloljetnika je neupitan. Stoga je veoma bitno da pružaoci medijskih usluga budu svjesni odgovornosti u pogledu pružanja sadržaja koji su po prirodi namijenjeni ovoj osjetljivoj društvenoj kategoriji. Od same koncepcije sadržaja, za koju je odgovoran isključivo pružaoc medijskih usluga, zavisi kako će isti biti shvaćen od strane maloljetnika i kakve eventualne posljedice može ostaviti na njihov razvoj. Pored ovih smjernica, pružaoci medijskih usluga se pozivaju da potraže dodatne informacije o utjecaju prikazivanja ovakvih sadržaja na djecu i maloljetnike različite starosne dobi, u ranije navedenim dokumentima „Utjecaj televizijskih sadržaja na djecu – Smjernice za klasifikaciju televizijskih sadržaja“, a koji su dostupni na web stranici Agencije, www.rak.ba. Posebnu pažnju potrebno je obratiti na sadržaje u kojima se prikazuje konzumiranje duhana i duhanskih proizvoda, alkohola i narkotičkih sredstava, kao i svi oblici nasilja i opasnog ponašanja.

Stav (1) ovog člana uređuje prikazivanje konzumacije duhana i duhanskih proizvoda, alkohola i opojnih droga u sadržajima prvenstveno namijenjenim maloljetnicima, pri čemu se navodi da je prikazivanje takvih sadržaja dozvoljeno isključivo ukoliko se takvim sadržajima ukazuje na njihovu štetnost. Dakle, prikazivanje ove vrste sadržaja dozvoljeno je isključivo u edukativne svrhe. Prilikom donošenja odluke o prikazivanju takvih sadržaja, pružaoci medijskih usluga moraju obratiti pažnju na način prikazivanja konzumacije duhana i duhanskih proizvoda, alkohola i opojnih droga, te procijeniti da li je prikaz takav da djeci i maloljetnicima nedvosmisleno i na način prikladan za njihovu dob ukazuje na njihovu štetnost ili opasnost.

Prilikom prikazivanja konzumacije duhana i duhanskih proizvoda, alkohola i opojnih droga u ostalim sadržajima (tj. sadržajima koji nisu prvenstveno namijenjeni maloljetnicima), potrebno je posebno voditi računa da se poduzmu odgovarajuće mjere kako bi se maloljetnici zaštitili od ovakve vrste sadržaja (vidi član 25.).

Stav 2 uređuje prikazivanje nasilja ili opasnog ponašanja koje bi maloljetnici lako mogli oponašati u sadržajima prvenstveno namijenjenim maloljetnicima. Poznato je da nasilje ostavlja posljedice ne samo na one koji ga trpe ili koji se ponašaju nasilno, već i na one koji to nasilje posmatraju, jer mogu postati neosjetljivi na nasilje, te da se i sami nađu u situaciji da ga trpe ili da nasiljem rješavaju svoje probleme. Istraživanja pokazuju da su djeca sklona oponašanju onoga što vide u medijima, kao i da su mediji na trećem mjestu kao izvor poprimanja nasilnih obrazaca ponašanja, nakon porodice i društvenog okruženja, što najbolje govori o tome koliko je važno zaštititi maloljetnike od nasilja u medijskom prostoru. Prilikom donošenja odluke o prikazivanju takvih sadržaja, pružaoci medijskih usluga moraju obratiti pažnju na način prikazivanja svih oblika nasilja ili opasnog ponašanja koje bi maloljetnici lako mogli oponašati, te procijeniti da li je prikaz takav da djeci i maloljetnicima nedvosmisleno i na način prikladan za njihovu dob ukazuje na njihovu štetnost ili opasnost.

Pri tome je bitno na glasiti da se pod svim vrstama nasilja podrazumijeva ne samo fizičko, već i drugi oblici nasilja kao što su psihičko, verbalno, socijalno i seksualno nasilje. Fizičko nasilje podrazumijeva skup različitih oblika ponašanja kojima se ugrožava tijelo ili imovina određene osobe. Psihičko nasilje predstavlja skup nasilnih oblika ponašanja, u okviru kojih osoba koja vrši nasilje ne uspostavlja ni verbalni ni fizički kontakt, već vrši sljedeće radnje: uhodi, upućuju prijeteće poglede, poziva na telefon i ne komunicira, itd. Verbalno nasilje podrazumijeva nasilne oblike ponašanja u kojima neko koristi riječ da bi povrijedio nečije osjećaje (ruganje, ismijavanje, psovanje, itd.). Socijalno nasilje se dešava kada se određena osoba ili osobe isključuju iz grupnih aktivnosti, ogovaraju i izbjegava druženja s njima, te kada se druge osobe nagovaraju da se s tom osobom ili s tim osobama ne druže. Seksualno nasilje predstavlja nasilni čin kada se osobi, mimo njene volje, dodiruju intimni dijelovi tijela, upućuju riječi sa seksualnom konotacijom, pokazuju slike nagih osoba u neadekvatnim pozama ili kada se osoba tjera na seksualni odnos.

Sve ove vrste nasilja mogu da budu prikazivane na različite načine, promovisane kao adekvatni i poželjni oblici ponašanja ili osporavane i kažnjavane kao neadekvatni oblici

ponašanja. Izlaganje djece scenama nasilja za njih može da predstavlja vrstu psihičkog nasilja, jer iako se ne vrši atak na njihova tijela direktno, ne vrijeđa ih se, niti ponižava, stavlja ih se u situaciju sa kojom sami treba da se izbore, a za to nemaju kapaciteta.

Pored scena različitih vrsti nasilja, potrebno je obratiti pažnju i na prikaze drugih opasnih ponašanja, npr. penjanje na neosigurane objekte, kretanje tramvajskim ili željezničkim šinama, ulazak u nepoznate prostorije, razgovor sa nepoznatim ljudima, korištenje oružja, noževa, šibica, upaljača, benzina, lijekova i električnih uređaja u domaćinstvu i sl.

Pored ove odredbe, član 8. Kodeksa propisuje i opšte obaveze u pogledu prikazivanja scena nasilja i drugih štetnih ponašanja, a koje se odnose na sve sadržaje (i ne samo one koji su prvenstveno namijenjeni maloljetnicima). Nadalje, prilikom prikazivanja scena nasilja i drugih opasnih ponašanja u ostalim sadržajima, potrebno je posebno voditi računa da se poduzmu odgovarajuće mjere kako bi se maloljetnici zaštitili od ovakve vrste sadržaja (vidi član 25).

ČLAN 20.: UČEŠĆE MALOLJETNIKA U SADRŽAJIMA PRUŽALACA MEDIJSKIH USLUGA

- (1) *Zabranjena je svaka zloupotreba maloljetnika u sadržajima pružalaca medijskih usluga.*
- (2) *Bilo kakvo učešće maloljetnika u sadržajima uslovljeno je davanjem prethodne saglasnosti roditelja, staratelja ili drugih lica zakonski odgovornih za maloljetnika. Ova odredba se ne odnosi na slučajeve kada maloljetnici predstavljaju isključivo publiku koja ne učestvuje direktno u programskom sadržaju, na snimljene materijale koji služe za ilustraciju, a pri tome ne ugrožavaju dostojanstvo maloljetnika, kao što su npr. kolektivni snimci početka školske godine, snimci maloljetnika kao slučajnih prolaznika i sl.*
- (3) *Nagrade koje se dodjeljuju maloljetnicima moraju odgovarati njihovom uzrastu.*
- (4) *Direktno učešće maloljetnika u sadržajima ni na koji način im neće prouzrokovati uznemirenost ili strah, niti će im narušiti fizički, psihički i emotivni razvoj i dostojanstvo, nezavisno od toga da li je sam maloljetnik, ili njegov roditelj ili staratelj ili drugo zakonski odgovorno lice, dalo saglasnost.*
- (5) *Pružalac medijske usluge neće od maloljetnika tražiti mišljenje vezano za privatna porodična pitanja, niti o temama koje mogu biti van domena njihovog rasuđivanja.*
- (6) *Zabranjeno je korištenje maloljetnika u političke svrhe.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 20. (Učešće maloljetnika u sadržajima pružalaca medijskih usluga)	da	da	da	da

Prilikom učešća maloljetnika u sadržajima, pružaoci medijskih usluga dužni su pristupiti sa naročitom pažnjom i voditi računa o zaštiti interesa, fizičke, psihičke i emotivne dobrobiti i dostojanstva maloljetnika.

Stav (1) ovog člana izričito zabranjuje svaku zloupotrebu maloljetnika u sadržajima pružalaca medijskih usluga. Zbog posebne osjetljivosti ove kategorije stanovništva, potrebno je izbjegavati sve što bi moglo nauditi njihovim interesima. Zaštita interesa maloljetnika je princip koji ima prednost nad svim drugim, pa čak i ako postoji pristanak za učešće kako od strane samog maloljetnika, tako i odgovornih lica. Naime, sposobnost maloljetnika da procijene i shvate dugoročne efekte pojavljivanja u medijima (u određenim kontekstima) izrazito varira u zavisnosti od dobi, stepena zrelosti i pojedinačnih okolnosti, te je stoga potrebno da pružaoci medijskih usluga u svakom pojedinačnom slučaju procijene opravdanost te moguće posljedice njihovog pojavljivanja u medijima, uzimajući u obzir programski format, način učestvovanja u sadržaju, dob, zrelost, lične okolnosti maloljetnika i slično.

Agencija je u svojoj praksi imala slučaj u kojem je stanica emitovala muzički spot koji je koncipiran na način da se pjevačica pojavljuje u ulozi učiteljice koja drži nastavu u osnovnoj školi, dok su ostali učesnici u spotu mlađi maloljetnici. Nakon što klasičnom metodom učenike ne uspije zainteresovati za gradivo, "učiteljica" nastoji da ih oskudno obučena, plesom sa naglašenom erotizacijom pokreta, skidanjem odjeće i potkupljivanjem bombonama pokuša da zainteresuje za gradivo. Ne upuštajući se u umjetnički izraz predmetnog muzičkog spota, Agencija je zaključila da se sadržaj spota, u kome učiteljica skidanjem odjeće i erotizacijom plesnih pokreta nastoji privući pažnju učenika, dovodi u pitanje dobrobit i dostojanstvo djece i maloljetnika. Prakticiranje slobode umjetničkog izražavanja, podrazumijeva poštivanje specifičnog odnosa sa društvenom zajednicom u smislu ne samo služenja istoj, već i odgovornosti koju treba iskazati kroz poštivanje osnovnih principa profesionalnog ponašanja.

Stav (2) ovog člana propisuje obavezu pribavljanja prethodne saglasnosti roditelja, staratelja ili drugih lica zakonski odgovornih za maloljetnika u slučaju direktnog učešća maloljetnika u programskim sadržajima. U slučaju produkcije programskih sadržaja u kojima se direktno pojavljuju maloljetnici, kao što su na primjer intervjui sa maloljetnicima, objavljivanje snimaka ili fotografija maloljetnika, učešće maloljetnika u emisijama namijenjenim maloljetnicima, muzičkim spotovima ili reklamama, nužno je prethodno informisati roditelje, staratelje ili druga lica zakonski odgovorna za maloljetnike o njihovom učešću u predmetnom programskom sadržaju i pribaviti njihovu saglasnost. Ova odredba se ne odnosi na slučajeve kada maloljetnici predstavljaju isključivo publiku koja ne učestvuje direktno u programskog sadržaju, na snimljene materijale koji služe za ilustraciju i, pri tom, ne ugrožavaju dostojanstvo djece i omladine, kao što su npr. kolektivni snimci početka školske godine, snimci dječije igre na javnim površinama, snimci maloljetnika kao slučajnih prolaznika i sl.

Stav (3) ovog člana propisuje da nagrade koje se dodjeljuju maloljetnicima u okviru programskih sadržaja moraju odgovarati njihovom uzrastu. Naime, zbog posebne

osjetljivosti i podložnosti djece i maloljetnika sadržaju sa televizije, nepotpunom razumijevanju same prirode sadržaja u kojima se nude nagrade, nemogućnosti razlikovanja između prave stvarnosti i medijske konstrukcije stvarnosti, te nedostatku kritičke distance kada su u pitanju informacije koje im se nude u vezi sa određenim proizvodom, potrebno je osigurati da nagrade koje im se nude zaista i odgovaraju njihovom uzrastu.

Stav (4) ovog člana ima za cilj da osigura da direktno učešće maloljetnika u sadržajima ni na koji način njima ne prouzrokuje uznemirenost ili strah, niti im narušiti fizičku, psihičku i emotivnu dobrobit i dostojanstvo, nezavisno od toga da li je sam maloljetnik, ili njegov roditelj ili staratelj, dao saglasnost. Pribavljena saglasnost maloljetnika ili njegovog roditelja ili staratelja za učešće maloljetnika u nekom medijskom sadržaju, pružaoca medijskih usluga ne lišava obaveze da zaštiti fizički, psihički i emotivni razvoj i dostojanstvo maloljetnika.

Posebnu pažnju treba posvetiti zaštiti dobrobiti i dostojanstva maloljetnika prilikom izvještavanja o maloljetnicima koji su socijalno ugroženi. Pružaoci medijskih usluga nekada u namjeri da prikažu probleme u društvu i pomognu određenoj skupini ili pojedincu maloljetniku, objavljivanjem identiteta i pojedinosti iz privatnog života maloljetnika, narušavaju njihovu dobrobit i dostojanstvo. Stoga je važno posvetiti odgovarajuću pažnju zaštiti maloljetnika i naći odgovarajući balans prilikom takvog izvještavanja. Neke od praksi koje pružaoci mogu primijeniti uključuju detaljnu provjeru okolnosti u kojima maloljetnici žive, npr. njihovo porodično i socijalno stanje, a u posebno osjetljivim slučajevima poželjno je pribaviti i mišljenje psihologa ili socijalnog radnika.

U slučaju emisija u kojima se biraju talenti bitno je posebnu pažnju posvetiti njihovoj zaštiti kako im se ni na koji način ne bi narušila fizička, psihička i emotivna dobrobit i dostojanstvo. Takve emisije su najčešće koncipirane kao zabavne emisije čiji osnovni cilj nije izbor najkvalitetnijeg talenta po isključivo profesionalnim kriterijima, već zabava publike u skladu sa zadatim formatom i najčešće uz učešće publike putem glasanja i sl. Članovi žirija često imaju unaprijed definisane uloge ili stil kritikovanja. Direktno ili indirektno (npr. putem poruka publike) ismijavanje, vrijeđanje ili ponižavanje maloljetnika može ostaviti duboke posljedice na razvoj njihove ličnosti i ni u kom slučaju ne može biti opravdano.

Također, sam proces produkcije audiovizuelnog i radijskog programa može biti naporan i stresan. Zato je važno da produkcijsko osoblje u potpunosti bude svjesno uticaja koji tok procesa produkcije može imati na fizičku i emocionalnu dobrobit maloljetnika, te da osigura najbolje moguće uslove za maloljetnike, na primjer: pojasne im tok produkcije programa, pitanja koja će im postavljati, naglase činjenicu da mogu odbiti da odgovore na neko pitanje ukoliko se ne osjećaju prijatno, ne vrše pritisak na njih, omoguće im dovoljno vremena, omoguće prisustvo osobe od povjerenja i sl.

Stavom (5) ovog člana zabranjuje se pružaocima medijskih usluga da od maloljetnika traže mišljenje vezano za privatna porodična pitanja ili mišljenje o temama koje mogu

biti van domena njihovog rasuđivanja (npr. pitanja o političkoj situaciji, vjeri, nacionalnoj pripadnosti, životnim problemima i sl.). Pružaoci medijskih usluga ne smiju ni na koji način zloupotrebljavati emocionalnu i kognitivnu nezrelost maloljetnika. Prilikom korištenja maloljetnih lica kao izvora informacija, pružaoci medijskih usluga trebaju uzeti u obzir starost i emotivnu zrelost djeteta, prirodu događaja o kojem se sa djetetom razgovara, te u kojoj mjeri su informacije dobijene od djeteta i njegovo znanje ključni za priču.

Stav (6) izričito zabranjuje korištenje maloljetnika u političke svrhe. Posebnu pažnju pružaoci medijskih usluga trebaju pokazati u slučajevima kada se političari pojavljuju s maloljetnicima u programskim sadržajima. Agencija je zabilježila primjere zloupotrebe maloljetnika u toku predizborne kampanje na način da se u prilogima o maloljetnicima objavljuju i informacije o političarima koji su im pomogli ili koji ih podržavaju, a što se može smatrati zloupotrebom maloljetnika za vlastitu političku promociju.

ČLAN 21.:IZVJEŠTAVANJE O KRIVIČNIM DJELIMA/POSTUPCIMA U KOJE SU UMIJEŠANI MALOLJETNICI

(1) *Ne smiju se objavljivati ime i drugi podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika umiješanih u krivične postupke, u svim fazama postupka. U slučajevima u kojima su primjenjive zakonske zabrane ili ograničenja otkrivanja identiteta maloljetnika, pružaoci medijskih usluga će naročito obratiti pažnju da ne objavljuju informacije koje bi mogle otkriti ili uputiti na trag koji bi mogao dovesti do identifikacije maloljetnika koji bi mogli biti uključeni kao žrtve, svjedoci, osumnjičeni ili na drugi način umiješani u istragu ili sudski postupak u vezi s krivičnim djelom. Također, posebna pažnja će se obratiti pri objavljivanju informacija koje bi, u kombinaciji s informacijama objavljenim drugdje, mogle dovesti do otkrivanja identiteta maloljetnika.*

(2) *Neće se objavljivati informacije o toku krivičnog postupka prema maloljetniku, o odluci donesenoj u tom postupku, niti će se vršiti audio ili video snimanje toka tog postupka.*

(3) *Pravosnažna sudska odluka u postupku protiv maloljetnika ili mlađeg punoljetnika može se objaviti, ali bez navođenja njegovih ličnih podataka ili podataka na osnovu kojih se može utvrditi njihov identitet. Naprijed navedeno primijenit će se i ukoliko se radi o krivičnim djelima učinjenim na štetu maloljetnika, kao i u slučajevima kada su maloljetnici svjedoci.*

(4) *Pri objavljivanju informacija u vezi s krivičnim djelima/postupcima, pružalac medijske usluge će obratiti posebnu pažnju na ranjivi položaj maloljetnog lica koje je uključeno u slučaj kao žrtva ili svjedok. Ovo se naročito odnosi na objavljivanje imena, adrese stanovanja, fotografije ili video zapisa dotičnog lica, škole koju pohađa ili radnog mjesta.*

(5) *Posebna pažnja će se posvetiti zaštiti identiteta maloljetnika na bilo koji način umiješanih u seksualno nasilje. U svim takvim slučajevima, informacije o identitetu se mogu objavljivati samo po prethodno pribavljenom zvaničnom odobrenju nadležnog organa.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev

Član 21. (Izvještavanje o krivičnim djelima/postupcima u koje su umiješani maloljetnici)	da	da	da	da

Prilikom izvještavanja o krivičnim djelima i postupcima u koje su umiješani maloljetnici u bilo kojem svojstvu, najveći prioritet je zaštita prava i interesa maloljetnika, pa je potrebno posvetiti najveću moguću pažnju zaštiti maloljetnika i upoznati se sa odgovarajućim zakonskim odredbama.

Stav (1) ovog člana zabranjuje objavljivanje imena i drugih podataka koji otkrivaju identitet maloljetnika umiješanih u krivične postupke, u svim fazama postupka. Svrha ove odredbe je da zaštiti identitet maloljetnih lica uključenih u krivično djelo/postupak u svojstvu počinioca, žrtve, svjedoka ili u nekom drugom svojstvu. Pružaoci medijskih usluga moraju voditi računa o dostojanstvu maloljetnika i njihovim šansama za rehabilitaciju, koja će biti otežana ukoliko maloljetnici ostanu javno obilježeni nekim krivičnim djelom ili postupkom. U slučajevima u kojima su primjenjive zakonske zabrane ili ograničenja otkrivanja identiteta maloljetnika, pružaoci medijskih usluga će naročito obratiti pažnju da ne objavljuju informacije koje bi mogle otkriti ili uputiti na trag koji bi mogao dovesti do identifikacije maloljetnika koji bi mogli biti uključeni kao žrtve, svjedoci, osumnjičeni ili na drugi način umiješani u istragu ili sudski postupak u vezi s krivičnim djelom. Također, posebna pažnja će se obratiti pri objavljivanju informacija koje bi, u kombinaciji s informacijama objavljenim drugdje, mogle dovesti do otkrivanja identiteta maloljetnika. Pružaoci medijskih usluga moraju posvetiti dužnu pažnju pri objavljivanju ovakvih informacija u cilju zaštite potencijalno ranjivog položaja maloljetne osobe koja je uključena u slučaj, bez obzira na izvor informacija kojima raspolažu. Dakle, ovaj stav zabranjuje objavu podataka koji mogu dovesti do identifikacije maloljetnika, kao što su npr. naselje u kojem stanuju, škola koju pohađaju, imena roditelja ili srodnika, komšija i sl. Pružaoci medijskih usluga su u svakom slučaju dužne osigurati zaštitu identiteta maloljetnika, te ne smiju objavljivati ni one informacije o njima, koje bi uz već drugdje objavljenje informacije, mogle dovesti do identifikacije maloljetnika.

Stav (2) ovog člana zabranjuje objavu informacija o toku krivičnog postupka prema maloljetniku, o odluci donesenoj u tom postupku, te audio ili video snimanje toka tog postupka. Svrha ovog stava je da se zaštiti maloljetnike uključene u krivični postupak, te da se obezbijedi neometan rad istražnih i sudskih organa. Ovaj stav se ne odnosi na objavljivanje pravosnažne sudske odluke koje je pobliže određeno narednim stavom.

Stav (3) propisuje način na koji se objavljuje pravosnažna sudska odluka u postupcima protiv maloljetnika ili mlađeg punoljetnika (Kodeksom su mlađi punoljetnici definisani kao lica između 18. i 21. godine starosti.) Kada sudska odluka u postupku protiv maloljetnika ili mlađeg punoljetnika postane pravosnažna, ona se može objaviti, ali bez navođenja ličnih podataka ili drugih podataka na osnovu kojih se može utvrditi identitet

maloljetnika protiv kojih je vođen postupak. Isto se primjenjuje i u slučajevima kada se radi o krivičnim djelima učinjenim na štetu maloljetnika, kao i u slučajevima kada su maloljetnici svjedoci. Pod ličnim podacima podrazumijevaju se ime i prezime, datum rođenja, adresa stanovanja, fotografije, te audio ili video zapisi koji otkrivaju identitet maloljetnika. Pod podacima na osnovu kojih se može utvrditi identitet podrazumijevaju se između ostalog lični podaci roditelja, drugih srodnika ili komšija, naselje u kojem stanuju, škola koju pohađaju ili drugi podaci na osnovu kojih se mogu identifikovati. Dakle, dozvoljeno je isključivo navođenje inicijala, godine rođenja i općih podataka kao što su grad odnosno mjesto stanovanja.

Stav (4) osigurava zaštitu maloljetnika koje je uključeno u slučaj kao žrtva ili svjedok. Pri objavljivanju informacija u vezi s krivičnim djelima/postupcima, pružaoci medijskih usluga su dužni obratiti posebnu pažnju na ranjivi položaj maloljetnog lica koje je uključeno u slučaj kao žrtva ili svjedok, na način da se osigura zaštita njegovog identiteta. Ovo se naročito odnosi na objavljivanje imena, adrese stanovanja, fotografije ili video zapisa dotičnog lica, škole koju pohađa ili radnog mjesta. Objavljivanje identiteta maloljetnih svjedoka je izričito zabranjeno. Takvo objavljivanje identiteta može narušiti dobrobit maloljetnika, te ugroziti njegovu sigurnost, ali i odvratiti druge potencijalne svjedoke od svjedočenja zbog manjka sigurnosti.

Stav (5) se odnosi na zaštitu identiteta maloljetnika koji su na bilo koji način umiješani u seksualno nasilje. Seksualno nasilje je posebno teška vrsta nasilja koje ostavlja teške i dugotrajne posljedice na žrtve. Objavljivanje identiteta žrtava seksualnog nasilja nedopustivo je ne samo stoga što može dodatno da traumatizuje žrtve, nego i zbog toga što takav publicitet može odvratiti druge od prijavljivanja sličnih napada. Zbog toga pružaoci medijskih usluga moraju posvetiti posebnu pažnju zaštiti identiteta maloljetnika na bilo koji način umiješanih u seksualno nasilje. U svim takvim slučajevima, informacije o identitetu se mogu objavljivati samo po prethodno pribavljenom zvaničnom odobrenju nadležnog organa.

Agencija je u svojoj praksi zabilježila slučaj u kojem je stanica izvještavala o slučaju seksualnog zlostavljanja maloljetne djevojčice iz okoline Bratunca. U sklopu informacije o policijskoj akciji objavljeni su inicijali maloljenice, dio izjave koju je maloljetnica dala u policijskoj stanici, te je navedeno da se radi o „maloljetnoj Romkinji iz sela Rakovac kraj Bratunca“. Izvještavanje o događajima i krivičnim djelima u koje su uključeni maloljetnici, jeste kompleksno pitanje koje se nameće stanicama u potrebi da se, sa jedne strane javnosti pruže odgovarajuće informacije, a sa druge strane da se na odgovarajući način zaštiti identitet maloljetnika koji su uključeni u događaje o kojima se izvještava. Dilema stanica o tome na koji način izvještavati o ovakvim i sličnim događajima je posebno izražena u slučajevima kada veliki broj informacija pristižu od nadležnih organa pa i izjavama srodnika maloljetnika. Stanice moraju posvetiti dužnu pažnju pri objavljivanju ovakvih informacija u cilju zaštite potencijalno ranjivog položaja maloljetne osobe koja je uključena u slučaj, bez obzira na izvor informacija kojima raspolaze. Činjenica je da se u predmetnom programu ne spominje puno ime i prezime maloljetne osobe, ali su pored inicijala emitovane i informacije da se radi o *maloljetnoj Romkinji iz sela Rakovac kod Bratunca*, te dio izjave koju je maloljetnica dala u

policijskoj stanici koje su na indirektan način upućivale na njen identitet što je dodatno moglo naštetiti njenom položaju, s obzirom na činjenicu da je u pitanju mala sredina čijim stanovnicima nije teško prepoznati o kome je riječ. Agencije je vodila slučajeve i protiv još dvije stanice koje su, izvještavajući o ovom postupku, objavili izjavu djevojčicine tetke, koja je bila potpisana punim imenom i prezimenom, te ime i prezime bake djevojčice.

ČLAN 22.: OBAVEZA ZAŠTITE MALOLJETNIKA I KATEGORIZACIJE SADRŽAJA

(1) *Pružalac medijske usluge će osigurati zaštitu maloljetnika od potencijalno neprimjerenih i štetnih sadržaja.*

(2) *Pružalac medijske usluge je odgovoran za kategorizaciju svih sadržaja koje pruža.*

(3) *Pružalac medijske usluge, pri kategorizaciji sadržaja, treba obratiti pažnju na moguće etičke i druge društvene posljedice prikazivanja tih sadržaja, pri čemu posebno trebaju uzeti u obzir sljedeće:*

a) *da li su nasilje, posljedice nasilja ili ponašanje koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi pozitivno vrednovani, odnosno prikazani kao društveno prihvatljivi ili sugerisani kao način rješavanja konflikata/problema;*

b) *da li su maloljetnici prikazani kao objekti/žrtve nasilja;*

c) *stepen realističnosti prikaza scena nasilja, posljedica nasilja ili ponašanja koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi;*

d) *učestalost, slikovitost i detaljan prikaz scena nasilja, seksualnih aktivnosti, neprimjerenog jezika, sugestivnih oblika ponašanja koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi;*

e) *da li se radi o prikazu ponašanja uvredljivog za ljudsko dostojanstvo;*

f) *učestalost i intenzitet i trajanje krupnih kadrova i/ili detaljnih verbalnih, grafičkih i/ili tekstualnih opisa brutalnosti i vulgarnosti;*

g) *prateće estetske efekte (muzika, maske, šminka, itd.) koji mogu djelovati uznemiravajuće ili stvarati strah kod publike;*

h) *kontekst i/ili programski žanr u kojem se sadržaji prikazuju.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 22. (Obaveza zaštite maloljetnika i kategorizacije sadržaja)	da	da	da	da

Zaštitu maloljetnika od potencijalno neprimjerenih i štetnih sadržaja od strane pružaoca medijskih usluga se u praksi treba obezbijediti putem pregleda sadržaja prije njihovog emitovanja, kategorizacijom, te označavanjem i vremenskim ograničenjima emitovanja u skladu sa odredbama ovog člana, primjenom mjera tehničke zaštite u slučaju kada je to

potrebno, kao i emitovanjem upozorenja prije emitovanja uznemirujućih sadržaja u informativnim i drugim programima.

U skladu sa odredbama EU Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama, Kodeks dijeli sadržaje koji mogu imati uticaj na fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika u dvije kategorije. Prvu kategoriju predstavljaju sadržaji koji bi mogli ozbiljno narušiti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika i čije je emitovanje ZABRANJENO. Drugu kategoriju sadržaja čine oni sadržaji koji predstavljaju manji nivo opasnosti za narušavanje dobrobiti maloljetnika, odnosno oni sadržaji za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, te čije emitovanje nije zabranjeno, ali je podložno ograničenjima.

Isključivu odgovornost za klasifikaciju sadržaja imaju pružaoci medijskih usluga. S obzirom da u Bosni i Hercegovini ne postoji niti jedno strukovno tijelo koje daje stručne preporuke za klasifikaciju ili klasificira sadržaje u pogledu njihove podobnosti za maloljetnike, pružaoci medijskih usluga su dužni prije emitovanja sami pogledati sve sadržaje i klasificirati ih na odgovarajući način u skladu sa odredbama Kodeksa, a posebno odredbama člana 25. Kodeksa. Obaveza pregleda i određivanja kategorije i odgovarajućeg termina emitovanja odnosi se na sve vrste sadržaja, a ne samo na igrani/filmski/serijski program, već obuhvata i spotove za oglašavanje, muzičke spotove i sve druge sadržaje. Pri tome je potrebno uzeti u obzir sve elemente sadržaja kao što su slika, ton, tekst ispisan u krolu itd. Kad je riječ o serijskom programu, pružaoci medijskih usluga su dužni pogledati odnosno u slučaju radija preslušati svaku epizodu ponaosob, te izvršiti klasifikaciju i označavanje svake od epizoda, u zavisnosti od prirode sadržaja emitovanog u sklopu date epizode. U slučaju kada pružaoci medijskih usluga emituju sadržaje koje su kupili ili nabavili i koji su od strane producenta ili neke institucije koja vrši kategorizaciju sadržaja u inostranstvu ili od strane prodavca kategorisani odnosno iznačeni dobnom oznakom, pružaoci su također dužni pregledati odnosno preslušati predmetni sadržaj i odrediti kategoriju u koju spada u skladu sa odredbama ovog člana. Zaposlenici pružatelja medijskih usluga zaduženi za klasifikaciju sadržaja trebaju da posjeduju određeno znanje o načinu na koji maloljetnici percipiraju televizijske sadržaje i koji mogući uticaj to može imati na njihov razvoj. Kako bi pomogla pružaocima medijskih usluga da prodube svoje znanje u toj oblasti, Agencija je inicirala izradu dva dokumenta od strane stručnjaka psihološke struke, a koja se bave uticajem televizije na djecu i maloljetnike, i to stručni elaborat na temu „Uticaj televizije na djecu i maloljetnike” te „Smjernice za klasifikaciju televizijskih sadržaja“. Navedeni dokumenti čitateljima nude dublji uvid u način na koji maloljetnici doživljavaju televizijske sadržaj u različitim fazama razvoja djeteta i mlade osobe, te koji uticaj mogu imati na njihov razvoj, i dostupni su na web stranici Agencije, www.rak.ba.

Stav (3) ovog člana nalaže pružaocima medijskih usluga da pri kategorizaciji sadržaja na način predviđen članom 25. obrate pažnju na moguće etičke i druge društvene posljedice prikazivanja tih sadržaja. Mediji, a posebno televizija igraju značajnu ulogu u obrazovanju i razvoju maloljetnika i razvoju njihove percepcije o tome šta je prihvatljivo u društvu. Razumijevanje sadržaja u velikoj mjeri ovisi od starosti, spola, socijalnog konteksta i prethodnih iskustava publike. Uzimajući u obzir činjenicu da maloljetnici još

uvijek nisu u potpunosti formirane ličnosti, posebnu pažnju treba posvetiti načinu prezentovanja sadržaja za koje je potrebna određena zrelost za njihovo ispravno razumijevanje i vrednovanje, kao što su sadržaji u kojima se prikazuje diskriminacija po osnovu vjerske, nacionalne i rasne pripadnosti, spola i seksualne orijentacije, tjelesnih obilježja i sl., promjena fizičkog izgleda uz pomoć estetske hirurgije s ciljem postizanja određenog ideala ljepote, promiskuitet, prostitucija, seksualno nasilje, politički ili svjetonazorni ekstremizam. Uvažavajući slobodu pojedinca da formira vlastiti stav prema određenim pitanjima uz poštivanje svih zagwarantovanih ljudskih prava drugih, pružaoci medijskih usluga prilikom određivanja termina emitovanja određenih sadržaja moraju uzeti u obzir potrebnu zrelost publike za razumijevanje određenog načina prezentacije navedenih sadržaja. Posebnu pažnju na moguće etičke i druge društvene posljedice prikazivanja sadržaja pružaoci medijskih usluga trebaju posvetiti sadržajima u kojima se nudi mogućnost interakcije sa publikom, kao što su npr. emisije u kojima publika putem glasanja određuje daljni tok emisije i sl.

Odluku o terminu prikazivanja ili odgovarajućoj klasifikaciji sadržaja za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, pružaoci medijskih usluga donose na osnovu prisustva sljedećih elemenata: nasilja i posljedica nasilja, opasnog i štetnog ponašanja, zloupotrebe alkohola i opojnih droga, zastrašujućih sadržaja, neprimjerenog i vulgarnog jezika, nagosti i seksualnosti.

Nadalje, potrebno je obratiti pažnju na kontekst u kojem se ovi elementi pojavljuju, kao i na programski žanr i ciljanu publiku, npr. da li se radi o edukativnom, istorijskom ili komičnom kontekstu, kritičkoj obradi štetnog ponašanja ili ukazivanju na opasnost ili štetnost određenog ponašanja.

U skladu sa preporukama psihologa datim u „Smjernicama za klasifikaciju televizijskih sadržaja“¹, prilikom klasifikacije, a razmatrajući svaki od navedenih elemenata, posebno je potrebno uzeti u obzir sljedeće:

a) da li su nasilje, posljedice nasilja ili ponašanje koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi pozitivno vrednovani, odnosno prikazani kao društveno prihvatljivi ili sugerisani kao način rješavanja konflikata/problema;

Važno je da se vodi računa o tome ko su lica koja su nasilna, jer kod figura, koje su naročito atraktivne za gledaoce, nasilno ponašanje može da se doživljava kao legitimno. Nosioci simpatija mogu da reklamiraju primjenu različitih oblika nasilja bez razloga koji mogu da se oponašaju ili da se odbrane kao uspješno ponašanje i ponašanje koje je ostalo bez posljedica i koje se spoznaje kao pravilno, uzorno i vrijedno oponašanja. Ukoliko postoje određeni rizični faktori, nasilno ponašanje može da se prihvati kao model za vlastiti repertoar ponašanja i radnji. Pozitivan lik u filmovima nikada ne biva kažnjen zbog svog nasilnog ponašanja, već, naprotiv, nagrađen, što u djetetovim očima

¹ Zečević, Ivana: *Utjecaj televizijskih sadržaja na djecu - Smjernice za klasifikaciju televizijskih sadržaja*. Sarajevo, 2010. <www.rak.ba>

predstavlja izvanredan model za oponašanje, pogotovo za djecu koja na određenom stepenu razvoja još uvijek nemaju sposobnost uzročno-posljedičnog mišljenja, apstraktnog mišljenja. Oni nisu u stanju da radnju s filma prebace u realan kontekst, kontekst u kojem žive i u kojem oni nisu ti likovi iz filmova, koji su zaštićeni i kojima je sve dozvoljeno. Nosioci simpatija s visokim identifikacijskim potencijalom, nad kojima je vršeno nasilje, dobijaju, naprotiv, emocionalno saučešće posmatrača. Često se, kao reakcije, posmatraju sažaljenje i strah. Nosioci antipatije koji koriste nasilje mogu, nasuprot tome, da očekuju distancirajuće reakcije, a da kao oni koji trpe nasilje ne budu okarakterisani kao žrtve, već kao oni koji to nasilje zaslužuju. Nasilje koje se događa nosiocima antipatije često se može posmatrati u kontekstu nediferenciranih strategija rješavanja problema (npr. samopravda). Pri tome, uopće ne dolazi u pitanje pravednost djelovanja dobrog protivnika koji se zalaže za pravednu stvar i koji je pozitivno okarakterisan. Posebnu pažnju također potrebno je posvetiti sadržajima u kojima se pojavljuje samoubistvo.

b) da li su maloljetnici prikazani kao objekti/žrtve nasilja;

Kada je riječ o identifikaciji djeteta sa žrtvom nasilja, naročito su teške scene u kojima su djeca žrtve nasilja i scene u kojima se nasilje odigralo u kući ili bolnici, mjestima koja za dijete predstavljaju sigurna mjesta, mjesta gdje su oni zaštićeni. Scene nasilja mogu da budu uznemirujuće za djecu ukoliko su u njima žrtve djeca njihovog uzrasta, ili imaju bilo šta slično s djetetom koje to nasilje gleda. Zato je neophodno da se prilikom konstruisanja informativne emisije obrati pažnja na sadržaje koji informišu o prirodnim katastrofama, ratovima, nesrećama, te različitim vrstama nasilja koje su se desila u okruženju, a s kojim dijete-gledalac može da se poistovijeti.

c) stepen realističnosti prikaza scena nasilja, posljedica nasilja ili ponašanja koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi;

Govoreći o stepenu realističnosti prikaza scena nasilja i posljedica nasilja misli se na povrede, bol, patnju itd., naročito onda kada su prikazane u realnom i bliskom kontekstu, npr. u priložima vijesti ili reality emisijama. Ovakve scene nasilja su veoma teške za posmatranje jer su bliske gledaocima i kod njih mogu da izazovu pojavu različitih asocijacija (bilo da su i oni sami bili žrtve nasilja u sličnim situacijama, ili da je neko njima blizak imao takvo iskustvo, bilo da je sredina u kojoj se nasilje dešava na televiziji, sredina u kojoj oni žive ili njoj slična). Prikazivanje posljedica nasilja na realističan način, direktnim snimanjem žrtava i okoline u kojoj se nasilje desilo (ukoliko je i okolina razorena), dovodi gledaoca u položaj da zamišlja kako je teklo nasilje, kao i da se poistovjećuje sa žrtvama. Ovo je naročito problematično za gledaoce koji žive na tom području. S druge strane, realistički oblikovane scene nasilja u kojima se ne prikazuju posljedice nasilja (npr. akcijski filmovi) mogu da imaju djelovanje koje je u pogledu nasilja bezazleno. To se naročito tiče još nedovoljno odraslih gledalaca koji nemaju neophodna znanja o pojedinim žanrovima. Nerealistički oblikovane scene nasilja u kojima se ne prikazuju posljedice nasilja (npr. slapstick komedije, odnosno situacijske komedije kao što su komedije sa Charlijem Chaplinom, Pink Panter serijal ili Ace Ventura), po pravilu sadrže nizak potencijal ugrožavanja.

Sadržaji u kojima se prikazuje konzumiranje alkohola i narkotičkih sredstava su posebno štetni za djecu koja se nalaze u periodu adolescencije, periodu u kojem je razvoj buran, kako psihički, tako i biološki i saznajni. Razvojne krize, kroz koje prolaze adolescenti, na određeni način komplikuju život, te dovode do usložnjavanja odnosa s okolinom, naročito roditeljima i drugim odraslim autoritetima. Mladi često osjećaju da nisu shvaćeni i prihvaćeni, te uslijed nepostojanja adekvatnih obrazaca ponašanja kao i mehanizama odbrane, mogu da podstaknuti sadržajima s televizije koji nude narkotike ili alkohol kao rješenje svih problema pokleknu pritisku i oprobaju se na tom polju.

Konzumiranje alkohola i narkotičkih sredstava u današnje vrijeme više nije rijetkost, a starosna dob konzumenata se iz godine u godinu smanjuje. Smatra se da se ovim opijatima ne mogu oduprijeti osobe koje su nesigurne i koje kod sebe ne nalaze adekvatne mehanizme odbrane kako bi se suočili s problemom, već se prepuštaju opijatima različite vrste kako bi svoj problem, barem na kratko, potisnuli iz sjećanja. Prikazivanje načina korištenja narkotičkih sredstava, te posljedica, ali u onom pozitivnom kontekstu (npr. dovoljna je samo jedna tableta i sve se zaboravlja), samo je jedan od načina promocije zloupotrebe ovih sredstava. Gledanje ovakvih sadržaja naročito je štetno za djecu mlađu od 12 godina, jer još uvijek nisu u stanju da razluče uzrok i posljedicu, te šta je realno a šta nije, a pri tome veoma vjeruju podacima s televizije. Ovakav odnos televizije prema narkotičkim sredstvima štetan je i za adolescente jer im nudi jedno od mogućih načina rješavanja problema. U periodima adolescentske krize, kada se mladi nalaze u bezizlaznoj situaciji jer imaju osjećaj da ih niko ne razumije, bijeg od stvarnosti predstavlja jedno od idealnih rješenja za njih. Ovaj bijeg od stvarnosti im omogućuju narkotička sredstva koja se danas mogu nabaviti na svakom koraku.

d) učestalost, slikovitost i detaljan prikaz scena nasilja, seksualnih aktivnosti, neprimjerenog jezika, sugestivnih oblika ponašanja koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi, te ponašanja uvredljivog za ljudsko dostojanstvo;

Ovakav vid prikazivanja nasilja predstavlja dobar model za ponavljanje. Radnja, koja se detaljno opiše ili vizuelno predstavi, može se utoliko lakše oponašati ukoliko je logički strukturisana, kao i ako je koherentno i hronološki ispričana. Ona se teže može oponašati ako je kompleksna ili nelogična i ako sadrži različite vremenske nivoe. To znači da, ukoliko se nasilna radnja prikaže realističnije i hronološki, predstavlja direktnu ponudu za oponašanje. Ovaj način predstavljanja nasilja je problematičan za mlade koji se nalaze u periodu rane i srednje adolescencije, jer im daje moguće modele za ponašanje ili rješavanje problema. Mladi koji odrastaju na prostorima BiH su posebno senzitivisani na nasilje. Zato je ovoj populaciji neophodno davati što je manje moguće prijedloga za nasilno ponašanje.

Scene nasilja u kojima se upotrebljava oružje, kao i scene u kojima se detaljno prikazuje način korištenja različitih vrsta oružja, posebno su osjetljive za djecu koja odrastaju na području BiH, zemlje u kojoj danas svaka četvrta porodica ima oružje u kući. Djeca mlađa od 12 godina su vrlo radoznala i ovakvim sadržajima mogu da budu podstaknuta

da u igri iskoriste oružje, ne kako bi nekoga ubili, već kako bi se zabavili, ali se takva zabava može završiti fatalno. Za starije od 12 godina ovakvi sadržaji mogu da budu podsticajni za razmišljanje o nekim drugačijim načinima nasilnog ponašanja s osobama prema kojima osjećaju animozitet.

Određeni broj audiovizuelnih sadržaja sadrži scene u kojima se, na direktan ili indirektan način, prikazuje seksualni odnos dvije ili više osoba, a koji ne spada u domen pornografije. Ovakvi sadržaji mogu da budu potencijalno štetni za djecu kao gledaoce, koji nemaju seksualnog iskustva, jer kod njih mogu da izazovu maštanje i fantaziranje koje nema veze s realnošću. Isto tako mogu da budu i podsticajni, naročito u periodu adolescencije kada se kod mladih javlja pojačana potreba za seksualnim iskustvom, da sadržaje koje su gledali na televiziji kopiraju u stvarnom životu. Rana seksualna aktivnost, kao jedan od oblika rizičnog ponašanja, uz nepromišljeno izlaganje riziku nastanka neželjene trudnoće, može da rezultuje poremećajem reproduktivnog zdravlja s dalekosežnim posljedicama na zdravlje i reproduktivni potencijal individue.

e) učestalost i trajanje krupnih kadrova i/ili detaljnih verbalnih, grafičkih i/ili tekstualnih opisa brutalnosti i vulgarnosti;

Kadrovi koji scene nasilja prikazuju u krupnom planu, kadrovi koji daju detaljan prikaz i kadrovi iz blizine, u kojima postoje česti rezovi su kadrovi koji čine da se scena nasilja, ili njegovih posljedica, vidi detaljnije, da bude izvučena iz konteksta, da bude dominantna, što djeluje uznemiravajuće po gledaoca, naročito dijete. Ugao iz kojeg kamera snima i šutovi, utječu na doživljaj nasilja kod djece. Ukoliko su žrtve nasilja djeca, ranjive grupe ili nevini, i ukoliko se želi patnja prikazati što vjerodostojnije postavljanjem kamere blizu žrtve, snimke su veoma uznemirujuće za djecu. Na ovaj način se detaljno vide crte lica, patnja koju žrtva osjeća i ovaj prikaz preplavljuje ekran, što je vrlo teško podnijeti gledaocu. S druge strane, detaljnije se vide i posljedice nasilja. Isto tako, snimanje scene nasilja iz više uglova za gledaoca djeluje uznemirujuće, nego kada se scena snima samo iz jednog ugla, jer se snimanjem iz više uglova dobija detaljniji prikaz, kako nasilja, tako i njegovih posljedica.

f) prateće estetske efekte (muzika, maske, šminka, itd.) koji mogu djelovati uznemiravajuće ili stvarati strah kod publike.

Dodatni zvučni efekti predstavljaju situaciju nasilja još više uznemirujućom i na djecu predškolskog uzrasta sama ta muzika može da bude potencijalno uznemirujuća i da izazove strah, pa i nesanicu. Filmovi i emisije, koje u svom sadržaju nude pesimizam i scene samoubistva (koje su prikazane kao način izlaska iz krize, način rješavanja problema), predstavljaju opasnost za adolescente koji u okviru svog razvoja ulaze, s vremena na vrijeme, u određene razvojne krize. Većina adolescenata uspijeva da ih samostalno ili uz pomoć vršnjaka prevlada i to bez posljedica, ali određeni broj njih treba i stručnu pomoć. Ono što je vrlo važno jeste da su to krize koje se odnose na prihvatanje sebe (identitet), stvaranje slike o sebi, pa je za njih vrlo značajno da u tim fazama razvoja ne dobiju, među mnoštvom ideja, i onu o oduzimanju života.

Scene nasilja koje traju dugo, tako što se snimaju samo iz jednog ugla i kada se dinamika ne stvara s mnoštvom manjih kadrova, kod gledalaca izazivaju distanciranje i ne mogu da ostave štetni efekat na njihovu psihu. Međutim, učestalo izlaganje kraćim scenama nasilja, kroz njihovo ponavljanje, pojačava identifikaciju gledalaca sa žrtvama i samo doživljavanje nasilja. Kod ovakvih emisija ili filmova, koji obiluju scenama nasilja, gledaoci dolaze u situaciju da, uslijed kontinuiranog osjećaja neugodnosti, pa i anksioznosti, postanu osjetljiviji i neadekvatno reaguju na stimuluse koji im dolaze iz vanjske sredine, nakon gledanja. Postoje i takve ponude u kojima se zahtijeva dominacija nasilnih scena koja potpuno stavlja u drugi plan ostalu radnju i ostale sadržaje. Napetost koja se stalno zadržava, bez rasterećujućih elemenata (pauze, komični elementi) ili bez smanjivanja na kraju (npr. sretan kraj) može da dovede do stanja visoke uznemirenosti. Napetost može da bude proizvedena s psihološkim obrascima pripovijedanja (npr. u psihotrileru) ili u akcijama koje sadrže nasilje (npr. u akcijskim filmovima). Stalno zadržanoj napetosti su naročito podložna djeca koja nemaju mehanizama kojim bi se zaštitili i rasteretili.

ČLAN 23.: SADRŽAJI KOJI BI MOGLI OZBILJNO NARUŠITI FIZIČKI, PSIHIIČKI ILI MORALNI RAZVOJ MALOLJETNIKA

(1) *Sadržaji koji bi mogli ozbiljno narušiti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika neće biti prikazivani u audiovizuelnim i radijskim programima. Ovi sadržaji uključuju, ali se ne ograničavaju na prikazivanje brutalnog i ekstremnog nasilja koje nije opravdano kontekstom, pornografske sadržaje sa elementima nasilja ili ekstremnih seksualnih fetiša i sl.*

(2) *U medijskim uslugama na zahtjev, sadržaji iz stava (1) ovog člana se mogu prikazivati ukoliko postoji tehnička zaštita i ukoliko su izdvojeni od ostalih sadržaja kao poseban dio kataloga.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 23. (Sadržaji koji bi mogli ozbiljno narušiti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika)	da	da	da	da

Zabranjeno je prikazivati sadržaje koji bi mogli ozbiljno narušiti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika. Na televizijske i radijske programe, dakle linearne usluge televizijskog i radijskog emitovanja, se primjenjuje apsolutna zabrana prikazivanja ovih sadržaja. U medijskim uslugama na zahtjev, ovi sadržaji se mogu prikazivati samo ukoliko postoji tehnička zaštita kao što je pristup uslovljen ukucavanjem PIN broja i sl., te ako su izdvojeni u poseban dio kataloga programskih sadržaja. Naime, usluge na zahtjev su po svojoj prirodi korisniku dostupne isključivo na osnovu ličnog izbora i u vrijeme kada on to želi, te se polazi od toga da roditelji ili drugi koji brinu o djeci mogu imati kontrolu nad gledanjem sadržaja koji se pružaju kao usluge na zahtjev.

U sadržaje koji bi mogli ozbiljno narušiti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, prije svega, spadaju:

- a) neopravdano prikazivanje brutalnog i ekstremnog nasilja
- b) pornografski sadržaji u kojima se prikazuju eksplicitni prizori konsenzualnog seksualnog odnosa i koji sadrže ekstremne elemente poput nasilja ili ekstremnih seksualnih fetiša kao što su npr. podređivanje, ponižavanje, vrijeđanje itd.

Potrebno je napomenuti da u sadržaje pod tačkom b) ne spadaju pornografski sadržaji koji su uređeni članom 24. Kodeksa, a koji ne sadrže gore navedene ekstremne elemente. Ove sadržaje je dozvoljeno prikazivati kako u linearnim, tako i u nelinearnim medijskim uslugama, uz obavezno postojanje odgovarajuće tehničke zaštite.

Prikazivanje nekonsenzualnih spolnih akata, pedofilije, incesta, nekrofilije, sadizma i slično je apsolutno zabranjeno u svim medijskim uslugama.

ČLAN 24.: SADRŽAJI ZA KOJE JE VJEROVATNO DA BI MOGLI UGROZITI FIZIČKI, PSIHIČKI ILI MORALNI RAZVOJ MALOLJETNIKA

- (1) *Pružalac medijske usluge će osigurati zaštitu maloljetnika od sadržaja za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti njihov fizički, psihički ili moralni razvoj, bilo tehničkom zaštitom ili odgovarajućim rasporedom i označavanjem sadržaja. Ovi sadržaji uključuju, ali se ne ograničavaju na scene grubog nasilja, seksa, vulgarne izraze i prizore ili scene zloupotrebe alkohola i opojnih droga. Ova obaveza se ne odnosi na informativno-političke i programe o tekućim događajima, na koje se primjenjuje član 9. ovog kodeksa.*
- (2) *Zabranjeno je prikazivanje pornografskog sadržaja bez tehničke zaštite. Pored toga, u medijskim uslugama na zahtjev, pornografski sadržaj će biti izdvojen od ostalih sadržaja kao poseban dio kataloga.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 24. (Sadržaji za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj)	da	da	da	da

maloljetnika)				

Sadržaje za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika nije zabranjeno emitovati, ali uz obezbjeđenje odgovarajućih uslova. U članu 22. su detaljno razrađeni kriteriji koje pružaoci medijskih usluga uzimaju u obzir prilikom određivanja da li se radi o potencijalno štetnim sadržajima. Ukoliko procijene da se radi o takvim sadržajima, potrebno je osigurati zaštitu maloljetnika, bilo primjenom tehničke zaštite (kao što su npr. ukucavanje PIN broja za pristup određenom sadržaju) ili ograničenja u terminu emitovanja, a koji zavisi od samog sadržaja u skladu sa kriterijima iz člana 25. i uz korištenje odgovarajućih grafičkih oznaka koje moraju biti istaknute tokom cijelog trajanja sadržaja.

Ova obaveza se ne odnosi na informativne i programe o tekućim događajima, na koje se primjenjuje član 9. Kodeksa, a koji propisuje da se audiovizuelni i radijski programi, uključujući i priloge u informativnim i programima o tekućim događajima koji mogu uznemiriti publiku (npr. scene nasilja, posljedice nasilja ili prirodnih katastrofa, snimci žrtava nesreće, prizora nakon nesreće i sl.), moraju najaviti odgovarajućim upozorenjem.

Stav 2) propisuje pravila koja važe za pornografske sadržaje, a koji se za potrebe tumačenja pravila i kodeksa Agencije definišu kao sadržaji s detaljnim prikazima seksualnih aktivnosti čija je primarna namjera podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike sa eksplicitnim prikazivanjem scena seksa, uključujući penetraciju, te scena spolnih organa tokom seksualnog odnosa. Pornografske sadržaje je zabranjeno prikazivati bez odgovarajuće tehničke zaštite, imajući u vidu da ovakvi sadržaji mogu ugroziti psihički, fizički i moralni razvoj maloljetnika, ali i potencijalno uznemiriti ostale kategorije stanovništva. Tehnička zaštita podrazumijeva uslovljavanje pristupa sadržaju putem dodijeljenih PIN kodova ili drugih sistema zaštite.

Pored obavezne tehničke zaštite pristupa ovoj vrsti sadržaja, koji treba biti ograničen na isključivo punoljetne osobe, pružaoci medijskih usluga trebaju posebno označiti ove sadržaje u programskoj šemi. U slučaju pružaoca medijskih usluga na zahtjev, pornografske sadržaje je potrebno označiti u katalogima, te ih izdvojiti u poseban dio kataloga tako da su odvojeni od drugih programskih sadržaja.

ČLAN 25.: RASPORED I OZNAČAVANJE SADRŽAJA U SVRHU ZAŠTITE MALOLJETNIKA

(1) *Sadržaji za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, koji se prikazuju bez tehničke zaštite, će biti označeni odgovarajućom grafičkom oznakom koja će biti jasno istaknuta na ekranu tokom cijelog njihovog trajanja.*

(2) *Grafičke oznake se odnose na sljedeće kategorije sadržaja i primjenjuju se kako slijedi:*

a) *Kategorija 12+: sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 12 godina će se prikazivati bez vremenskog ograničenja, uključujući ali ne ograničavajući se na:*

- *sadržaje u kojima se povremeno prikazuju scene nasilja i posljedice tog nasilja, bez prikazivanja detaljnih scena istog, a koje imaju jako uredničko/umjetničko opravdanje;*
- *sadržaje u kojima se prikazuje prirodna nagost bez seksualnog konteksta, te scene seksualne aktivnosti koje su kratke i prikazane na diskretan način;*
- *sadržaje u kojima su povremeno zastupljene blage psovke koje su opravdane kontekstom.*

b) *Kategorija 16+: sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 16 godina će se prikazivati između 22:00 – 06:00, uključujući ali ne ograničavajući se na:*

- *sadržaje u kojima se povremeno prikazuju scene umjerenog nasilja i posljedice tog nasilja, uključujući i detaljno prikazivanje povreda, ozbiljnih rana i krvi, posebno ukoliko je takvo nasilje predstavljeno kao prihvatljivo i ukoliko se može lako imitirati;*
- *sadržaje u kojima se prikazuju nagost i seksualnost, bez eksplicitnog prikazivanja spolnih organa i seksualnog odnosa, a koji su opravdani kontekstom i čija primarna namjera nije podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike;*
- *umjerenu upotrebu neprimjerenog jezika sa šalama i izrazima čija je namjera provociranje i uznemiravanje, te umjereno korištenje vulgarnih izraza i psovki.*

c) *Kategorija 18+: sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 18 godina će se prikazivati između 24:00 – 06:00 sati, uključujući ali ne ograničavajući se na:*

- *prikaze teškog nasilja i teških i zastrašujućih posljedica nasilja i eksplicitan prikaz scena seksualnog nasilja;*
- *detaljne prikaze seksualnih aktivnosti u sadržajima čija primarna namjera nije podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike;*
- *sadržaje čija je primarna namjera podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike, a koji prikazuju nagost u zavodljivim, provokativnim seksualnim položajima bez eksplicitnog prikazivanja spolnih organa tokom seksualnog odnosa;*
- *sadržaje u kojima se često upotrebljavaju najgrublje psovke i vulgarni izrazi.*

(3) *Sadržaji koji ne sadrže elemente koji bi mogli narušiti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika mogu se prikazivati bez vremenskog ograničenja i ne označavaju se grafičkim oznakama.*

(4) *Sadržaji iz stava (2) ovog člana se u medijskim uslugama na zahtjev mogu prikazivati bez vremenskog ograničenja, uz obavezu postavljanja grafičkih oznaka u katalogu ponuđenih sadržaja. Iznimka su sadržaji koji spadaju u kategoriju 18+, koji mogu biti prikazivani bez vremenskog ograničenja samo ukoliko postoji tehnička zaštita. U suprotnom, ovi sadržaji će biti prikazivani između 24:00 – 06:00 sati.*

(5) *Najave sadržaja iz stava (2) ovog člana neće uključivati opise i scene za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika.*

(6) *Ovaj član se odnosi i na sadržaje pružaoca medijske usluge radija, s tim što se označavanje sadržaja u skladu s navedenom kategorizacijom vrši pomoću odgovarajućeg zvučnog upozorenja na početku i nakon svake pauze u takvom sadržaju.*

Član Kodeksa	Linearne AVM usluge (TV)	Nelinearne AVM usluge (usluge na zahtjev)	Medijske usluge radija	Medijske usluge radija na zahtjev
Član 25. (Raspored i označavanje sadržaja u svrhu zaštite maloljetnika)	da	da	da	da

Ovaj član propisuje načine zaštite maloljetnika od sadržaja za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, a koji se mogu prikazivati u terminu koji zavisi od samog sadržaja u skladu sa kriterijima iz stava (2) i uz korištenje odgovarajućih grafičkih oznaka koje moraju biti istaknute tokom cijelog trajanja sadržaja.

Ova obaveza se ne odnosi na informativne i programe o tekućim događajima, na koje se primjenjuje član 9. Kodeksa, a koji propisuje da se audiovizuelni i radijski programi, uključujući i priloge u informativnim i programima o tekućim događajima koji mogu uznemiriti publiku (npr. scene nasilja, posljedice nasilja ili prirodnih katastrofa, snimci žrtava nesreće, prizora nakon nesreće i sl.), moraju najaviti odgovarajućim upozorenjem.

Agencija se nakon provedenog istraživanja odlučila na uvođenje jasnog i nedvomislenog sistema za klasifikaciju i označavanje sadržaja u skladu sa evropskom i regionalnom praksom. Kako bi se osiguralo jasno razumijevanje i dosljedna primjena kategorija od strane pružaoca medijskih usluga, kao i jasno prepoznavanje tih kategorija od strane roditelja i drugih koji brinu o djeci i maloljetnicima, ovim članom su definisane tri kategorije sadržaja koje podliježu obavezi označavanja i emitovanja u pripadajućem terminu. Bitno je naglasiti da je za odgovarajući zaštitu djece potreban angažman pružaoca medijskih usluga, ali i roditelja odnosno drugih lica koja se brinu o djeci. Pri tome je zadatak pružaoca medijskih usluga da obezbijede dovoljno informacija koje bi pomogle roditeljima i ostalima da preuzmu određeni stepen odgovornosti, koji smatraju odgovarajućim, za djecu koja se nalaze pod njihovom skrbi.

U skladu sa odredbama **stava (2)**, svi sadržaji za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, a koji se prikazuju bez tehničke zaštite, tokom cijelog trajanja moraju biti označeni na ekranu jasno istaknutom grafičkom oznakom 12+, 16+ ili 18+, u zavisnosti od sadržaja koji se emituje. Kategorija i pripadajuća oznaka za svaki sadržaj određuju se na osnovu kriterija navedenih u stavu (2) ovog člana. Pružaocima medijskih usluga ostavljen je prostor da sami dizajniraju i pozicioniraju grafičke oznake. Bitno je naglasiti da reprize sadržaja trebaju biti označene na identičan način kao i izvorno emitovan sadržaj, te da je potrebno uskladiti termin repriziranja sa kategorijom sadržaja i pripadajućim vremenskim periodom pogodnim za emitovanja takvog sadržaja. **Bitno je napomenuti da pravilna klasifikacija sadržaja ne oslobađa pružaoca medijskih usluga da taj sadržaj emituje u prikladnom vremenskom periodu. Dakle, programski sadržaj koji nije primjeren za uzrast do 16 godina nije dovoljno samo označiti oznakom 16+ već ga je potrebno emitovati iza 22:00 sata.** Nadalje, potrebno je obratiti pažnju i da prelazak sa sadržaja koji su

namijenjeni mlađim gledaocima na sadržaje koji su namijenjeni starijim gledaocima ne bude nagao, već da prezak na potencijalno štetne sadržaje bude postepen. Na primjer, ako se film koji je prikladan za kategoriju 12+ završava u 22:00 sata, a odmah nakon toga, bez odgovarajuće pauze u obliku reklamnog bloka ili nekog drugog sadržaja, počinje se emitovati film prikladan uzrastu 16+ koji započinje prizorima nasilja ili seksualnosti, postoji velika vjerovatnoća da će gledaoci mlađeg uzrasta još uvijek biti ispred malih ekrana te da će biti izloženi sadržaju koji nije primjeren za njih.

U stavu (2) daje se uputa za klasifikaciju sadržaja u tri kategorije, 12+, 16+ i 18+ i određuje termine u kojima je dozvoljeno emitovati takve sadržaje. Agencija se odlučila na ove tri kategorije nakon provedenih istraživanja o označavanju sadržaja u Bosni i Hercegovini i evropskim zemljama, te nakon opsežnih javnih konsultacija. Ove tri kategorije su kratko i jasno opisane kako bi se pružiocima medijskih usluga olakšala klasifikacija. Prilikom određivanja kategorija bitno je naglasiti da nije bitan žanr sadržaja, već elementi koji on sadrži. Agencija je npr. zabilježila slučajeve emitovanja animiranog filma koji sadrži elemente umjerenog nasilja i seksualnosti, a koji nije bio odgovarajući označen, jer je stanica smatra da je animirani film po samom žanru namijenjen svim kategorijama, uključujući i djecu, a što ne mora biti slučaj. Obaveza klasifikacije i emitovanja u pripadajućem terminu odnosi se na sve vrste sadržaja (filmovi, serije, muzički spotovi, reklame, zabavne emisije itd.) i potrebno je uzeti u obzir sve elemente sadržaja (sliku, ton, tekst ispisan u krolu itd.).

Alineja a) pobliže određuje sadržaje koji spadaju u kategoriju 12+ i koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 12 godina. Takvi sadržaji se mogu prikazivati bez vremenskog ograničenja, dakle tokom cijelog dana, ali samo ukoliko su označeni grafičkom oznakom 12+.

Sadržaji koji spadaju u kategoriju 12+ mogu sadržavati blage oblike sadržaja za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, kao što su povremeno prikazivanje scena nasilja i posljedica nasilja bez jasnih detalja; prirodna nagost van seksualnog konteksta; kratke i diskretne scene seksualne aktivnosti bez jasnih detalja, te povremene blage psovke. Međutim, bitno je naglasiti da ova kategorija nije ograničena samo na navedene sadržaje, već može sadržavati i druge blage oblike sadržaja za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, npr. umjerenom zastrašujućim prizorima, zvucima ili efektima, povremeno korištenje alkohola na način na koji se ne ohrabruje njegova konzumacija, rijetki prikazi uživanja droga i drugih štetnih supstanci na način koji ne ohrabruje njihovo korištenje ili koji ne prikazuje detalje njihovog korištenja itd.

Alineja b) pobliže određuje sadržaje koji spadaju u kategoriju 16+ i koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 16 godina. Takvi sadržaji se mogu prikazivati isključivo u periodu između 22:00-06:00 časova. Prilikom kreiranja programske šeme posebnu pažnju treba obratiti na činjenicu da nije dozvoljeno reprizno prikazivanje ovakvih sadržaja van navedenog termina od 22:00 -06:00 časova.

Sadržaji koji spadaju u kategoriju 16+ mogu sadržavati umjerene oblike sadržaja za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, kao što su: povremeno prikazivanje umjerenom intenzivnih scena nasilja i posljedica nasilja,

uključujući i detaljno prikazivanje povreda, ozbiljnih rana i krvi, a posebno ako je to nasilje predstavljeno kao prihvatljivo i ukoliko se može oponašati; nagost i seksualnost, ali bez eksplicitnog prikazivanja spolnih organa i seksualnog čina, a čija primarna namjena nije podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike; neprimjeren jezik čija je namjena provociranje i uznemiravanje, i umjereno korištenje vulgarnih izraza i psovki. Bitno je naglasiti da ova kategorija nije ograničena samo na navedene sadržaje, već može sadržavati i druge umjerene oblike sadržaja za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, npr. češći zastrašujući prizori, zvuci ili efekti, česti prikazi konzumacije alkohola, povremeni detaljniji prikazi uživanja droga i drugih štetnih supstanci na način koji ne ohrabruje njihovo korištenje itd.

Alineja c) pobliže određuje sadržaje koji spadaju u kategoriju 18+ i koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 18 godina. Takvi sadržaji se mogu prikazivati isključivo u periodu između 24:00 -06:00 časova. Prilikom kreiranja programske šeme posebnu pažnju treba obratiti na činjenicu da nije dozvoljeno reprizno prikazivanje ovakvih sadržaja van navedenog termina od 24:00-06:00 časova.

Sadržaji koji spadaju u kategoriju 18+ mogu sadržavati teže oblike sadržaja za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, kao što su: prikazivanje intenzivnih i teških ili učestalih scena nasilja i posljedica nasilja, uključujući i eksplicitan prikaz seksualnog nasilja kao što je silovanje i sl.; detaljni prikazi seksualnosti u sadržajima čija primarna namjena nije podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike; sadržaji čija je primarna namjena podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike (erotski filmovi i drugi erotski sadržaji) ali bez eksplicitnog prikazivanja spolnih organa za vrijeme spolnog akta, te sadržaji u kojima se često koriste najgrublje psovke i vulgarni izrazi.

Bitno je naglasiti da ova kategorija nije ograničena samo na navedene sadržaje, već može sadržavati i druge teške oblike sadržaja za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, npr. intenzivni ili dugi zastrašujući prizori, zvuci ili efekti; sadržaji koji dobrim dijelom tematiziraju nasilje, kriminal, seksualnost, alkoholizam ili narkomaniju, uključujući i eksplicitne prizore korištenja droga, zloupotrebe alkohola i sl.

Također je bitno naglasiti da se u okviru ove kategorije ne smiju prikazivati scene seksualnosti uz eksplicitno prikazivanje spolnih organa za vrijeme spolnog akta u sadržajima čija je primarna namjena podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike, jer se takvi sadržaji smatraju pornografijom koja nije dozvoljena, osim uz tehničku zaštitu.

Stav (3) ovog člana pojašnjava da se sadržaji koji ne spadaju u kategoriju iz stava (2) i koji dakle ne sadrže elemente koji bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, mogu prikazivati bez vremenskog ograničenja i da za njih ne postoji obaveza postavljanja grafičkih oznaka. To znači da takvi sadržaji ne trebaju biti označeni oznakom 12+, 16+, 18+ ili bilo kojom drugom oznakom i oni mogu biti emitovani bez vremenskog ograničenja. Na taj način se signalizuje gledateljima da su sadržaji podobni za sve uzraste.

Potrebno je naglasiti da u sadržajima koji ne podliježu obavezi označavanja ili vremenskim ograničenjima emitovanja se također mogu pojaviti elementi nasilja,

opasnog ponašanja, konzumacije alkohola, neprimjerenog jezika, prizora nagosti i sl. Ukoliko se radi o zaista rijetkim, blagim i diskretnim prikazima koji su opravdani kontekstom te za koje nije vjerovatno da će ostaviti posljedice po razvoj djece i maloljetnika, moguće je da i pored njih programski sadržaj nije potrebno klasificirati i vremenski ograničavati njegovo emitovanje. Tipičan primjer predstavljaju popularne porodične serije ili tzv. sapunice u kojima se povremeno može pojaviti scena verbalnog nasilja, konzumiranja alkohola, nasumična psovka, djelomična nagost i sl., ali koje, uzimajući u obzir cjelokupan kontekst, u većini slučajeva nije potrebno klasificirati te samim tim ni vremenski ograničavati njihovo emitovanje. Odluka o označavanju je prepuštena samim pružaocima medijskih usluga, uz napomenu da ukoliko procijene da je određeni sadržaj potrebno klasificirati, onda se moraju pridržavati i propisanih vremenskih ograničenja.

Agencija je primjetila veliki broj slučajeva u kojima stanica klasificira sadržaj za koji se, uzimajući gore navedene elemente u obzir, lako može zaključiti da ne podliježu obavezi označavanja, posebno to čineći u vremenskom terminu koji nije definisan za određenu klasifikacionu kategoriju. Na primjer, stanica emituje neku porodičnu seriju ili tzv. sapunicu, te takav sadržaj označi kategorijom 12+. Čineći to, pružaoci medijskih usluga najprije pogrešno informišu roditelje, staratelje i ostala lica odgovorna za djecu i maloljetnike da određeni sadržaj nije primjeren za mlađe od 12 godina starosti. Nadalje, stanica pogrešno koristi klasifikacionu oznaku u odnosu na vremenski rok u kom je dozvoljeno takve sadržaje i prikazivati. Suština označavanja sadržaja koji potencijalno mogu negativno uticati na maloljetnike podrazumijeva ne samo da se takav sadržaj označi primjerenom oznakom, nego da se i emituje u propisanom vremenskom roku. To konkretno znači da ukoliko se određeni sadržaj klasifikuje oznakom 16+, isto se onda mora prikazati od 22:00-06:00 h. Konačna odluka o tome da li će maloljetnici gledati određene sadržaje leži na roditeljima, starateljima i ostalim licima odgovornim za djecu i maloljetnike, ali je u tom procesu ključno da isti budu informisani o prirodi sadržaja koji slijede, kako bi mogli donijeti odgovornu odluku.

Stav (4) određuje prikazivanje sadržaja koji spadaju u kategorije 12+, 16+ i 18+ u uslugama na zahtjev. Pružaoci usluga na zahtjev takve sadržaje nisu u obavezi označavati isticanjem odgovarajuće oznake na ekranu, ali su to obavezni učiniti u katalogu ponuđenih sadržaja. Nadalje, na usluge na zahtjev se ne primjenjuje vremensko ograničenje za sadržaje koji spadaju u kategoriju 16+, što znači da film koji nije prikladan za uzrast do 16 godina može biti dostupan 24 sata, ali je u katalogu usluga taj film potrebno označiti sa 16+. Što se tiče sadržaja iz kategorija 18+, oni mogu biti dostupni samo u periodu od 24:00-06:00 časova, osim u slučaju kada postoji tehnička zaštita, kada također mogu biti dostupni 24 sata.

Stav (5) propisuje obavezu koja se odnosi na emitovanje najava sadržaja koji spadaju u kategorije 12+, 16+ i 18+. S obzirom da se najave sadržaja emituju tokom cijelog dana, bitno je da ne sadrže scene za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, već isključivo scene bez potencijalni štetnih elemenata poput prikaza nasilja, neprimjerenog jezika, scena nagosti i seksa i slično.

Stav (6) određuje da se odredbe u vezi kategorizacije i primjene vremenskih ograničenja emitovanja, na odgovarajući način primjenjuju na radiju. Upozorenje o odgovarajućoj klasifikaciji, tj. primjerenosti sadržaja (muzičke numere, radio drame i sl.) je zvučno, bilo u obliku snimka ili ga saopštava spiker, te se ima emitovati na početku svakog takvog sadržaja, te nakon svake stanke u takvom sadržaju.

